

TARTU ÜLIKOOL
RAKE

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

CPD ARENDUSKESKUS

Õpingute katkestamise põhjused kutseõppes

2012

Uuringu tellis Haridus- ja Teadusministeerium. Uuring on valminud Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) rahastamisel.

Uuringu koostasid Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE ja CPD OÜ.

Uuringu autorid: Kerly Espenberg
Mai Beilmann
Maris Rahnu
Eve Reincke
Elvo Themas

RAKE on võrgustikutüüpi rakendusuringute keskus. Meie missiooniks on tõsta teadmisel põhineva otsustamise osakaalu Eesti ühiskonnas. Lisaks RAKE meeskonnale kaasame kõrgeima kvaliteedi tagamiseks oma uuringutesse parimaid valdkonnaeksperte nii Tartu Ülikoolist kui vajadusel ka väljastpoolt. RAKE võrgustik hõlmab kõiki TÜ sotsiaalteadlasi ning meditsiini-, loodus-, tehnika- ja humanitaarteaduste valdkonna esindajaid.

CPD OÜ juured ulatuvad 2002. aastasse. Ettevõtte on läbi viinud hulganisti EL programmide eel-, vahe- ja järelhindamisi Eestis ja teistes Euroopa riikides. CPD ekspertidel on pikaajalised kogemused hindamise meetodikate koostamises ja välisvahendite rakendussüsteemide ja õigusaktide ülesehitamises. Meie missiooniks on muuta organisatsioonide areng tõhusamaks, keskendudes tõeliselt olulisele.

SISUKORD

Sisukord	3
Lühikokkuvõte	4
Executive summary	8
Sissejuhatus	13
1. Metoodika	14
1.1. Uuringu kontseptsioon	14
1.2. Varasemate uuringute ülevaade	18
1.3. Intervjuud kutseõppes õpingud katkestanute ja katkestamisohus olijatega	18
1.4. Intervjuud kutseõppeasutuste personaliga	21
1.5. Sekkumismeetmete hindamine	23
2. Ülevaade varasematest uuringutest	24
2.1. Õpingute katkestamise põhjused kutseõppes	24
2.2. Inimesest endast tulenevad katkestamise põhjused	26
2.3. Perekonast tulenevad katkestamise põhjused	29
2.4. Majanduslikust olukorrast tulenevad katkestamise põhjused	29
2.5. Koolist tulenevad katkestamise põhjused	29
3. Kutseõppe katkestamine Eestis	33
4. Kutseõppe katkestamise põhjused: katkestanud ja katkestamisohus olijad	36
4.1. Inimesest endast tulenevad põhjused	36
4.2. Perekonlikest teguritest tulenevad põhjused	44
4.3. Majanduslikust olukorrast tulenevad põhjused	48
4.4. Koolist tulenevad põhjused	50
4.5. Muud põhjused	58
5. Kutseõppe katkestamise põhjused: pedagoogid	61
5.1. Õpetaja roll katkestamise vältimisel	61
5.2. Katkestamise põhjused	63
6. Katkestamise põhjused: erinevused ja sarnasused õpilaste ja koolipersonali seisukohtades	68
6.1. Inimesest endast tulenevad põhjused	68
6.2. Perekonlikest teguritest tulenevad põhjused	69
6.3. Majanduslikust olukorrast tulenevad põhjused	69
6.4. Koolist tulenevad põhjused	70
6.5. Muud põhjused	71
7. Sekkumismeetmed kutseõppes õpingute katkestamise ennetamiseks ja vähendamiseks	72
7.1. Toimetulekstrateegiatega kasutamine, abiküsimine, resilientsuse toetamine, väärtuskasvatus ..	72
7.2. Sekkumismeetmete hindamine	74
7.2.1. Asjakohasus	74
7.2.2. Tulemuslikkus	80
7.2.3. Tõhusus	82
7.2.4. Mõjud ja lisanduvus	85
8. Järeldused ja soovitusel	88
Kasutatud allikad	92
Lisa 1. Kutseõppe katkestanud: tüüpnäited	93
Lisa 2. Õpingute katkestamise põhjused ja sekkumismeetmed	104
Lisa 3. Sekkumismeetmete tulemuslikkus	113

LÜHIKOKKUVÕTE

Kutseõppes õpingute katkestamise põhjuste uuringu eesmärgiks oli välja selgitada **peamised kutseõppe katkestamise põhjused, kaardistada katkestamiseni viivad riskifaktorid ja kutseõppeasutustes rakendatavad sekkumismeetmed ning hinnata nende meetmete asjakohasust, tulemuslikkust, tõhusust ja mõjusust**. Käesolev uuring on Haridus- ja Teadusministeeriumile sisendiks kutseharidussüsteemis vajalikke meetmete välja töötamiseks, mis toetaksid õpingute lõpetamiseni jõudmist. Uuringu tulemustele toetudes töötati välja **soovitused** nii kutseõppeasutustele kui ka Haridus- ja Teadusministeeriumile. Ühe uuringu väljundina valmis **näidisanket kutseõppe katkestanule**, mida koolid saavad edaspidi kasutada.

Kutseõppe poolelijätmine on Eestis tõsine probleem. Kuigi kutsehariduses on muudetud õppekorraldust uute õppevormide ja -liikide abil paindlikumaks, on õppetöö katkestamine kutseõppes jätkuvalt kasvamas. Õppeaastail 2004/05 kuni 2010/11 on õpingud katkestanud ligikaudu iga viies kutseõppes õppija, kokku 40 063 õppijat. Hiljem on neist kutse- või kõrghariduse omandamiseni jõudnud vaid kümnendik. Kuigi katkestamise põhjuste uurimiseks on läbi viidud mitmeid uuringuid, pole need olnud piisavalt põhjalikud, et nende alusel töötada välja meetmed kutseõppeasutustest väljalangevuse vähendamiseks.

Tegu on keerulise uurimisteamaga, kuna õpingute katkestamiseni viib sageli mitmete – isiklike, perekonnast ja koolist ning samuti sotsiaalmajanduslikust keskkonnast tulenevate – probleemide põimumine. Käesolev uuring tugineb süvaintervjudel, mis viidi läbi kolme peamise sihtrühma seas:

- viimastel aastatel kutseõppes õpingud katkestanud;
- 2012. aasta sügise seisuga kutseõppe katkestamise ohus olijad;
- kutseõppeasutuste personal (koolijuhid, pedagoogid, tugitöötajad, uuringus kasutatakse koondnimetusena lühiduse huvides terminit „koolipersonal“).

Erinevate osapoolte – nii õpilaste kui koolipersonali – kaasamine oli vajalik, et saada katkestamise põhjustest piisavalt põhjalik ülevaade, kuna erinevate sihtgruppide esindajate nägemus probleemist ja selle peamistest tekkepõhjustest võib olla mõnevõrra erinev. Uuringu käigus selgusid tänase süsteemi kitsaskohad, millega tegelemine on vajalik kutseõppe katkestamise vähendamiseks.

Uuringu esimeses etapis koostati ülevaade varasematest Eestis läbi viidud kutseõppe katkestamise põhjustest ja sekkumismeetmeid käsitlevatest uuringutest. Samuti analüüsiti **Eesti Hariduse Infosüsteemi andmete**le tuginedes, millistes kutseõppeasutustes ja erialadel on katkestamine Eestis 2012. aasta seisuga probleemiks. Seda sisendit kasutati uuringusse kaasatavate kutseõppeasutuste ja erialade valikul ning intervjuude kavade väljatöötamisel.

Uuringu teises etapis viidi kümnes kutseõppeasutuses läbi intervjuudel põhinev kvalitatiivuuring. Eesmärgiks oli luua läbilõige kogu Eesti kutsehariduse süsteemist, mistõttu kaasati erinevaid kutseõppeasutusi. Uuringusse olid haaratud peamiselt kutsekeskharidusõppes õppijaid. Intervjueeriti 30 kutseõppes perioodil 2008-2010 õpingud katkestanud õppijat ja 32 uuringu läbiviimise hetkel (sügisel 2012) katkestamisohus olevat õpilast. **Intervjuud kutseõppe katkestanute, katkestamisohus olijate ning koolipersonaliga** andsid infot, millised tegurid mõjutavad noori kutseõppes õpinguid pooleli jätma, milliseid toimetulekustrateegiaid kasutatakse ning millist tuge ning kellelt on pakutud/saadud positiivseks toimetulekuks. Varasemate uuringute ja intervjuude põhjal kaardistati sekkumismeetmed ning hinnati nende asjakohasust, tulemuslikkust, tõhusust ja mõjusust.

Katkestanute ja katkestamisohus olijatega läbiviidud intervjuudes käsitleti järgmiseid teemasid: õpingud, õppimisega kaasnenud probleemid, suhted koolis ja perekonnas, õpingute katkestamise põhjused, võimalikud tegevused katkestamise vältimiseks, praegused tegevused ja tulevikuplaanid ning eelised, mille kutsekooli lõpetamine ja hariduse omandamine annab üldisemalt tööturul. Kutseõppe katkestamise põhjuste ja tagamaade ning kasutatavate sekkumismeetmete üldisema pildi väljaselgitamiseks viidi kutseõppeasutuste koolipersonaliga läbi 30 süvaintervjuud kümnes kutseõppeasutuses, igas kutseõppeasutuses 3 intervjuud. Intervjueeritavateks olid erinevate ametikohtade töötajad: direktor, direktori asetäitja, osakonnajuhataja/valdkonnajuht, klassijuhataja/ grupijuhendaja/rühmajuhendaja, õpetaja, tugivõrgustiku töötaja (psühholoog, sotsiaalpedagoog, õppenõustaja/karjäärinõustaja), õpilaskodu juhataja ja huvijuht. Kuna eesmärgiks oli saada võimalikult laiapõhjalist infot, intervjueeriti reeglina igas koolis juhtkonna ja tugivõrgustiku liiget ning vähemalt ühte klassijuhatajat või õpetajat.

Koolipersonaliga läbiviidud intervjuudes käsitleti järgmiseid teemasid: intervjueeritava roll koolis (sh intervjueeritava suhted õpilaste ja ülejäänud kooli personaliga, tööga rahulolu, õpetaja motivatsioon ja arenguvõimalused koolis), katkestajad ja katkestamise põhjused (sh millised on peamised katkestamise põhjused ja kas saab välja tuua „tüüpilise katkestaja“ kuvandi, katkestajate tööharjumused, koolist puudumise ja koolitõrke temaatika, katkestajate mõju kaasõpilastele) ning toimetulekstrateegiad, abiandmine ja sekkumismeetmed, sh milliseid toimetulekstrateegiaid katkestamisohus olivad peamiselt kasutavad, kuivõrd pöörduvad õpilased abisaamiseks kooli poole ja milline roll on viimasel abiandmisel, kuivõrd tegeleb kool katkestajate resilentsuse toetamisega, karjäärinõustamise ning väärtuskasvatusega.

Nii varasemad uuringud kui käesoleva uuringu raames kutseõppe katkestanute, katkestamisohus olijate ja koolide esindajatega tehtud intervjuud viitavad mitmetele probleemkohtadele, millele lahenduse leidmine on eelduseks katkestamise vähendamisele kutseõppes. Kuivõrd uuringu fookuses olid põhikooli baasil kutseõppes jätkajad, on alljärgnevalt keskendutud sellele grupile suunatud meetmetele.

Oluliseks kutseõppe katkestamise põhjuseks on **vale erialavalik**, mis viitab karjäärinõustamise nõrkusele põhikoolis ja mida ka kutseõppeasutus ei suuda kompenseerida. Tuleb arvestada, et paljud põhikooli lõpetajad on sotsiaalselt veel liialt ebaküpsed, et iseseisvalt edasiõppimise võimalusi kaardistada ning oma nõrkusi ja tugevusi teadvustada, millest lähtuvalt teha edasisi karjääriotsuseid. Samas on neil otsustel suur mõju noore edasisele elule, edukusele tööturul ja sotsiaalsele positsioonile ühiskonnas. Seetõttu on **koolidel põhikooli astmes väga oluline roll noorte suunamisel, et nad oleksid erinevatest võimalustest teadlikud ning oskaksid teha edasise edasiõppimise valiku oma võimetest ja huvidest lähtuvalt**. Suunamine suurendab tunduvalt tõenäosust, et õpingud lõpetatakse edukalt ning leitakse tööturul endale sobiv töökoht.

Karjäärinõustamise süsteemsele arendamisele pööratakse Eestis üha laialdasemalt tähelepanu. Põhikooli riikliku õppekava kohaselt (RT I, 14.01.2011, 1) on elukestev õpe ja karjääri planeerimine üheks õpetuses ja kasvatuses läbivalt käsitletavaks teemaks ning karjääriõpetuse ainekava üheks valikõppeainete ainekavadest. Samas viitavad kutseõppe katkestanute, katkestamisohus olijate ja koolipersonaliga tehtud intervjuud, et koolide töö põhikooli astmes on selles vallas praegu ebapiisav. Seetõttu teevad noored eriala- ja koolivaliku ilma, et neil oleks ülevaade võimalustest.

Oluline on laiapõhjaline lähenemine karjäärinõustamisele põhikoolis. Karjäärinõustamine põhikooliastmes peab sisaldama nii ülevaate andmist erinevatest ametitest ja edasiõppimisvõimalustest (kutsekoolides ja gümnaasiumides) kui ka põhikooli lõpetaja individuaalset karjäärinõustamist. Kutsesobivustesti sooritamisega peab kaasnema testitulemuste sisuline analüüs karjäärinõustamise

spetsialisti poolt, arutellu tuleb kaasata nii õpilane kui soovitatavalt ka tema lapsevanem(ad). Siin on oluline roll põhikoolide, kutseõppeasutuste ja ettevõtete koostööl. Laiemas perspektiivis on tähtis kaasata tööandjaid tihedalt kutseõppeasutuste õppekavaarendusse, et tagada ühelt poolt pakutavate erialade täituvus ja teisalt kutsekoolist väljuvate meistrite vastavus tööturu vajadustele.

Karjäärinõustamine peab jätkuma ka kutseõppeasutuses. Oluline on tagada, et noor teaks erialavalikut tehes, mida tähendab sellel erialal töötamine praktikas. Üheks võimaluseks on kaaluda õppekavade korraldamist nii, et esimesel aastal keskendutakse kutseõppes üldainetele ning erinevate erialade sisu tutvustamisele. Samas peavad esimesed aastad õpilastele andma piisavalt informatsiooni erinevate erialade kohta. Uuringu tulemused viitavad, et on juhtumeid, kus eriala ebasobivus on selgunud alles praktika käigus. Esimesel aastal erinevate erialade tutvustamine võimaldab selliseid juhtumeid vältida. Samuti võimaldaks selline süsteem noorel, kes leiab, et ta siiski on teinud ebasobiva karjäärivaliku võimalik vahetada eriala ilma, et ta kaotaks aasta õpinguaega. Siinkohal on oluline rõhutada, et pedagoogid näevad selget vajadust säilitada tasakaal üld- ja erialaainete vahel õppekava ülesehituses selleks, et pakkuda õppekava alguses piisavalt vaheldust.

Selline süsteem võimaldaks ühtlustada õpilaste teadmiste taset. Eelnevad uuringud on välja toonud, et **kutseõppes on probleemiks õppurite nõrk tase üldainetes.** Esimesel aastal üldainetele keskendumine võimaldaks tööd korraldada gruppides, mis moodustatakse õppurite teadmiste tasemest lähtuvalt ning aitaks seeläbi parandada üldist teadmiste taset. Selline diferentseerimine tõstaks õpilaste õpimotivatsiooni – läbiviidud intervjuude tulemused viitavad, et keskmisest õpilasest lähtumine on täna süsteemi kitsaskohaks. Osadele õppuritest on tase liialt madal ning teistele liialt kõrge, mis viib lõppkokkuvõttes rahulolematuseeni mõlemas grupis. Üldainetele keskendumine õpingute alguses võimaldaks ka välja selgitada, millised on noore eeldused soovitud erialal tööturul edukaks hakkamasaamiseks, lähtudes tema isiksuseomadustest, intelligentsist ja huvidest. Seeläbi saab tugevdada teadmisi ja oskusi nendes õppevaldkondades, mis on vajalikud erialaste teadmiste omandamiseks.

Õppimise, hariduse ja õpetajate vähene väärtustamine õpilaste silmis soodustab põhjuseta puudumiste teket ning õppeülesannetega mittetegelemist, mis omakorda viib võlgnevuste tekkimiseni ning lõppkokkuvõttes koolist väljaviskamiseni. **Oluline on rakendada meetmeid puudumiste vältimiseks.** Kaaluda võib süsteemi juurutamist, kus tunnist puudumisel peab seal käsitletud teema alati järele vastata. Selline süsteem vähendaks motivatsiooni põhjuseta puududa ning ei tekitaks puudumisel lünki teadmistes. Teiseks võimaluseks on nõuda puudumise korral alati etteteavitamist, mis aitab kaasa õpilaste distsiplineerimisele.

Samuti näitavad intervjuude tulemused, et **kursusejuhendajal/klassijuhatajal on oluline roll** puudumiste ning ka teiste õpiprobleemideni viivate takistuste vältimisel, nende varases staadiumis tuvastamisel ning sobiva sekkumismeetme rakendamisel kooli poolt. Rühmajuhendaja tegevus on õpilase katkestamise ärahoidmisel väga oluline (nii puudumiste jälgimise, õpilase "tagaotsimise", suunamise, toetamise, õppevõlgnevuste likvideerimise, õpilaste motiveerimise jms osas). Seega on oluline tagada, et **kursusejuhendajal oleks piisavalt aega õpilaste toetamiseks.** Ideaalis võiks kutsekoolides olla **professionaalsed rühmajuhendajad**, kellel ei ole muid ülesandeid peale rühmajuhendajate ülesannete. Sellist süsteemi rakendavates koolides on koolipersonal saavutatud puudumiste ja õppevõlgnevuste ennetamisel häid tulemusi, mis lõppkokkuvõttes aitab vähendada katkestamist.

Uuringutulemuste kohaselt on teatud juhtudel probleemiks kaasaegsete õppematerjalide puudumine ning laiemalt **õpetajate vananenud õpetamismeetod**, mis vähendavad õpilaste huvi õppimise vastu. Kuivõrd

Õpetajal on võtmeroll aine vastu huvi tekitamisel, on oluline kaasaegsete õpetamise (sh aktiivõppe) meetodite valdamine, teadlikkus õpetatavast teemast ning võime seostada seda erialaga (st luua õpilasele seos, miks on aine õpetamine vajalik). Lisaks on oluline tähelepanu pöörata **õppekavaarendusele ja –uuendusele**. Esitatavad nõuded ei pruugi alati olla kooskõlas õpilaste võimekusega ja erialaste väljakutsega, eriti tänases olukorras, kus kutseõppe maine tõttu ei pruugi kutseõppeasutused olla suutelised konkureerima gümnaasiumitega.

Oluline roll õpihuvi tekitamisel on ka huviharidusel. Intervjuud kutseõppe katkestanute ja katkestamisohus olijatega viitavad, et **õpitava erialaga seotud huviringid, kus on võimalik kooliõpingis õpitut vahetult praktikas rakendada**, aitavad ühelt poolt jõuda arusaamisele, kas õpitaval erialal soovitakse tulevikus tööle asuda, teiselt poolt tekitavad õpihuvi ja on olulised sotsiaalse võrgustiku toetajana (kuna kaaslastel on sarnane huvivaldkond). Kõige paremini töötaks selline süsteem juhul, kui vastutus ja võimalused antakse osaliselt õpilaste kätte, st õpilased saavad kaasa rääkida nii huviringide teemade kui elluviimise osas.

Mitmetest katkestanute ja katkestamisohus olijatega tehtud intervjuudest selgusid väga murettekitavad koolikiusamise juhtumid. Intervjueeritavad tõid näiteid, kus õpetaja kasutas tunnis ebatsensuurseid väljendeid või tõi kogu klassi kuuldes õpilast negatiivses valguses esile. Sellistele juhtumitele adekvaatseks reageerimiseks on oluline koolides **juurutada süsteem õpetajate tööle tagasiside andmiseks ja saamiseks**. Samas oleks süsteemist kasu ainult siis, kui koolid arvestavad tagasisidest saadud tulemusi oma tegevuste planeerimisel.

Oluline on **juurutada kutseõppes vähemasti kord aastas toimuva individuaalse arenguveestluse süsteem**, et saada õigeaegselt infot koolikiusamise ja teiste potentsiaalselt katkestamiseni viivate probleemide kohta. Seda peaks läbi viima nõ neutraalne osapool ehk spetsialist (psühholoog, sotsiaalpedagoog), kellega õpilane igapäevaselt koolitöös kokku ei puutu. See loob soodsa õhkkonna rääkimaks avameelselt neist probleemidest, mis on tekkinud suhetes kaasõpilaste, õpetajate, kursusejuhendaja jt kooli töötajatega ning õppimist takistavatest murekohtadest, näiteks kohanemiskustest, rahalistest probleemidest, isiklikest ja perekondlikest muredest jne. Selliste vestluste puhul on oluline **tagada räägitu konfidentsiaalsus**, mis on usaldusliku suhtlemise aluseks. Samas võimaldaks sellise süsteemi olemasolu tuvastada probleemid enne, kui õpilane nendega enam ise toime ei tule ning vajadusel pakkuda abi probleemide lahendamisel. Samuti võimaldaks see vajadusel pakkuda pikemaajalisemat tuge probleemist ülesaamiseks, suunata õpilane vajadusel spetsialisti (sotsiaaltöötaja, psühholoog) juurde ning tekitada soodne pinnas ka õpilase iseseisvaks pöördumiseks spetsialisti poole probleemide tekkimisel.

Majanduslike probleemide korral tuleb eeskätt pöörata tähelepanu info jõudmiseni õpilaseni erinevatest toetusvõimalustest. Oluline on **arendada koostööd kohalike sotsiaalametnikega**. Häid tulemusi annavad ka nt koolilõuna ja stipendiumide taotlemise programmid. Koolidel peaks toetuste andmisel olema võimalik lähtuda õpilaste individuaalsetest vajadustest (nt makstes õpilaskodu üüri, hankides praktikariideid, toiduaineid jne).

EXECUTIVE SUMMARY

The objective of the survey on reasons for the interruption of studies in vocational training was to find out **the main reasons for interrupting vocational training, to map the risk factors leading to the interruption and the intervention measures applied in vocational educational institutions and to assess the relevance, performance, efficiency and effectiveness of the measures.** This survey is input for the Ministry of Education and Research for the development of the required measures in the vocational education system that would support the completion of studies. The results of the survey were used for the development of **recommendations** both for vocational schools as well as for the Ministry of Education and Research. As one of the outputs of the survey, **a sample questionnaire** that schools can use in the future was completed for interrupters of vocational training.

The interruption of vocational training is a serious problem in Estonia. Although the organisation of studies in vocational training has been made more flexible with the help of new forms and types of study, the interruption of studies in vocational training is on constant increase. In academic years 2004/05 to 2010/11 approximately each fifth student enrolled in vocational training interrupted their studies, which makes a total of 40,063 students. Later only a tenth of them have managed to obtain vocational or higher education. Of the interrupters, those who have later successfully finished school include mainly students who had interrupted their post-secondary vocational training. Although several surveys have been conducted to study the reasons for the interruption, these have not been detailed enough to develop measures on the basis thereof for reducing the dropout rate from vocational educational institutions.

This is a very complicated survey topic as studies are often interrupted as a result of intertwinement of several problems arising from personal affairs, family, school as well as socio-economic environment. This survey is based on in-depth interviews that were carried out among the three main target groups:

- interrupters of vocational training in recent years;
- those in danger of interruption of vocational training as of autumn 2012;
- representatives of vocational educational institutions (headmasters (headmistresses), teachers, support staff).

The involvement of different parties – pupils, teachers, headmasters (headmistresses), psychologists etc. – allowed the opening of the nature of the problem from various aspects as the representatives of different target groups see the problem and its main reasons somewhat differently. However, the survey provided a clear outline of the bottlenecks of the present system that need to be dealt with in order to reduce the interruption of vocational training.

The first stage of the survey provided an overview of the earlier surveys on reasons for the interruption of vocational training and on intervention measures. On the basis of **the data of the Estonian Education Information System** an analysis was also performed of the vocational educational institutions and specialties where the interruption poses a problem as of 2012. The input was used in selecting vocational educational institutions and specialties to be involved in the survey and in developing the interview plan. **Interviews with interrupters of vocational training, those in danger of interruption and school staff** provide information about the factors that make young people interrupt their studies in vocational training, which coping strategies are used and which support has been provided/received for positive

coping. Based on earlier surveys and interviews, intervention measures were mapped and their relevance, performance, efficiency and effectiveness were assessed.

In the second stage of the survey a qualitative survey based on interviews was conducted in ten vocational educational institutions. The objective was to provide an overview of the whole vocational education system in Estonia and to involve vocational educational institutions of different characteristics. The main interviewees were those studying on the basis of basic education who also obtained secondary education at the same time. The persons interviewed included 30 interrupters of studies in vocational training through 2008-2010 and 32 students in danger of interruption at the moment the survey was conducted (in autumn 2012).

The interviews conducted with interrupters and with those in danger of interruption discussed the following topics: studies, problems related to studies, relations in school and family, reasons for interrupting studies, possible activities for avoiding interruption, current activities and future plans and advantages that finishing a vocational school and obtaining education provide on the labour market in general.

To provide a more general overview of the reasons for interrupting vocational training and of the intervention measures used, 30 in-depth interviews were conducted with the staff of the vocational schools in ten vocational educational institutions, 3 interviews in each institution. The persons interviewed were people of different positions: the headmaster (headmistress), deputy headmaster (-mistress), department head/head of the field, class teacher/group supervisor/team supervisor, teacher, support network employee (psychologist, socio-educative instructor, learning coach/career counsellor), head of boarding school facility and director of extracurricular activities. As the objective was to obtain as broad-based and well-reasoned information as possible, then, as a rule, the interviewees in each school included somebody from the management, support network and at least one teacher or class teacher.

The topics discussed in interviews with the school staff were as follows: the role of the interviewee himself/herself at school (incl. the relations of the interviewee with students and the rest of the school staff, satisfaction with work, teacher's motivation and development opportunities at school), the interrupters and reasons for interruption (incl. the main reasons for interruption and whether it is possible to bring out the image of a "typical interrupter", working habits of interrupters, the issue of being absent from school and school aversion, the impact of interrupters on fellow students) and coping strategies, provision of help and intervention measures (incl. which coping strategies are mainly used by those in danger of interruption, how often students turn to school for help and which role the latter plays in providing help, how much the school is engaged in supporting the resistance of interrupters, career counselling and values education).

Both earlier surveys as well as interviews held under this survey with interrupters of vocational training, those in danger of interruption and representatives of schools refer to several bottlenecks finding a solution to which is a prerequisite for reducing interruption in vocational training. As the focus of the survey was on students who continued vocational training on the basis of basic school, the problems intrinsic to this group and possible measures aimed at preventing their problems are discussed as follows.

An important reason for interrupting vocational training is **an incorrect choice of specialty** that indicates to weak career counselling at basic school that a vocational educational institution cannot compensate for either. It must be taken into account that a lot of basic school leavers are socially too immature yet in

order to independently map the opportunities for further studies and to realise their strengths and weaknesses according to which their future career decisions should be made. At the same time such decisions have a huge impact on the future life of a young person, his/her success on labour market and social position in the society. Therefore, **at the basic school stage schools have a very important role in guiding young people in order for them to choose the area where to continue their studies according to their abilities and interests while being aware of different opportunities**. This increases considerably the probability that studies are finished successfully and a suitable job is found on the labour market.

More and more attention is paid to the systematic development of career counselling in Estonia and, according to the national curriculum for basic schools (RT I, 14.01.2011, 1) lifelong learning and career planning is one of the topics dealt with throughout teaching and education and one of the subject syllabuses of elective subjects in the subject syllabus of career studies. At the same time the interviews held with interrupters of vocational training, those in danger of interruption and employees of vocational schools indicate that currently the work of schools at the basic school stage is inadequate in this field. Therefore, young people choose their specialty and school without having an overview of their opportunities.

It is important to have **a broad-based approach to career counselling in basic school**. Career counselling at the basic school stage must include both the **provision of an overview of different jobs, opportunities for further studies** (vocational schools and upper secondary schools) as well as **individual career counselling of basic school leavers**. Taking a career test must involve a substantial analysis of the test results by a career counselling specialist and the discussion must be held in the presence of both the student as well as his/her parent. When introducing various jobs and schools, it is important to pay more attention than today to **introducing different jobs and opportunities for further studies at the last stage of basic school**. An important role here is played by **cooperation of basic schools, vocational educational institutions and companies**. It is important to gain a wider perspective in this context: e.g. closer involvement of employers in curriculum development in order to ensure the capacity of the offered specialties on one side and the compliance of masters finishing vocational school with the needs of the labour market on the other.

Career counselling must also continue in vocational educational institutions. It is important to ensure that, when choosing a specialty, young people were aware of what it means in practice to work in the given specialty. For the purpose it is expedient to consider the opportunity for organising curricula so that in the first year the main focus in vocational training is on general subjects and on introducing the content of various specialties. It is important to stress here that teachers see a clear need to maintain a balance between general and specialty subjects in the curriculum structure in order to provide adequate variation at the beginning of the curriculum. However, it is clear that the first years must provide students with adequate information about different specialties. The results of the survey indicate that there are cases where students have discovered the unsuitability of their specialty only in the course of practical placement. Introducing different specialties in the first year allows avoiding such cases. The system would also make it possible for a young person who finds that he/she has still made an unsuitable career choice to change his/her specialty without losing a year of his/her studies.

Such a system would allow the harmonisation of the level of knowledge of students. Previous surveys have pointed out that **the problem in vocational training is a weak level of students**. Focussing on general subjects in the first year would enable to organise work in groups that have been formed on the

basis of the level of knowledge of students and to improve thereby the quality of knowledge as well. Such a differentiation would improve students' learning motivation as the results of the interviews indicate that the bottleneck of the system today is the so-called average student's approach, which means that for some students the level is too low and for some students it is too high, which eventually leads to dissatisfaction in both of the groups

Focussing on general subjects at the beginning of studies would also allow finding out the potential of a young person for successful coping in the desired specialty on the labour market according to his/her personal qualities, intelligence and interests and to improve his/her knowledge and skills in those fields of study that are required to acquire specialist knowledge.

Placing a low value on studying, education and teachers by students is a good ground for being absent without reason and for the non-performance of study assignments, which in turn will bring along arrears and eventually school expulsion. **It is important to apply measures to prevent being absent from school.** It is worth considering the introduction of a system where in the case of being absent from school the topics dealt with in the lessons must always be retaken. Such a system would decrease the motivation for being absent without a reason and would not cause any gaps in knowledge as a result of absence. Another possibility is to always require advance notification of absence, which would contribute to disciplining students.

The results of interviews also indicate that an important role in avoiding absences and also other impediments leading to study problems, in identifying them at an early stage and in applying a suitable intervention measure by the school is played by the course supervisor/class teacher. Thus, it is important to ensure that **the course supervisor would have enough time to focus on the role of supporting students.** At this point the activities of a group supervisor in avoiding the interruption of students are very important (both in respect of keeping an eye on absences, "searching for", guiding and supporting students, elimination of their study arrears, motivation of students, etc.). It would be ideal if vocational schools had **professional group supervisors** who do not have any other tasks except those of group supervisors. In schools applying such a system the school staff has achieved good results in preventing absences and study arrears, which eventually help reduce interruption.

The introduction of the system requires **the existence of teaching materials** that allows learning the topic of the lesson independently. According to the results of the survey, in certain cases the lack of modern teaching materials has posed a problem and relates to a wider concern: **teachers' outdated teaching methods.** This in turn reduces the interest of students in learning. As teachers play the key role in generating interest in their subject, it is important that they command modern teaching (incl. active teaching) methods, are informed about the topic they teach and are able to associate it with the specialty (i.e. establish for students an association why it is necessary to teach the subject).

Furthermore, it is important to pay attention to **the curriculum development and update.** The set requirements need not always be in agreement with the capability of students and the challenge posed by the specialty, especially in current situation where vocational educational institutions need not in general be able to compete with upper secondary schools due to the reputation of vocational training.

An important role in generating interest in studies is also played by hobby education. Interviews with interrupters of vocational training and with those in danger of interruption indicate that **hobby groups related to the learned specialty where the theoretical knowledge can be applied immediately in**

practice help reach an understanding whether the studied specialty is in the future the desired field to work in, generate interest in studies and are important in supporting social network (as fellows have a similar area of interest). Such a system would work the best if the responsibility and abilities have been transferred to the students themselves: thus the students can decide both on the topics of the hobby groups as well as on their implementation.

Several interviews carried out under the survey with interrupters and those in danger of interruption revealed very worrying cases of school bullying. The interviewees provided examples where the teacher used indecent expressions in lessons or shed negative light on a student in front of the whole class. In order to produce an adequate response to such cases, it is important that a system be introduced in schools **for obtaining feedback on teachers' work**. Such a system would work only if schools take into account the results obtained from feedback when planning their activities.

To obtain information about school bullying and other problems potentially leading to interruption on time, it is important that **the system of individual student evaluation conducted at least once a year also be introduced in vocational training**. It should be carried out by the so-called neutral party, i.e. a specialist (a psychologist, a socio-educative instructor) with whom the student is not in contact in everyday schoolwork as in such a case favourable atmosphere would be created for talking frankly about the problems arisen in relations with fellow students, teachers, course supervisor, etc., school staff, about difficulties in adaptation, financial problems, personal and family concerns, etc., problems that hinder studies. It is important that such discussions **ensure the confidentiality of the issues** as it is the basis for trustworthy communication. Such a system would also allow the detection of problems before they grow too serious so that a student cannot cope with them independently and, where necessary, provide help in solving the problems. This would also make it possible, where necessary, to provide more long-term support for overcoming the problem, refer to a specialist (a social worker, a psychologist), where necessary, and also create a good ground, while generating trustworthy relations, for students' own referral to a specialist when problems arise.

In the case of economic problems it is particularly important that information about various supporting opportunities reaches students. It is essential **to develop cooperation with local social officials**. Good outcomes are also provided, e.g. by the school lunch and grant application programmes. When providing support, schools should be able to proceed from the individual needs of students (e.g. paying the rent of the boarding school facility, providing clothes for practical placement, foodstuffs, etc.).

SISSEJUHATUS

Eesti Vabariigi haridusseaduse kohaselt on **haridus** õppeprogrammidega ettenähtud **teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisnormide süsteem**, mida ühiskond tunnustab ning mille omandatust ta kontrollib. Hariduse põhialustes lähtutakse üldinimlike ja rahvuslike väärtuste, isiksuse, usu- ja südametunnistuse vabaduse tunnustamisest. Haridus võimaldab pidevalt areneda, edukalt toime tulla ning ennast teostada isiksuse ja ühiskonna liikmena. Selliselt mõistetuna on haridus eelkõige **individuaalne ressurss**. Kuna ühiskond on huvitatud kõrgelt haritud elanikkonnast, on haridus ühtlasi ka **ühiskondlik ressurss** ja õppimisvõimaluste loomine elanikele on avaliku sektori üks peamisi ülesandeid (Eesti Haridusfoorum, 2012). **Kutseharidus** on teatud erialal töötamiseks, teatud kutse saamiseks, teatud ametikohale kandideerimiseks või selle säilitamiseks vajalike **teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisnormide süsteem**, mille omandamine ja täiendamine loob eeldused tulemusrikkaks professionaalseks tegevuseks.

Kutseõppe poolelõjamine on Eestis suureks probleemiks. Kuigi kutsehariduses on muudetud õppekorraldust uute õppevormide ja –liikide abil paindlikumaks, on õppetöö katkestamine kutseõppes jätkuvalt kasvamas. Õppeaastail 2004/05 kuni 2010/11 on õpingud katkestanud ligikaudu iga viies kutseõppes õppija, kokku 40 063 õppijat. Hiljem on neist kutse- või kõrghariduse omandamiseni jõudnud vaid kümnendik, valdavalt on katkestanutest hiljem koolitee edukalt lõpetanud keskhariduse järgse kutseõppe katkestanud.

Kuigi katkestamise põhjuste uurimiseks on läbi viidud mitmeid uuringuid, pole need olnud piisavalt põhjalikud, et nende põhjal töötada välja meetmed kutseõppeasutustest väljalangevuse vähendamiseks. Selle tühimiku täitmine on käesoleva uuringu eesmärgiks. Uuringu fookuses olid **kutseõppe katkestamise põhjused, selleni viivad riskifaktorid, kutseõppeasutustes rakendatavad sekkumismeetmed ning nende asjakohasuse, tulemuslikkuse, tõhususe ja mõjususe hindamine**. Ühe uuringu väljundina valmis **näidisankeet kutseõppe katkestanule**, mida saavad koolid edaspidi kasutada.

Tegu on keerulise uurimisteamaga, kuna õpingute katkestamiseni viib sageli mitmete – isiklike, perekonnast ja koolist ning samuti sotsiaalmajanduslikust keskkonnast tulenevate – probleemide põimumine. Uuring tugineb olulises osas viimastel aastatel kutseõppe õpingud katkestanute, 2012. aasta sügise seisuga katkestamisohus olijate ning kutseõppeasutuste esindajatega – koolijuhtide, pedagoogide, tugitöötajatega – läbi viidud süvaintervjuudel. Erinevate osapoolte kaasamine võimaldas probleemi olemust mitmekülgset avada, kuna erinevate sihtgruppide esindajate nägemus probleemist ja selle peamistest tekkepõhjustest oli mõnevõrra erinev. Uuringus joonistusi selgelt välja tänase süsteemi kitsaskohad, millega tegelemine on vajalik kutseõppes katkestamise vähendamiseks.

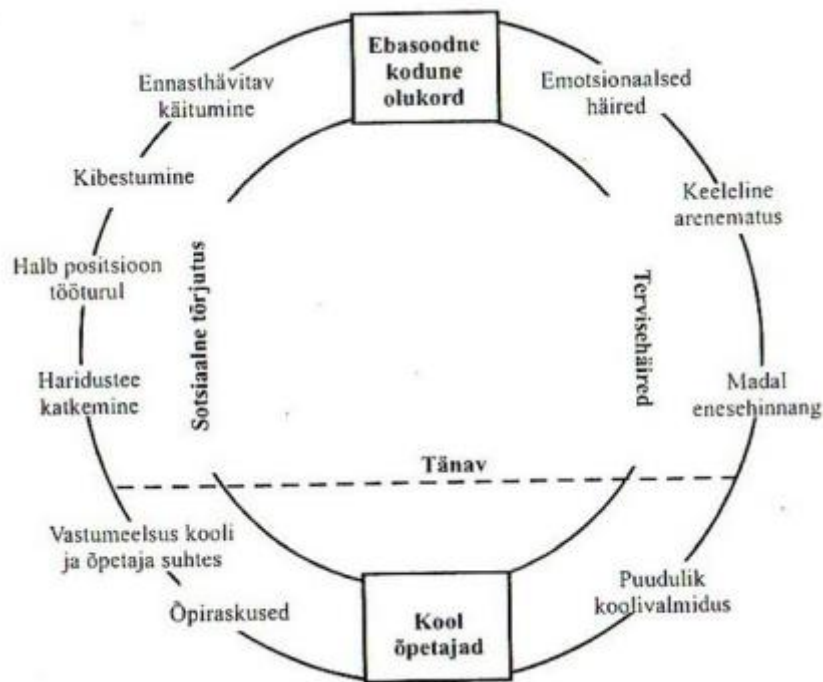
Uuringumeeskond tänab kõiki, kes aitasid kaasa uuringu valmimisele, eeskätt neid, kes nõustusid meiega oma mõtteid ja kogemusi jagama. Töö käigus kuulsime ligikaudu sada erinevat lugu, nii mõnigi neist oli kurb ja mõtlemapanev. Täname intervjuueerituid nende avameelsuse ja meiega vestlemiseks aja leidmise, Evelin Põldu, Klaas-Jan Reincket ning Kairi Sammeli abi, Hasso Kukemelki, Anita Kärnerit, Marge Täksi, Angela Jakobsoni ja Kenn Konstabelit väärtuslike kommentaaride ja tellija esindajat Aivi Virmat uuringu ettevalmistamisel osutatud toe ja kõiki lugejaid tähelepanu eest. Loodame, et uuring aitab tõsta kutseõppesüsteemi kvaliteeti ning pöörata katkestamise kasvukõvera langussuunale.

1. METOODIKA

1.1. Uuringu kontseptsioon

Deprivatsiooniring ja õpingute katkestamise põhjused

Deprivatsiooniring (joonis 1) näitab, kuidas erinevad inimese sotsiaalsest keskkonnast tulenevad probleemid – emotsionaalsed häired, madal enesehinnang, õpiraskused jms – taastuvad iseennast ja võimendavad teisi probleeme (Aavik 2012). Probleemid võivad lõppkokkuvõttes viia haridustee katkemise, tööturul väljatõrjutuse, kibestumise ja ennasthävitava käitumiseni. Koolil on oluline roll deprivatsiooniringi katkestamisel. Uuringus keskendutakse haridustee katkemise põhjuste väljaselgitamisele ning nendele sekkumismeetmetele, mida eelkõige kool saab rakendada deprivatsiooniringi katkestamiseks, maandades seeläbi probleeme, mis võivad põhjustada õpingute poolelijätmist, sellele järgnevat töötust ja ennasthävitavat käitumist, mis võib omakorda põhjustada või tugevdada ebasoodsat kodust olukorda ja sealt tulenevaid probleeme.

Joonis 1. Deprivatsiooniring.

Allikas: Aavik 2012, J. Hämäläise ainetel.

Deprivatsiooniringile lähenetakse uuringus vastupäeva, alates haridustee katkemisest, mille põhjuste analüüs on uuringu fookuses. Varasematele Eestis tehtud uuringutele ja kutseõppe katkestanute, katkestamisohus olijate ning koolipersonaliga tehtud intervjuudele tuginedes kaardistatakse erinevad **riskifaktorid, mis viivad/võivad viia õpingute katkestamiseni.**

Need jagatakse peamise tekkepõhjuse alusel uuringus nelja kategooriasse:

- 1) inimesest endast tulenevad (vale erialavalik, terviseprobleemid, laiskus ja õpiharjumuste puudumine);
- 2) perekondlikest teguritest tulenevad (konfliktid suhted vanematega, lapsevanemaks saamine, lähedase surm);
- 3) majanduslikust olukorrast tulenevad (rahapuudus, tööleasumine ning sellest tulenev ajapuudus);
- 4) koolist tulenevad (konfliktid suhted õpetajatega, probleemid koolikaaslastega, koolipersonali ebakompetentne käitumine, õpetamiseetodite ebasobivus).

Nimetatud neli tegurit on omavahel tihedalt seotud, näiteks rahalised raskused on sageli põhjustatud perekonna keerulisest sotsiaalmajanduslikust olukorrast, mis omakorda võib mõjutada õpilase väärtushinnanguid.

Toimetulekustrateegiad ja resilentsus

Raskuste tekkimisel on oluline neile reageerimise viis: kas see on suunatud probleemiga toimetulemisele (positiivsed toimetulekustrateegiad) või selle eitamisele (negatiivsed toimetulekustrateegiad).

I Positiivsed toimetulekustrateegiad:

- **Probleemidega toimetulek**
 - probleemi mõtestamine (vajaduste, mitte lahenduste keeles);
 - võimalike lahenduste kaardistamine;
 - lahenduste valimine, mis vastavad kõige paremini vajadustele;
 - väljavalitud lahenduste korral võimalike tagajärgede analüüsimine;
 - plaani koostamine;
 - plaani elluviimine.
- **Emotsioonidega toimetulek**
 - situatsiooni hindamine;
 - sotsiaalse toetuse otsimine;
 - emotsionaalse toetuse otsimine.

II Negatiivsed toimetulekustrateegiad:

- **Põgenemisstrateegiad**
 - eitamine;
 - passiivsus;
 - tegelemine ebaoluliste asjadega;
 - leppimine olukorraga;
 - liialdamine mõnuainetega.

Probleemidega hakkamasaamine sõltub inimese toimetuleku edukusest ehk **resilentsusest**. Resilentsus tähendab oskust ja võimet tulla edukalt toime raskuste ja negatiivsete emotsioonidega ning paindlikult kohaneda. Resilentsus on oluline ka õpingute lõpuleviimiseks või katkestamise korral kooli naasmiseks (Mets 2010). Resilentsus ei välistata raskusi, vaid tähendab nendega edukalt hakkamasaamist.

Resilentsus on kogum paljudest oskustest, mis aitavad raskustega toime tulla. Resilientseid lapsi ja teismelisi iseloomustavad tegurid on seotud enesetõhususega, mis võimaldab neil kohaneda erinevate olukordadega, kasutada raskuste korral positiivseid toimetulekustrateegiaid (näiteks küsida abi sõpradelt) ja areneda normaalselt.

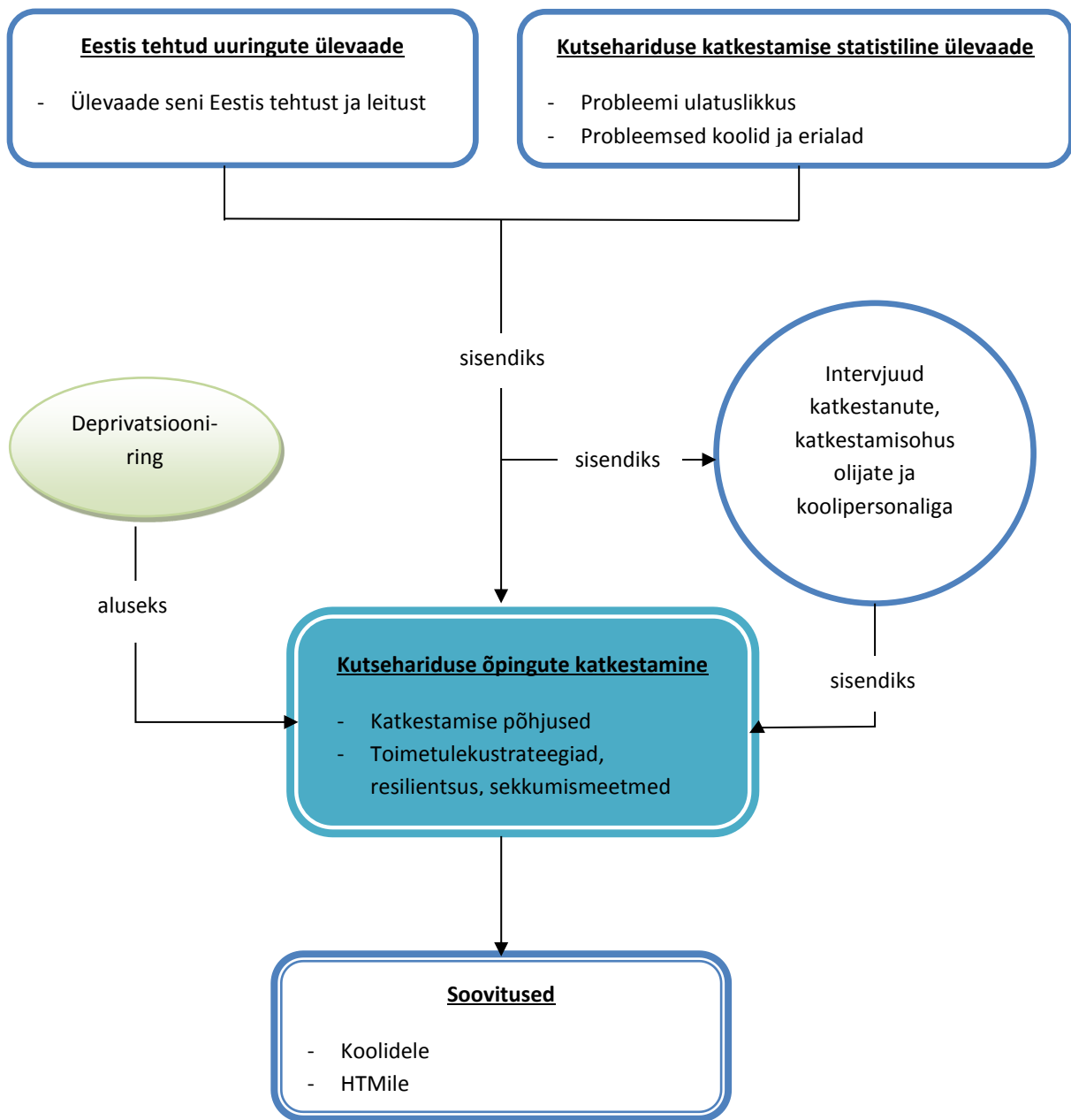
Resilientsusele aitavad kaasa mitmed tegurid:

- perekonna, kooli, kogukonna toetus;
- positiivne identiteet, enesehinnang, eneseefektiivsus;
- akadeemiline võimekus, seotus kooliga;
- rahvuslik identiteet;
- toimetulekuoskused ja enese kontroll;
- kommunikatsioonioskused ja sotsialane kompetentsus;
- eesmärgitunnetus, positiivne ellusuhtumine;
- kindel väärtussüsteem või religioon, mis annab moraalse kindlustunde.

Uuringuetappide ülevaade

Uuringu esimeses etapis koostati **ülevaade Eestis tehtud kutseõppe katkestamise põhjuseid ja sekkumismeetmeid käsitlevatest uuringutest**. Samuti analüüsiti **Eesti Hariduse Infosüsteemi andmete** tuginedes, millistes kutseõppeasutustes ja erialadel on katkestamine Eestis 2012. aasta seisuga probleemiks. Seda sisendit kasutati uuringusse kaasatavate kutseõppeasutuste ja erialade valikul ning intervjuu kava väljatöötamisel. **Intervjuud kutseõppe katkestanute, katkestamisohu olijate ning koolipersonaliga** andsid infot, millised tegurid mõjutavad noori kutseõppes õpinguid pooleli jätma, milliseid toimetulekustrateegiaid kasutatakse ning millist tuge pakutakse/saadakse positiivseks toimetulekuks. Varasemate uuringute ja intervjuude põhjal kaardistati sekkumismeetmed ning hinnati nende asjakohasust, tulemuslikkust, tõhusust ja mõjusust.

Uuringu tulemustele toetudes töötati välja **soovitused** nii kutsekoolidele kui ka Haridus- ja Teadusministeeriumile (edaspidi ka HTM). Uuringu kontseptsioon on kokkuvõtlikult esitatud alljärgneval joonisel.

Joonis 2. Uuringu elluviimise metoodika.

1.2. Varasemate uuringute ülevaade

Ülevaate koostamise aluseks on olemasolevad (läbiviidud) olulisemad uurimisteedega seonduvad uuringuaruanded, sh Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudi poolt läbiviidud uuring „Kutsekooliõpingute katkemine ja taasalustamise võimalused“ (Murakas jt 2007a) ning Klarise poolt programmi „Kutsehariduse sisuline arendamine 2008–2013“ raames teostatud uuring „Riiklike õppekavade rakendamine kutseõppeasutustes“ (Tamm 2011). Lisaks on ülevaate koostamisel toetunud mitmetele teadustöödele ning ettekannetele ja aruteludele.

Ülevaate koostamise käigus koguti ja süstematiseeriti info peamistest väljatoodud järeldustest õpingute katkestamise põhjuste, toimetulekstrateegiatega ja resilentsuse ning sekkumismeetmete kohta. Dokumendianalüüsist tulenevaid järeldusi kasutati sisendina edasistes uuringu etappides, sh intervjuude ettevalmistamisel, järelduste tegemisel ja soovitude andmisel ning sekkumismeetmete hindamisel.

1.3. Intervjuud kutseõppes õpingud katkestanute ja katkestamisohus olijatega

Uuringu teises etapis viidi läbi intervjuudel põhinev kvalitatiivuuring. Koostöös uuringu tellijaga valiti **kümme kutseõppeasutust, kus uuring läbi viidi**. Üldkogumiks olid kõik Eesti riigi- ja munitsipaalkutseõppeasutused (2012. aasta seisuga kokku 33). Valimi moodustamisel oli eesmärgiks luua läbilõige kogu Eesti kutsehariduse süsteemist ning kaasata erinevate karakteristikutega kutseõppeasutusi. Valimi koostamisel lähtuti õppeasutuste:

- geograafilisest paiknemisest (kaasati erinevates piirkondades, sh suuremates linnades asuvaid kutseõppeasutusi);
- õppeasutuse tüübist (kaasati erinevat liiki kutseõppeasutusi, kuid välja jäeti spetsiifilistes valdkondades kutseõpet pakuvad kutseõppeasutused – muusikakoolid, balletikoolid, kunstikoolid);
- kooli suurusest (kaasati nii väikeseid, keskmisi kui suuri kutseõppeasutusi);
- katkestanute osakaalust (kaasati eelkõige õppeasutusi, kus katkestanute osakaal õppurite seas on kõrge).

Järgmise etapina valiti igast kutseõppeasutusest **erialad**¹, mille katkestanud või katkestamisohus olivad uuringusse kaasati. Erialade valikul lähtuti järgmistest teguritest:

- katkestamise määr (eelistati erialasid, kus koolis oli katkestamise määr kõrge);
- probleemsete erialade koostõla (eelistati erialasid, mida õpetati mitmed valimisse kuuluvas koolis);
- eriala õpetamise pikkus (erialasid, mida enam ei õpetata või on õpetatud alles lühikest aega, valimisse ei kaasatud);
- õppevorm (valimisse ei kaasatud erialasid, mida õpetatakse kaugõppena).

Algselt valimisse kuulunud kutseõppeasutused ja erialad on toodud tabelis 1.1.

¹ Käesoleval juhul käsitletakse erialadena õppekavarühmasid.

Tabel 1.1. Kutseõppeasutuste ja erialade esialgne valim uuringusse kaasatud kutseõppeasutuste lõikes

Kutseõppeasutus	Eriala 1	Eriala 2
Haapsalu Kutsehariduskeskus	materjalitöötlus	turism, majutamine, toitlustamine
Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus	elektrotehnika, energeetika	mehaanika, metallitöö
Kehtna Majandus- ja Tehnoloogiakool	turism, majutamine, toitlustamine	
Põltsamaa Ametikool	turism, majutamine, toitlustamine	
Pärnumaa Kutsehariduskeskus	materjalitöötlus	
Rakvere Ametikool	materjalitöötlus	mehaanika, metallitöö
Tallinna Ehituskool	elektrotehnika, energeetika	
Tallinna Tööstushariduskeskus	elektrotehnika, energeetika	mehaanika, metallitöö
Tartu Kutsehariduskeskus	materjalitöötlus	
Viljandi Ühendatud Kutsekeskkool	mehaanika, metallitöö	turism, majutamine, toitlustamine

Tulenevalt andmekaitse piirangutest kontakteerisid koolide esindajad esmalt katkestanutega ja katkestamisohus olijatega, tutvustades neile uuringu eesmärki ning palusid nõusolekut uuringus osalemiseks. Peamiselt intervjueriti **põhihariduse baasil õppijaid, kes omandasid paralleelselt ka keskharidust**. Üldjuhul intervjueriti koolis väljavalitud eriala(de) kolme kutseõppe katkestanut ja kolme katkestamisohus olijat. Tegelik intervjueritavate jaotus erialade lõikes erines mõningal määral algselt kavandatust, kuna mõned uuringusse kaasatud koolid ei saanud piisavalt arvult katkestanutel või katkestamisohus olijatelt intervjuu andmiseks nõusolekut. Nendel juhtudel lubati koolidel laiendada erialade valikut teistele valimisse kuulunud erialadele. Üksikutel juhtudel intervjueriti õpilasi muudelt erialadelt. Kolm intervjueritut omandas kutseõpet keskhariduse baasil. Lõplikku valimisse kuulunud erialad koolide lõikes on toodud tabelis 1.2.

Tabel 1.2. Kutseõppeasutuste ja erialade lõplik valim uuringusse kaasatud kutseõppeasutuste lõikes

Kutseõppeasutus	Eriala 1	Eriala 2
Haapsalu Kutsehariduskeskus		turism, majutamine, toitlustamine
Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus	elektrotehnika, energeetika	mehaanika, metallitöö
Kehtna Majandus- ja Tehnoloogiakool	turism, majutamine, toitlustamine	<i>arvuti ja arvutivõrgud</i>
Põltsamaa Ametikool	turism, majutamine, toitlustamine	
Pärnumaa Kutsehariduskeskus	materjalitöötlus	<i>turism, majutamine, toitlustamine</i>
Rakvere Ametikool	materjalitöötlus	
Tallinna Ehituskool	elektrotehnika, energeetika	<i>materjalitöötlus</i>
Tallinna Tööstushariduskeskus		mehaanika, metallitöö
Tartu Kutsehariduskeskus	materjalitöötlus	
Viljandi Ühendatud Kutsekeskkool	mehaanika, metallitöö	turism, majutamine, toitlustamine, <i>ehitus</i>

Selgitus: kaldkirjas on esitatud uuringu käigus lisandunud erialad.

Nõusoleku andnud õpilaste kontaktid edastati uuringu koostajatele, kes püüdsid seejärel saada ühendust nõusoleku andnutega ja leppida kokku intervjuuks sobiv aeg ja koht. Kuivõrd uuringu läbiviijad ei saanud uuringus osalejate valikuprotsessi mõjutada, tuleb arvestada, et koolid võisid kontakteeruda eeskätt

nende katkestanute ja katkestamisohus olijatega, keda nad pidasid vähemprobleemseks. Koolidele uuringus osalemiseks esialgse nõusoleku andnute info on toodud alljärgnevas tabelis (vt tabel 1.3.). Intervjueriti perioodil 2008-2010 **30 kutseõppes õpingud katkestanud ja 32 uuringu läbiviimise hetkel (sügisel 2012) katkestamisohus olevat õpilast.**

Tabel 1.3. Uuringus osalemiseks nõusoleku andnud ning intervjueritud katkestanute ja katkestamisohus olijate arv

Kutseõppeasutus	Kontaktide arv			Läbiviidud intervjuude arv		
	Kokku	K*	KO**	Kokku	K	KO
Haapsalu Kutsehariduskeskus	18	12	6	6	3	3
Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus	19	14	5	6	3	3
Kehtna Majandus- ja Tehnoloogiakool	11	6	5	5	2	3
Pärnumaa Kutsehariduskeskus	12	6	6	6	3	3
Põltsamaa Ametikool	17	9	8	6	3	3
Rakvere Ametikool	13	6	7	7	4	3
Tallinna Ehituskool	13	7	6	6	3	3
Tallinna Tööstushariduskeskus	16	6	10	6	3	3
Tartu Kutsehariduskeskus	18	9	9	8	3	5
Viljandi Ühendatud Kutsekeskkool	10	7	3	6	3	3
KOKKU	147	82	65	62	30	32

Selgitus: * kutseõppe õpingud katkestanu; ** kutseõppes katkestamisohus olija

Kõikidest koolidest saadi kontakte rohkem kui oli vaja valimi täitmiseks, kuid vaatamata koolidelt varuga laekunud kontaktide arvule osutus intervjueritavate värbamine ja intervjuude läbiviimine keeruliseks. Märkimisväärset osa koolidele uuringus osalemiseks nõusoleku andnud katkestanutest ja katkestamisohus olijatest ei õnnestunud uuringumeeskonnal intervjuerida, kuna kooli poolt antud kontakttelefoninumbrid polnud enam kasutusel, neile vastanu ei olnud õige isik ega ka tema lähedane, isik keeldus intervjuust või ei tulnud intervjuule kokkulepitud ajal ja kohta kohale (vt tabel 1.4.). Sellest võib järeldada, et oma koolile anti nõusolek uuringus osalemiseks kas liiga kergekäeliselt või ei julgetud keelduda.

Intervjueritavate leidmise raskused viitavad kahele olulisele probleemkohale:

- kutsekooli katkestanud on passiivsed ja/või tunnevad õpingute ebaõnnestumise pärast sedavõrd suurt piinlikkust, et pole huvitatud oma probleemidest ja katkestamise põhjustest nõ kolmandale osapoolle rääkima;
- teatud osa kutsekooli katkestanuid ja katkestamisohus olijaid ei pea lubadustest ja kokkulepetest kinni ning loobuvad neist kergekäeliselt (mis võib olla ka üheks põhjuseks nende koolist väljalangemisel).

Tabel 1.4. Intervjuude kokkuleppimise statistika

Kutseõppeasutus	Vale tel nr		Ei vasta/tel väljas		Keeldus intervjuust		Ei tulnud kohale	
	Arv*	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Haapsalu Kutsehariduskeskus	1	5,6	4	22,2	3	16,7	1	5,6
Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus	7	36,8	2	10,5	1	5,3	2	10,5
Kehtna Majandus- ja Tehnoloogiakool	1	9,1	2	18,2	2	18,2	1	9,1
Pärnumaa Kutsehariduskeskus	1	8,3	1	8,3	3	25,0	0	0,0
Põltsamaa Ametikool	0	0,0	6	35,3	1	5,9	1	5,9
Rakvere Ametikool	1	7,7	2	15,4	1	7,7	0	0,0
Tallinna Ehituskool	3	23,1	1	7,7	4	30,8	0	0,0
Tallinna Tööstushariduskeskus	0	0,0	2	12,5	7	43,8	0	0,0
Tartu Kutsehariduskeskus	0	0,0	7	38,9	0	0,0	2	11,1
Viljandi Ühendatud Kutsekeskkool	0	0,0	1	10,0	0	0,0	2	20,0
KOKKU	14	9,5	28	19,0	22	15,0	9	6,1

* Arv ja % antud kooli kontaktide koguarvust

Katkestanute ja katkestamisohus olijatega läbiviidud intervjuudes käsitleti järgmisi teemasid: õpingud, õppimisega kaasnenud probleemid, suhted koolis ja perekonnas, õpingute katkestamise põhjused, võimalikud tegevused katkestamise vältimiseks, praegused tegevused ja tulevikuplaanid ning eelised, mille kutsekooli lõpetamine ja hariduse omandamine üldisemalt tööturul annab. Intervjuud viidi läbi silmast silma individuaalintervjuudena ilma kolmandate isikute kohaloluta. Intervjuu toimumise koha said intervjuueeritavad ise valida vastavalt sellele, kus oli nende jaoks mugavam kohtuda. Õpilasi intervjueriti nii nende kodus, koolis, töökohas, kohvikutes kui ka Tartu Ülikooli ruumides. Intervjuud kestsid 25 minutist 90 minutini, keskmiselt 45 minutit. Intervjuu pikkuse määras ära intervjuueeritava valmisolek oma kogemustest rääkida ja oskus analüüsida enda varasemaid valikuid ning käitumismustreid. Intervjuud viidi läbi perioodil 29. juulist 30. novembrini 2012.

1.4. Intervjuud kutseõppeasutuste personaliga

Kutseõppe katkestamise põhjuste ja tagamaade ning kasutatavate sekkumismeetmete üldisema pildi väljaselgitamiseks viidi kutseõppeasutuste personaliga (edaspidi nimetatud koolipersonaliks) läbi **30 süvaintervjuud kümnes kutseõppeasutuses**, igas kutseõppeasutuses kolm intervjuud. Uuringusse kaasatavate kutseõppeasutuste valiku metoodikat on pikemalt tutvustatud peatükis 1.3. Intervjuueeritavate nimed ja kontaktandmed saadi uuringu läbiviimiseks koolidelt. Kuna intervjuueeritavad valiti välja koolide poolt, võib eeldada, et uuringusse kaasatud õppeasutuste personal koosnes aktiivsematest ja kompetentsematest inimestest. Viimane võib avaldada teatud mõju uuringu tulemustele.

Intervjueeriti erinevate ametikohtade täitjaid: direktoreid, direktori asetäitjaid, osakonnajuhatajaid/valdkonnajuhte, klassijuhatajaid/grupijuhendajaid/rühmajuhendajaid, õpetajaid, tugivõrgustiku töötajaid (psühholooge, sotsiaalpedagooge, õppenõustajaid/karjäärinõustajaid), õpilaskodu juhatajaid ja huvijuhte. Kuna eesmärgiks oli saada võimalikult laiapõhjalist ja argumenteeritud informatsiooni, siis intervjueeriti igas koolis reeglina juhtkonna ja tugivõrgustiku liiget ning vähemalt ühte klassijuhatajat või õpetajat. Intervjueeritavate töökogemus valimisse kaasatud koolis varieerus: mõni intervjueeritav oli vaadeldava kooliga seotud alles esimesi kuid, samas oli intervjueeritavaid, kes olid konkreetses koolis töötanud aastakümneid, ka üle 30 aasta. Intervjueeritavate hulgas oli nii otse koolipingist tulnud kui ka teistsuguse varasema töökogemusega personali (näiteks töökogemus teises koolis, poliitikas, erasektoris praktikuna).

Intervjuu küsimused saadeti enne intervjuud intervjueeritavatele tutvumiseks. Ühe intervjuu kestvus oli ligikaudu 2 tundi. Kuna uuringu valdkond on lai ja teemade käsitlemisega on võimalik minna väga põhjalikuks, oli seatud ajapiirang kohati takistavaks teguriks. Samas, arvestades koolipersonali päevakava tihedust, oleks pikemate intervjuude läbiviimine olnud väga keerukas. Intervjuu koosnes kolmest küsimuste plokist. **Esimene osa** hõlmas küsimusi intervjueeritava ja tema rolli kohta koolis. Muuhulgas küsiti, kas koolitöösse sisseelamiseks kasutatakse mentoreid, millistena näevad intervjueeritavad oma suhteid õpilaste ja ülejäänud kooli personaliga, millega ollakse oma töös rahul, mis teeb muret ja mida arvatakse õpetajate motiveerimis- ning arenguvõimalustest. Lisaks uuriti intervjueeritavate poolt läbiviidava õppe- ja kasvatustöö kohta.

Teine intervjuu osa käsitles katkestajaid ning katkestamise põhjuseid. Siinkohal uuriti, kuivõrd on katkestamine vaadeldavas koolis probleemiks, millised on katkestamise põhjused ja kas saab välja tuua „tüüpilise katkestaja“ kuvandi. Lisaks käsitleti katkestajate tööharjumuste, koolist puudumise ja koolitõrke temaatikat, samuti katkestajate mõju kaasõpilastele. Uuriti ka, kuidas informatsioon katkestamise põhjustest koolis liigub ning kuivõrd kogub kool süstemaatiliselt infot, mis on katkestajatest edasi saanud. Küsitluses pöörati muuhulgas tähelepanu erinevast kultuuritaustast tulenevatele eripäradele („Kuivõrd erinevad suhtumised kooli, õpetajasse, õpilasse ja kuidas see mõjutab katkestamist?“). Katkestamise põhjuste väljaselgitamiseks paluti esmalt intervjueeritaval nimetada sagedasemaid õpingute katkestamise põhjuseid. Seejärel küsiti eraldi varasemates uuringutes väljatoodud katkestamispõhjuste esinemise kohta.

Kolmas osa hõlmas küsimusi toimetulekstrateegiate, abiandmise ja sekkumismeetmete kohta. Muuhulgas küsiti, milliseid toimetulekstrateegiaid katkestamisohus olivad peamiselt kasutavad, kuivõrd pöörduvad õpilased abisaamiseks kooli poole, milline roll on viimasel abiandmisel ning kuivõrd tegeleb kool katkestajate resilentsuse toetamisega. Samuti uuriti, mil määral tegeleb kool karjäärinõustamise ning väärtuskasvatusega. Sekkumismeetmete väljaselgitamiseks paluti analoogselt katkestamispõhjustega kõigepealt intervjueeritaval nimetada sekkumismeetmeid, mida täna juba kasutatakse ning peetakse oluliseks ning küsiti erinevate võimalike sekkumismeetmete kasutamise/kasutatavuse kohta, mis olid varasemate uuringute põhjal kaardistatud. Lisaks paluti intervjueeritavatel nimetada meetmeid, mida täna veel süsteemselt ei kasutata, kuid võiks tulevikus rakendada ning millised võivad olla uute meetmete rakendamisel takistavad tegurid. Intervjuu kava koostamisel peeti oluliseks pöörata tähelepanu puudumiste, materiaalsete toetuste ning õpilaste kutseõppeks ettevalmistamise teemadele, mistõttu olid nende teemade kohta formuleeritud eraldi küsimused („Kas kasutate spetsiifilisi võtteid põhjusteta puudumise ennetamiseks? Kui jah, siis milliseid?“; „Kuidas hindate kasutusel olevaid materiaalseid toetusi õpilastele (erinevad toetused, stipendiumid, õppelaenud), nende piisavust ja kättesaadavust?“; „Mida

saaks/võiks teha teisiti, et noored, kes asuvad õppima kutseõppeasutusse, oleksid paremini ette valmistatud?“).

Intervjuu viimane küsimus oli seotud väljalangevuse arutamise metoodikaga. Varasematest uuringutest (Tamm 2011) ülevaate koostamise käigus selgus, et väljalangevuse arutamiseks ei ole koolidel ühtset metoodikat, mis muudab andmed koolide vahel võrreldamatuks (ühe kooli statistilisi muutusi ajas on võimalik siiski jälgida. Seega tuleb väljalangevust kajastavat statistikat käsitleda teatava ettevaatlikkusega. Nt osad koolid rakendavad metoodikat, kus nominaalaja ületaja visatakse koolist välja, kuid järgmisel päeval võetakse „väljavisatu“ uuesti kooli tagasi (nt VÕTA raames). Nimetatud probleem tõstatati ka intervjuudel koolipersonaliga, et selgitada välja hetkeolukord.

1.5. Sekkumismeetmete hindamine

Sekkumismeetmete hindamisel on võetud arvesse nii dokumendianalüüsist tulenevaid kui ka õpilaste ning koolipersonaliga läbiviidud intervjuude tulemusi. Selleks on kaardistatud õppeasutuste rakendatavad koolikorralduslikud ja pedagoogilis-psühholoogilised sekkumismeetmed õpingute ebaõnnestumise ja katkestamise vähendamiseks. Hindamise eesmärgiks oli välja selgitada, **kas õppeasutuste poolt rakendatavad koolikorralduslikud ja pedagoogilis-psühholoogilised sekkumismeetmed õpingute ebaõnnestumise ja katkestamise vähendamiseks on asjakohased ja tulemuslikud ning aitavad parimal viisil vähendada õpingute katkestamist**. Ühtlasi on hindamise tulemusena tehtud **ettepanekuid** tulemuslike ja tõhusate koolikorralduslike ja pedagoogilis-psühholoogiliste sekkumismeetmete rakendamiseks õpingute ebaõnnestumise ja katkestamise vähendamiseks. Hindamine koosneb neljast osast: asjakohasuse, tulemuslikkuse, tõhususe, mõjude ning lisanduvuse hindamine.

Asjakohasuse analüüs annab vastuse, kas **rakendatavad sekkumismeetmed on seotud eesmärgiga vähendada õpingute katkestamist, kuivõrd vastavad meetmed sihtgrupi vajadustele ning kuivõrd on sekkumismeetmed kooskõlas sotsiaalsete ja majanduslike arengutega**. Asjakohasuse hindamise raames analüüsitakse, kas tulemuste saavutamine on seotud rakendavate tegevuste mahuga, st kas tulemused on saavutatavad tänases mahus elluviidavate tegevustega.

Tulemuslikkuse hindamisel analüüsiti, **kas, mil määral ja millistest teguritest tulenevalt täidavad sekkumismeetmed oma eesmärgi ennetada õpingute katkestamist**. Iga meetme tulemuslikkust hinnati eraldi, võttes arvesse nii varasemate uuringute tulemusi kui koolipersonali ning katkestanute ja katkestamisohus olevate õpilaste intervjuudest tulenevat infot.

Tõhususe hindamisel analüüsiti sekkumismeetmete rakendamise protsessi ning tõhusust, st keskenduti küsimustele, **millised on sekkumismeetmete rakendamise protsessi kitsaskohad ning kas tulemusi on võimalik saavutada ressursse paremini kasutades**.

Mõjude ja lisanduvuse puhul hinnati, millised on sekkumismeetmete rakendamise mõjud ja lisandväärtus. **Vaadati, mil määral aitavad puudumisi ennetavad meetmed ning emotsioonidega tegelemine kaasa katkestamise ärahoidmisele ning milline on sekkumismeetmete pikaajalisem mõju**. Lisaks analüüsiti õpingud katkestanute ja katkestamisohus olijatega läbiviidud intervjuudele tuginedes, **milline on rakendatud sekkumismeetmete mõju sihtgruppidele**, nt kuidas on muutnud sekkumismeetmed õpilaste suhtumist õppimisse ja millised on õpilaste tulevikuplaanid.

2. ÜLEVAADE VARASEMATEST UURINGUTEST

2.1. Õpingute katkestamise põhjused kutseõppes

Õpingute katkestamise põhjuseid kutseõppes on käsitletud Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudi poolt läbiviidud uuringus „Kutsekooliõpingute katkemine ja taasalustamise võimalused“ (Murakas jt 2007a) ning Klarise läbiviidud uuringus „Riiklike õppekavade rakendumine kutseõppeasutustes“ (Tamm 2011). Peamised nimetatud uuringutes välja toodud kutseõppe katkestamise põhjused on esitatud tabelis 2.1. Uuringutes väljatoodud õpingute katkestamiseni viivad **riskifaktorid** on jagatud nelja kategooriasse:

- inimesest endast tulenevad põhjused;
- perekonnast tulenevad põhjused;
- majanduslikust olukorrast tulenevad põhjused;
- koolist tulenevad põhjused.

Mõned katkestamise põhjused võivad samaaegselt paikneda mitmes kategoorias. Sellisel juhul on valik liigituse osas tehtud lähtudes sellest, millisesse kategooriasse põhjus kõige rohkem klassifitseerub. Näiteks nii õpilase sotsiaalne ebaküpsus kui ka vastutustunde puudumine tulenevad osaliselt kodusest keskkonnast, kus laps on üles kasvanud. Kuna neid mõjutavad aga ka muud tegurid, on need tabelis liigitatud inimesest endast tulenevate põhjuste alla.

Tabel 2.1. Kutseõppes õpingute katkestamise põhjused varasemate uuringute põhjal²

KATKESTAMISE PÕHJUS	TÜ uuring	Klarise uuring
INIMESEST ENDAST TULENEVAD PÕHJUSED		
Sotsiaalne ebaküpsus		
<i>Rumalus. Lohakus. Laiskus. Nooruse mõtlematus</i>	x	x
Iseseisvate tööde mittetegemine		x
Tähtaegadest mittekinnipidamine		
<i>Ei jõudnud sooritada eksameid</i>	x	x
Eesmärkide, vastutustunde, motivatsiooni puudumine		
<i>Õpilane ei saa aru, miks ta peab kooli tulema</i>		x
Tervislikud põhjused		
<i>Sattusin autoavariisse</i>	x	
Probleemid elukohaga, kooli asukoha ebasobivus		
<i>Kolimine</i>	x	
Distsipliiniprobleemid		
<i>Kui vanasti sai distsipliinirikumise pärast kedagi välja visatud, siis tänasel päeval seda eriti pole. Aga aastas võib 2-3 juhtu ette tulla. Nad pigem kaovad ise ära.</i>		x
Vajaduse puudumine õpingute jätkamiseks (tulevikuperspektiivis ei nähta vajadust õpingute lõpetamiseks)	x	
Alkoholiprobleemid		
	x	

² Kaldkirjas on märgitud vaadeldud kahes uuringus esitatud täpsustused.

KATKESTAMISE PÕHJUS	TÜ uuring	Klarise uuring
PEREKONNAST TULENEVAD PÕHJUSED		
Perekondlikud kohustused <i>nt lastega seonduv, lapseootele jäämine</i>	x	
MAJANDUSLIKUST OLUKORRAST TULENEVAD PÕHJUSED		
Rahalised raskused <i>Puudumised ja võlgnevused on üks indikaator, mille taga võib olla pere kehv majanduslik olukord. Paljud peavad majandusliku olukorra parandamiseks tööle minema.</i>	x	x
Töötamine hakkas õppimist takistama <i>Arvatakse, et suudetakse korraga mõlemaga toime tulla, kuid töökohal esialgu sõlmitud kokkulepped ei kehti ja töölkäimist ning õppimist ei suudeta ühitada. Masust tingituna väljalangevus suur. Mõned lähevad välismaale tööle, vahetatakse eluala. Probleem on ka see, et just tugevamad on hakanud ära kaduma, sest nemad saavad paremini töökohad.</i>	x	x
KOOLIST TULENEVAD PÕHJUSED		
Oskamatus õppida, õppimise üle jõu käimine <i>Üldainete mittedobivus, nõrkus teatud aines</i>	x	x
Madal õppekvaliteet	x	
Vale erialavalik <i>Kombineerub sageli motivatsiooni puudumisega/nõrga tasemega teatud ainetes</i>	x	x
Õppeasutuse poolse toe ja abi ebapiisavus	x	
Õpetaja ebasoosiv suhtumine <i>Probleemid teatud õpetaja ja tema poolt antava ainega</i>	x	
Liiga kiire tempo, liiga pikad praktikaajad	x	
Seltskond (probleemid kaasõpilastega) koolis	x	
Õpetajate liigne rangus	x	

Märkused: Tabel on koostatud käesoleva uuringu raames, aluseks on Tartu Ülikooli (Murakas jt 2007a) ning Klarise (Tamm 2011) uuringud, kus sellisel kujul infot grupeeritud ei ole.

Kuigi kahes analüüsitud uuringus on isikust ja koolist tulenevaid katkestamise põhjuseid nimetatud arvuliselt rohkem kui perekonnast ja majanduslikust olukorrast tulenevaid põhjusi, ei tohi alahinnata viimaste olulisust kogu probleemi käsitlemisel, eriti arvestades asjaolu, et teatud katkestamispõhjuste taust võib peituda hoopis sügavamal.

Alljärgnevalt on vaadeldud mõningaid katkestamispõhjuste taustategureid, mida on välja toodud dokumendianalüüsi aluseks olnud uuringutes, teadustöodes ning ettekannetes ja aruteludes. Viimaseid on vajalik teada ja nendega arvestada vastavate sekkumismeetmete väljatöötamisel ning rakendamisel.

2.2. Inimesest endast tulenevad katkestamise põhjused

Olulisemateks inimesest endast tulenevateks katkestamise põhjusteks on motivatsioonipuudus, madal enesehinnang, väärtushinnangud, puudumised ja terviseprobleemid. Neid käsitletakse alljärgnevalt üksikshaaval.

Motivatsioonipuudus

Õppimise eduteguriks on **enesemotivatsioon** ehk inimese oskus panna ennast ise püüdlema teatud eesmärkide poole ilma välise surveta. Inimese enesemotivatsiooni tugevust mõjutavad peamiselt kaks tegurit: võime prognoosida oma käitumise tagajärge, kasutades oma varasemaid kogemusi ja teadmisi ning eesmärkide püstitamine, mis on aluseks tegutsemisele. Enesemotivatsiooni puhul on olulised **enesejuhtimisvõime**, mis tagab parema käitumise ja tegevuse regulatsiooni ning **enesetõhusus** ehk veendumus oma võimes tulla toime teatud ülesandega ning kontrollida elu mõjutavaid sündmusi. Kumbki neist omadustest ei ole inimesele kaasasündinud, vaid omandatakse elu jooksul (Randmann 2012).

Enesetõhusust saab tugevdada nelja tegevuse kaudu (Randmann 2012):

- **Positiivsed kogemused ja kompetentsus** – edukogemus on oluline tegur enesetõhususe kujunemises. Püsivam enesetõhusus kujuneb tegevustes, mis vajavad pingutust ja mille kaudu omandatakse uusi teadmisi ja oskusi.
- **Edukad sotsiaalsed eeskujud** – sarnaste või eeskujuks olevate inimeste jõupingutused ja edu tugevdavad inimese usku oma võimetesse ja toimetuleku edukusse, sarnaste inimeste ebaõnnestumine aga vähendab enesetõhususe tunnet.
- **Positiivne veenmine** – inimesed, kellele kinnitatakse, et neil on võimed ja oskused, pingutavad enam ja on tegevuses püsivamad. Kiitmine ja positiivne tagasiside tegevusele toetab enesetõhususe kujunemist.
- Inimesed hindavad oma toimetulekuvõimet **emotsionaalse** ja **füüsilise seisundi järgi** – enesetõhususe suurendamiseks tuleks vähendada stressi ja negatiivset meeleolu. Stress ja väsimus suurendavad haavatavuse ja ebaõnnestumise tõenäosust.

Eelnimetatud neli komponenti on tähtsad ka koolis toimetulemisel. Kui puudub motivatsioon õppida, viib see probleemide kuhjumise ja lõppkokkuvõttes katkestamiseni. Olulised on eduelamused, mida õpilane kogeb juba üldharidust omandades, samuti eeskujud, positiivne tagasiside ning hea emotsionaalne ja füüsiline seisund. Nende aspektide seost katkestamisega on uuringus käsitletud.

Enesehinnang

Lea Pärlin (2007) keskendub oma bakalaureusetöös „Õpilaste valmisolek kutsehariduses hakkamasaamiseks põhikooli järel Lääne-Virumaa koolide näitel” enesehinnangu teemale. Õppimisel on **positiivne enesehinnang** väga oluline. Madala enesehinnangu ei pruugi õpilane seada eesmärke, mis on talle tegelikkuses jõukohased. Ebesehinnangu kujunemisel on olulisim roll kodul: vanemate kasvatustüübil ja indiviidi enda isiksuslikel eesmärkidel. Laste käitumist mõjutab kodune õhkkond, vanemate kontrollimeetodid ja suhtlemine, aga samuti hoolitsus, empaatia ja usaldus. Kuna suur osa õpilaste ajast möödub koolis, on õpetajatel ja koolikollektiivil üldisemalt samuti oluline roll õpilase enesehinnangu kujundamisel. Majanduslikult on raskem hakkama saada ka üksikvanematel. Seetõttu võivad katkestamise juured viia ka koduse õhkkonna ja vanemate suhtumiseni, mis kujundavad noore inimese madalat enesehinnangut.

Väärtushinnangud

Enamik väärtushinnangutest **omandatakse noorelt** ja need muutuvad hiljem vähe. Seega on väärtushinnangute kujunemises ja kujundamises suur roll last ja noort ümbritsevatel inimestel ja kasvukeskkonnal, sealhulgas koolil. Väärtuskasvatud on oluline teema, mida on erinevates uuringutes kajastatud, kuid millega täna valdavalt sihipäraselt ei tegeleta. Viibeke Turba (2010) käsitleb oma magistritöös „Kutsekooli õpilaskontingendi elustiil ja väärtushinnangud“ nii väärtuste olemust ja teooriat kui ka väärtuskasvatust haridussüsteemis. Turba rõhutab, et õpingute katkestamine võib olla paljude põhjuste tagajärg, kuhu võivad kuuluda ka elustiil, väärtused ja väärtushinnangud. Väärtused on Turba käsitluses seisundid või tingimused, mida inimesed hindavad või igatsevad. Turba toob näite hariduse väärtusest erinevate inimeste jaoks. Osa õppuritest väärtustab haridust ehk saadavat teadmiste pagasit, osa peamiselt lõpudiplomit kui eeldatavalt hea töökohta tagajat ning osa näeb hariduse omandamist kui võimalust „lapsepõlve pikendamiseks“.

Turba uurib oma magistritöös muuhulgas ka seda, milline roll on kodul ja vanematel seoses elustiilide ja õppimisega. Laps omandab kodukeskkonnas edasised mallid nii käitumises, hoiakutes, uskumustes kui ka suhetes. Analüüsides on selgunud, et avatud ja hooliv suhe on pikemas perspektiivis aluseks lapse tervemale minapildile ning parematele toimetulekuoskustele ja tervisele. Lapse väärtushinnangute kujunemine sõltub **vanemate väärtushinnangutest**. Kui perekonnas väärtustatakse enam materiaalselt heaolu kui haridust, on tõenäolisem, et laps otsustab kooliskäimise asemel töötamise kasuks, isegi siis, kui see töö talle ei meeldi. Perekonna kõrval mõjutavad lapsi ja nende suhtumist **eakaaslased** ja **sõbrad**. Kutsekoolis õppivad õpilased elavad sageli ühiselamus või eakaaslastega koos üürikorterites, mistõttu on nad kaasõpilastest nädala jooksul ka koolivälisel ajal enam mõjutatud kui kodus elavad õpilased. Sellistes tingimustes kujunevad tugevad sõprussuhted, võivad tekkida erimeelsusi tekitavad valdkonnad ning väärtushinnangud võivad teatud määral muutuda.

Kuna väärtused ja iseloom kujunevad eelkõige lapsepõlves ja noorukieas, siis tuleb suunata põhitähelepanu just laste ja noorte väärtuskasvatusele. Turba (2010) toob välja, et mitmetes Eesti kutseõppeasutuste arengukavades pole ridagi väärtuskasvatusest. Kooli väärtuskasvatuse puhul on aastaid arutletud, kas väärtuskasvatus peaks olema seotud eraldi õppeainega (religiooniõpetus, eetika, inimeseõpetus, kodanikuõpetus vms) või tuleks see integreerida kõikidesse õppeainetesse. Praeguseks on õppekava tegijad jõudnud kokkuleppele, et väärtuskasvatusega saab ja tuleb tegeleda läbivalt kõikides ainetes. Samas võib selline otsus viia olukorrani, kus väärtuskasvatusega vajalikul määral tegelikult ei tegeleta. Kuna väärtustel on oluline roll koolist väljalangemisel, siis käsitlesime käesolevas uuringus ka koolides toimuvat väärtuskasvatust.

Puudumine

Koolist puudumine on samuti oluline katkestamist soodustav tegur. Puudumise tekkepõhjused võivad olla erinevad ning tuleneda nii inimesest endast, koolist, perekonnast kui ka majanduslikust olukorrast. Puudumine viib õppevõlgnevuste tekkeni, mida sageli ei suudeta likvideerida ning mille tõttu lõpuks ka õpingud katkestatakse. Seepärast on puudumistega tegelemine väga oluline.

Anu Aaviku (2012) e-kursuse "Sotsiaalpedagoogilised probleemid koolis ja õpetaja toimetulek" materjalides on loetletud koolipoolseid võtteid põhjusega puudumise ennetamiseks. Alljärgnevalt on toodud mõned näited:

- pidev koostöö vanematega – juhul kui õpilane puudub, võtab õpetaja lapsevanematega ühendust või vanemad helistavad ise õpetajale;
- pidev puudumistõendite küsimine;
- reageerimine ka esimesele põhjuseta puudumisele – karistusmeetmena näiteks põhjuseta puudumise korral direktori käskkirjaga noomituse esitamine;
- sotsiaalpedagoogi ja/või psühholoogi juurde suunamine.

Puudumiste ennetamisega seonduvat ning koolide poolt kasutatavaid võtteid vaadeldakse ka käesolevas uuringus.

Tervis

Turba (2010) magistritöö raames läbiviidud analüüs rõhutab tervisekasvatuse tõhustamise (sh terviseharjumuste juurutamise ja suunamise) vajadust kutseõppeasutustes. Töö käsitles kolme kutseõppeasutust ning tõi välja probleemid kutsekoolide õpilaste toitumise, liikumise, alkoholi tarbimise jms vallas. Turba jõudis oma uuringus järeldusele, et tervist halvaks ja väga halvaks määratlenute protsent (kokku 14,9%) ei tundu küll suur, kuid arvestades seda, et tegemist on siiski väga noorte inimestega ja vaid väikse osaga kõikidest kutsekoolide noortest, on need tulemused murettekitavad.

Õpioskused

Oskamatus õppida võib viia õpingute katkestamiseni. Pärilin (2007) kirjutab oma bakalaureusetöös õpioskusest lähemalt. **Õpioskus** tähendab enda õppimise jälgimist ja teadvustamist, suutlikkust oma õppimist ise juhtida, õppimise käiku kontrollida ja korrigeerida ning tulemusi hinnata. Õppimist mõjutavad ka õpilase isiksuslikud ehk sünnipärased omadused, mis saadakse vanematelt geenide kaudu. Õppimist mõjutavad temperamenditüüp, üld- ja spetsiaalvõimed, kõrgema närvitegevuse eritüübid ning tingimatud refleksid ehk instinktid. Sünnipäraseid omadusi inimene muuta ei saa, kuid neid tundes võib neile toetuda ja õppimisel kasutada. Igapäevaelus taandatakse õppimistulemused õpilaste võimetele, mis on teatud tegevuse edukaks sooritamiseks vajalik isiksuse psüühiline omadus. Võimeid liigitatakse vaimseteks ja kehalisteks. Võimeid on teatud elutingimustes ja teatud tegevuse kaudu osaliselt võimalik kujundada ja arendada.

Turba (2010) uurimuses küsiti õpilastelt igapäevase **kodus õppimisele kulutatava ajakasutuse** kohta ja leiti, et vastanutest (kokku osales uuringus 283 õpilast) 32% ei õpi kodus (mõeldud oli ka ühiselamut) üldse või õpivad vaid kontrolltöödeks ja eksamiteks (21%). „Laiskus, ei viitsi pidevalt õppida“ oli õppimist takistava asjaoluna märgitud 62% vastustest. „Ei saa õpetajate seletusest aru“ oli samuti üks enimnimetatud õppimist takistavatest põhjustest õpilaste hinnangul. Õppimist takistava asjaoluna nimetas 13% vastajatest liiga suurt gruppi või klassi. Mäluga seotud probleeme („Mulle ei jää meelde, mida õpin“) tõi põhjusena välja 19% vastanutest. Selle põhjus võib olla valede õppimismeetodite ja -harjumuste valikus. Keskendumist õppimisele võivad segada suhetega seotud teemad ja kujutlused. Meeldejätmist pärsib suur ülekoormus ning kurnatus. 26% vastanutest tõi probleemina välja lüngad varasemates teadmistes. Õpimotivatsiooni puudumist pidas õppimist takistavaks asjaoluks 17% vastajatest. Muude õppimist takistavate põhjustena oli märgitud kiiret elutempot, töö ja pere kõrvalt õppimiseks jäävat vähest aega, õhtust väsimust, trenni ja pidevat haigust. Turba järeldused toetavad ka teistest uuringutest välja tulnud põhjuseid.

2.3. Perekonnast tulenevad katkestamise põhjused

Mare Leino (2010) rõhutab oma arutelus „Kooliprobleemide taustategurid“ asjaolu, et madala haridustasemega vanemate peredes ei panustata eriti ka järgmise põlvkonna haridusse. Näiteks 2006. aastal kulutas Eestis kõrgharidusega perepeaga leibkonna liige haridusele keskmiselt 105 EEK (ca 6,7 EUR) kuus, põhiharidusega perepeaga leibkonna liige vaid 33 EEK (ca 2 EUR) kuus. Omandatud haridustase on seotud elukvaliteediga. Leino leiab, et vanemate haridus ja perekonna majanduslik seis (õpilase sotsiaalne päritolu) on akadeemilise edukuse kontekstis olulisemad kui kooliga seotud tegurid.

Haridussüsteemi võimalused uue põlvkonna sotsialiseerimisel on suhteliselt piiratud, kuid teatud õpilaskontingendi puhul võib see olla väga oluline. Leino tõstab esile, et spetsialistide sõnul sõltuvad õpitulemused vaid 10–15% ulatuses kooliga seotud teguritest, madalama sotsiaal-amajandusliku staatusega õpilaste puhul on kooli roll olulisem. Leino rõhutab, et mida rohkem esineb ühiskonnas sotsiaalprobleeme, seda suuremaks osutub haridusinstituutsiooni mõju noorele, kes on selliste probleemidega silmitsi. **Seega mõjutavad perekondlikud probleemid kooli poolt kasutatavate sekkumismeetmete vajadust ja mõju õpingute edukaks lõpuleviimiseks.**

Õpilase sotsiaalse päritolu olulisust käsitleb ka Lea Pärlin (2007) oma bakalaureusetöös „Õpilaste valmisolek kutsehariduses hakkamasaamiseks põhikooli järel Lääne-Virumaa koolide näitel“, milles ta analüüsib õpitulemuste mõjutajaid. Lisaks eelnevalt käsitletud õppija kognitiivsetele (taju, mälu jm iseärasused) ja isiksuslikele (õpimotivatsiooni seisundid, õpioskused ja -strateegiad, õpiharjumused jm) teguritele mõjutavad noort ka sotsiaalsed (suhted kodus, koolis, suhted sõpradega, naabritega) tegurid.

2.4. Majanduslikust olukorrast tulenevad katkestamise põhjused

Üheks õpingute katkestamise põhjuseks on **töötamine**. Turba (2010) tõi välja, et kutsekoolis õppimine sõltub majandustrendidest: majandustõusu tingimustes on lihtsam ka erialase hariduseta tööd leida ning see võib tõsta õpingute katkestamise määra. Majanduslanguse tingimustes väärtustatakse haridust kõrgemalt, kuna konkurents töökohtadele on kõrgem. Turba toetas oma uuringus väidet, et viimasel ajal on üha sagedamini rõhutatud kooli ühe funktsioonina ka sotsiaalsete probleemide tagajärgede korrigeerimist ja sotsiaalse integratsiooni toetamist.

Käesolevas uuringus vaadeldakse samuti katkestamise seoseid sotsiaalmajandusliku keskkonna arengutega.

2.5. Koolist tulenevad katkestamise põhjused

Õpilast mõjutavad kooliteel ka õpetajad, kaasõpilased, õppetöö korraldus, õpioskused. Neid tegureid tutvustatakse alljärgnevalt.

Õpetaja

Õpetaja on oma isiksuse, initsiatiivi, entusiasmi ja teadmistega õpilastele eeskujuks ja motiveerijaks. Oskust õpetada oma ainet huvitavalt peetakse õpilaste seas väga oluliseks. Pärlin (2007) rõhutab, et õpetaja ülesandeks on äratada õpilastes tähelepanu ja huvi õppimise vastu. Kui õpilased ei pööra

tähelepanu klassis toimuvale, on õpetaja jõupingutused asjatud. Selleks, et õpilastel tekiks huvi õppimise vastu, tuleb neile näidata järgmist arenguastet, kuid mitte kõige kõrgemat: vene psühholoogi Vögotski arenguteooria järgi peab õpetatav asetsema lähimas arengutasemel, et ei kaoks õpihuvi liiga raskete ülesannete tõttu. Õpetaja entusiasm aitab kujundada klassi sisekliimat. Õpetaja ei tohiks jätta tähelepanuta probleemset käitumist ja peaks õpilast eesmärgi saavutamisel õiglaselt tunnustama. Pärline (2007) läbiviidud küsitlusest selgus, et kutseõppes õppivate õpilaste arvates mõjutavad õpingute edukust etteantud vastusevariantidest kõige enam järgmised:

- aine pakub huvi;
- õpilase enda valmisolek õppida;
- õpetaja oskus materjali arusaadavalt edasi anda;
- õpetaja õpetamismeetodite valik;
- saadavate teadmiste edaspidine kasutamise võimalus;
- õpetaja isiksus.

Täiendavalt on lisatud, mida rohkem kasutatakse saadud teadmisi igapäevaelus, seda huvitavamaks aine muutub. Eelnevast tulenevalt käsitleti käesoleva uuringu raames ka igavuse ja huvipuuduse seost katkestamisega.

Tamm (2011) uuringus on käsitletud **õpetajate arendamise** ja **motivatsiooni** teemat. Vähene motiveeritus võib takistada õpetajat oma tööd parimal viisil tegemast. Õppekavaarendus ja uute suundade rakendumine eeldab pühendumust, koostöövalmisust ja enesearendamisele orienteeritud õpetajaid, kes tunnetavad juhtkonna toetust, kindlustunnet ja usku neisse. Leiti, et juhtkonnal peaks olema võimalus sisse viia erinevaid uuendusi, sh ka õpetajatele suunatud materiaalse motivatsiooni suurendamiseks.

Uute õpetajate kooli tulekul toodi mitmete koolide poolt välja **mentorite vajalikkust**. Mõnikord piirab mentori rakendamist vastava kvalifikatsiooniga õpetajate vähesus. Mõned koolid on jaganud mentori rolli ka erinevate inimeste vahel. Tamm (2011) toob ka välja, et praegust **õpetajakoolituse süsteemi** on eri kõrgkoolide vahel **killustunud** ning puudub kutsehariduse vajadusi silmas pidav selge suundumus ja väljund.

„Ka koolid ise on osalenud läbirääkimistel kõrgkoolidega õpetajate ettevalmistamiseks, kuid siiani puudub reaalne tulemus. Samas on nõudmised õpetajale karmid: kõrgharidus, inseneriharidus, pedagoogiline haridus, praktilise töö oskus. Teiselt poolt on meil vastu panna 10 000 krooni ehk 600-700 eurot. Lisaks veel raske kontingent.“ (Tamm 2011)

Õpetajate motivatsiooni teemat on käsitletud põhjalikult ka Tartu Ülikooli uuringus „Üldharidus- ja kutsekoolide tulemuslikkus ja seda mõjutavad tegurid“ (Türk jt 2011). Türk jt (2011) on uuringus välja toonud, et mõnede autorite arvates vähendab õpetajate palga tõstmise koolist väljalangevus (kui palk tõuseb 10%, siis väljalangevus väheneb 3-6% võrra). Õpetajate tulemustasustamine tagab õpetajate kõrgema motivatsiooni ja eesmärgipärasema tegutsemise, muudab õpetajakutse atraktiivsemaks ning motiveerib õpetajaid end pidevalt arendama ja tulemuslikumalt töötama. Lisaks rahalistele tasudele rõhutatakse õpetajate motiveerimisel ka mitterahaliste sisemiste tasude (kasude) olulisust, sh uhkustunnet, saavutusvajadust ja meeskonda kuuluvust. Mõned autorid väidavad, et avalikel teenistujatel, sh õpetajatel on ülekaalus sisemised motivatsioonitegurid. Kutseõppeasutuste õpetajate palga alammäär on alla Eesti keskmisele töötasu ning see ei motiveeri häid erialaspetsialiste õpetajatena tööle asumata. Õpetajate tulemustasustamist rakendatakse vaid igas kümnendas kutsekoolis. Samas tuuakse uuringus ka välja, et mitmed teadlased seavad õpetaja tulemustasustamise kui õpetaja

motiveerimise vahendi otstarbekuse kahtluse alla, kuna õpilaste õpetamine on pikk protsess ning see toimub paljude õpetajate koostöös.

Klarise (Tamm 2011) uuringus mainiti ühe võimalusena ainete praktilisuse tõstmiseks võtta kooli tööle praktikuid. Selles osas kipub valikuvõimalusi ahendama kooli vähene konkurentsivõime palga osas. Täiendavaks probleemiks on **praktikust õpetajate mittevastavus nõutavale kvalifikatsioonile**. Lahendusena pakutakse uuringus osalenute poolt oma kooli kasvandike tagasijõudmist kooli õpetajaks pärast õpinguid ja töötamist ettevõttes. Oma kooli vilistlaste puhul on probleemiks motiveeritud lõpetanute vähesus ning kooli jaoks pikk ooteaeg (kuna ettevõtete juhid on hõivatud). Küsimus pole mitte üksnes kvalifikatsiooni vastavuses nõutavale, vaid õpetajaks sobiva inimese leidmises. Väljapääsuna nähti riiklikul tasemel kutsehariduse jaoks kutseõpetajate väljaõppeküsimumuste paikapanekut. Koolisest tööd õpetajatega ning õpetajate taset aitaks hinnata kutseõpetaja poolt kutseeksami sooritamine. Kutseõpetaja kutsestandard on kinnitatud 2011. aasta jaanuaris, kuid kutsetunnistuste väljaandmiseni pole koolide hinnangul veel jõutud.

Kuna õpetaja on oma teadmiste ja motivatsiooniga oluline eeskuju ning innustaja, on käesolevas uuringus analüüsitud õpetajate motiveerimise ja arenguvõimaluste temaatikat.

Õppetöö korraldus, kaasõpilased

Õppekorraldusel ja -vormil on oluline osa õpingute katkestamise ennetamisel. Noorukieas tuleb erilist tähelepanu pöörata õigele õppetöö korraldusele (täpsuse, korrektsuse, iseseisvuse, sihikindluse ja organiseerituse arendamisele) ja õppeprotsessi läbiviimisele (nägemismälu või verbaalse mälu, mehaanilise mälu või kujundliku mälu kasutamisele). Tartu Ülikooli (Murakas jt 2007a) uuringust selgus, et 38% õpingud katkestanutest eelistab kord kuus toimuvaid õppesessioone, 24% nädalalõppude õppesessioone, 24% õhtuõpet, 14% päevast õpet. Õpioskuste ja õppetöö korralduse osa leiab käsitlemist ka käesoleva uuringu raames.

Pärilin (2007) toob välja, et suur mõju õppimisele on **klassi mikrokliimal**, st õpilaste suhetel, tõrjutuna tundmisel, sellel, kas õppimine on populaarne. Mikrokliimat mõjutab klassi liidrite hoiak õppimise suhtes ja klassikaaslastega käitumisel. Õppimist mõjutab ka klassi suurus. Väiksemas klassis on suhted tavaliselt paremad, sest omavahel suheldakse rohkem ja esineb vähem distsipliiniprobleeme. Õpilaste omavaheliste suhete ja kursuse suuruse seost võimaliku katkestamisega käsitletakse ka käesolevas uuringus.

Varasem ettevalmistus kutseõppeks

Pärlini (2007) kohaselt on **õpilaste ettevalmistus kutseõppeks probleemne**. Seetõttu uuris Pärlin nii kutseõppeasutuste õpetajate kui õpilaste käest, mida saaks või võiks teha teisiti, et noored, kes asuvad õppima kutseõppeasutuses, oleksid paremini ette valmistatud.

Õpetajad tõid välja näiteks järgmist.

- Lapsevanemad koos klassijuhatajaga peaksid koostööd tehes jõudma otsusele, millise eriala vastu laps huvi tunneb, selgitama eriala tulevikku ja vajadust ühiskonnas. Vaja oleks alustada kutsenõustamisega palju varem. Igas maakonnas peaks olema kutsenõustamiskeskus. Õpetajad võiksid põhikoolis käia lastega ettevõtetes ekskursioonidel, et õpilased saaksid elukutsetest ülevaate. Samuti võiks viia õpilasi kutseõppeasutustesse varakult.
- Lapsi tuleks põhikoolis õpetada õppima ning õpitut tavaelus rakendama: praegu toimub liigne faktide pähetuupimine. Tähtis on eneseväljendus, motivatsioon õppida ja arendada iseseisvaid õpioskusi.

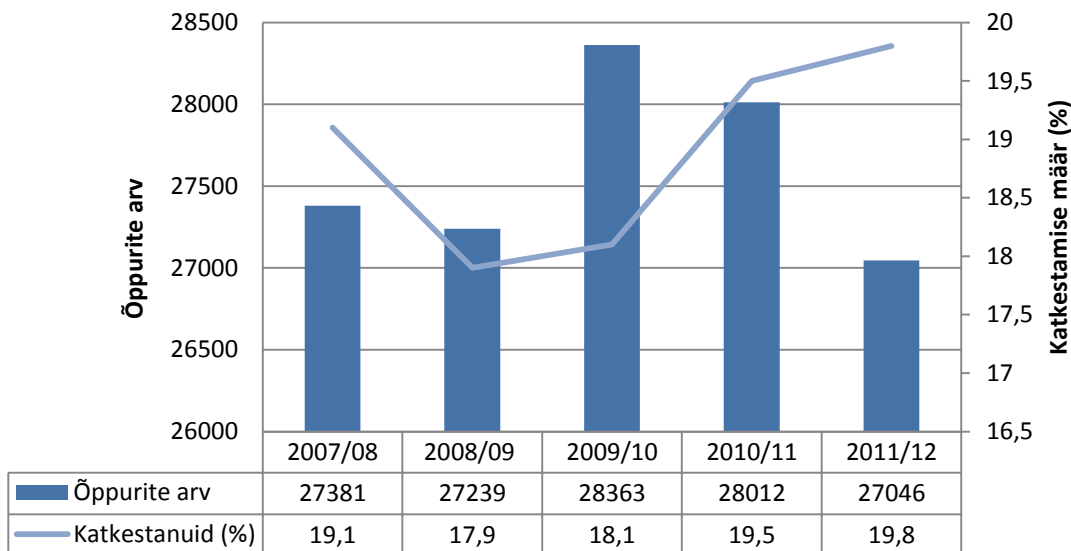
- Baasteadmised tuleks viia kõrgemale tasemele (matemaatika- ja arvutamisoskus, emakeele kasutus).
- põhikoolis tuleks pöörata suuremat tähelepanu nõ käelisele tegevusele.
- Tegeleda tuleks suhtumise muutmisega, kuna õpilased arvavad, et kutsekoolis saab niisama läbi, paljudel puudub kohusetunne, mis on pärit kodust ja sõltub kasvatusesest.

Õpilaste poolt väljatoodu ühtis suure osas õpetajate soovitudustega. Ka käesolevas uuringus on õpetajatega tehtud intervjuudes käsitletud õpilaste valmisolekut kutseõpinguteks, et uurida ülalnimetatud soovitude võimalikku rakendamist või potentsiaali edaspidiseks.

Tartu Ülikooli (Murakas jt 2007a) uuringust selgus, et õpingud katkestanutest 29% soovib kindlasti edasi õppida, 50% on sellele mõelnud ning 21% ei soovi edasi õppida. Siit võib järeldada, et üle poole katkestamise põhjustest on seotud kas **ebasobiva kooli/õpitud erialaga** või **ajutise olukorraga, mil inimene ei saa erinevatel põhjustel hariduse omandamisega tegeleda**. Aja möödumisel on tõenäoline, et haridusteed jätkatakse.

3. KUTSEÕPPE KATKESTAMINE EESTIS

Õpingute katkestamine kutseõppes on Eestis probleemiks: viimasel viiel aastal on õpingud pooleli jäetud ligi 26 000 juhul³. Perioodil 2007-2012 on kutseõppe õppurite⁴ arv püsinud Eestis võrdlemisi stabiilsena, kõikides vahemikus 27 000-28 400 (vt joonis 3). Ka katkestanute osakaal õppuritest on olnud stabiilselt vahemikus 18-20%. See tähendab, et kutseõppe katkestab Eestis iga viies õppur. Majanduskriisi perioodil 2009-2010 kasvas nii õppurite arv kui ka katkestamiste määr. Majanduse taastumisperioodil õppeaastal 2011/2012 kahanes õppurite arv kriisieelsele tasemele, kuid katkestamiste määr jätkas tõusu.

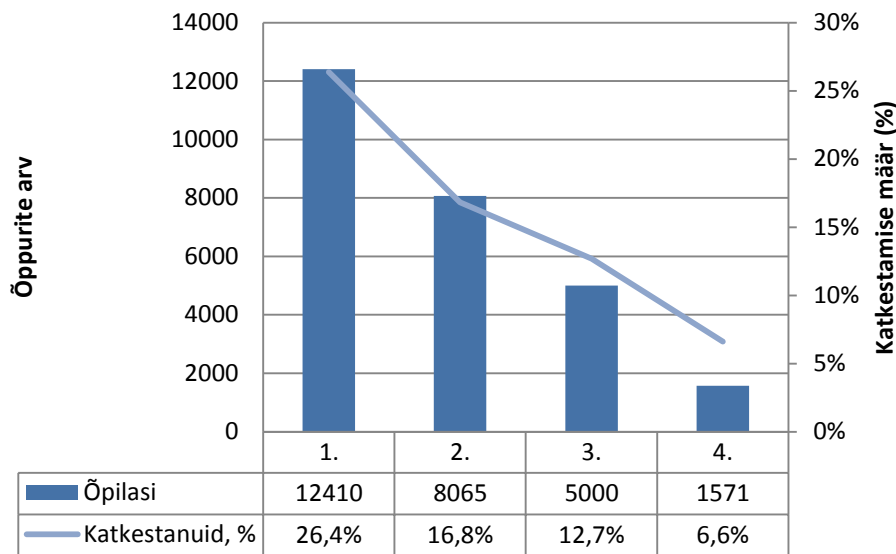
Joonis 3. Kutseõppe õpilaste arv (vasakul teljel) ja katkestamise määr (paremal teljel) Eestis perioodil 2007-2012 (seisuga 10. november).

Allikas: Haridus- ja Teadusministeerium

Kõige enam katkestatakse õpingud nende alguses. Esmakursuslastest loobus 2011/2012 õppeaastal õpingutest novembri alguseks iga neljas (26,4%), neljanda kursuse õppuritest vaid 6,6% (vt joonis 4).

³ Terminoloogilise täpsuse huvides juhime tähelepanu, et käesolevas peatükis mõistetakse katkestamise all katkestamise kordasid, sest sama isik võis õpingud pooleli jätta, kuid asuda hiljem uuesti õppima.

⁴ Käesolevas peatükis tuginetakse Eesti hariduse infosüsteemi andmetele. Tulemused on esitatud iga aasta 10. novembri seisuga. **Katkestajaks** loetakse isikut, kes enne katkestamist kuulus õppeasutuse õppurite nimekirja vähemalt 31 päeva. Katkestanuks ei loeta sisseastunuid, kes ei ilmunud õppetööl (kuulusid õppurite nimekirja alla 31 päeva) ning neid, kes vahetasid õppeasutuse siseselt samas õppekavarühmas eriala (st jätkasid või ennistati samas õppeasutuses 31 päeva jooksul pärast katkestamist).

Joonis 4. Kutseõppe õpilaste arv (vasakul teljel) ja katkestamise määr (paremal teljel) Eestis kursuse lõikes 2011/2012 õppeaastal (seisuga 10. november).

Allikas: Haridus- ja Teadusministeerium

Kõige enam õpib kutseõppes õppureid tehnika, toomise ja ehituse ning teeninduse õppevaldkonnas (vt tabel 3.1.). Katkestamise määr on õppevaldkonniti erinev – kõrgeim on see loodus- ja täppisteadustes, kus 2011/2012 õppeaastal katkestas õpingud iga neljas ja madalaim tervise ja heaolu valdkonnas, kus katkestamise määr oli 15%.

Tabel 3.1. Kutseõppe õpilaste ja katkestanute arv ning katkestamise määr 2011/2012 õppeaastal Eestis õppevaldkonna lõikes.

Õppevaldkond	Õpilaste arv	Katkestanute arv	Katkestamise määr (%)
Loodus- ja täppisteadused	2 468	604	24,5%
Sotsiaalteadused, äridus ja õigus	2 638	606	23,0%
Tehnika, tootmine ja ehitus	10 976	2 238	20,4%
Teenindus	7 003	1 246	17,8%
Põllumajandus	1 721	301	17,5%
Humanitaaria ja kunstid	1 380	241	17,5%
Tervis ja heaolu	860	132	15,3%
Kokku	27 046	5 368	19,8%

Allikas: Haridus- ja Teadusministeerium

Õpilaste arv ja katkestamise määr varieerub ka õppeliikide lõikes olulisel määral. 57% kutseõppuritest omandas 2011. aasta novembris kutsekeskharidust ning 40% kutseharidust keskhariduse baasil (vt tabel 3.2.). Ülejäänud kahe – põhihariduse baasil kutseõppe ja põhihariduse nõudeta kutseõppe – õppeliigi õppureid on Eestis ca 1 000, mis moodustab kutseõppuritest kokku alla 4%. Samas on põhihariduse nõudeta kutseõppes katkestamise määr kõige kõrgem: õpingud jättis õppeaastal 2011/2012 pooleli peaaegu 40% (õppeaastal 2007/2008 61%). Kõige madalam, kuid siiski märkimisväärne on katkestamise määr kutsekeskharidusõppes, kus õppeaastal 2011/2012 jättis õpingud pooleli ca 18% õpilastest.

Tabel 3.3. Kutseõppe õpilaste ja katkestanute arv ning katkestamise määr Eestis õppeliigi lõikes.

Õppeliik	2007/08			2009/10			2011/12		
	Õpilasi	Katkest.	Katkest. %	Õpilasi	Katkest.	Katkest. %	Õpilasi	Katkest.	Katkest. %
Kutsekeskharidusõpe	18 030	2 986	16,6%	17 627	2 739	15,5%	15 428	2 735	17,7%
Kutseõppe keskhariduse baasil	8 620	1 935	22,4%	9 718	2 055	21,1%	10 597	2 343	22,1%
Kutseõppe põhihariduse baasil	424	114	26,9%	598	203	33,9%	655	146	22,3%
Põhihariduse nõudeta kutseõppe	307	187	60,9%	420	134	31,9%	366	144	39,3%
Kokku	27 381	5 222	19,1%	28 363	5131	18,1%	27 046	5 368	19,8%

Allikas: Haridus- ja Teadusministeerium

Märkus: „Katkest.“ tähendab katkestanute arvu ja „Katkest. %“ katkestanute osakaalu

Õppesuundade lõikes on katkestamine kõrgeim (23-24%) arvutiteadustes, turvamises, arhitektuuris ja ehituses, ärianduses ja halduses ning transporditeenustes (vt tabel 3.3.) ning madalaim sotsiaalteenustes (12%).

Tabel 3.3. Kutseõppe õpilaste ja katkestanute arv ning katkestamise määr 2011/2012 õppeaastal Eestis õppevaldkonna lõikes.

Õppesuund	Õpilaste arv	Katkestanute arv	Katkestamise määr (%)
Arvutiteadused	2 468	604	24,5%
Turvamine	322	75	23,3%
Arhitektuur ja ehitus	2 690	624	23,2%
Äriandus ja haldus	2 638	606	23,0%
Transporditeenused	1 375	310	22,5%
Tehnikaalad	5 918	1 153	19,5%
Tootmine ja töötlemine	2 368	461	19,5%
Tervis	381	73	19,2%
Keskonnakaitse	97	18	18,6%
Põllumajandus, metsandus ja kalandus	1 721	301	17,5%
Kunstid	1 380	241	17,5%
Isikuteenindus	5 209	843	16,2%
Sotsiaalteenused	479	59	12,3%
Kokku	27 046	5 368	19,8%

Allikas: Haridus- ja Teadusministeerium

Õppekavarühmadest olid viis esimest kõrgeima katkestamise määraga rühma 2011/2012 õppeaastal:

- kalandus (katkestamise määr 42%);
- keemia ja protsessitehnoloogia (29,5%);
- juhtimine ja haldus (28%);
- elektrotehnika ja energeetika (27%);
- vara- ja isikukaitse (25%).

4. KUTSEÕPPE KATKESTAMISE PÕHJUSED: KATKESTANUD JA KATKESTAMISOHUS OLIJAD

Õpingud katkestatakse kutseõppes erinevatel põhjustel: eriala sobimatus, perekondlike probleemide, lapsevanemaks saamise, terviseprobleemide, tööle asumise ja sellest tingitud ajapuuduse, rahaliste raskuste, konfliktsete suhete pärast õpetajate või kaasõpilastega ning ka laiskuse tõttu. **Enamasti viib õpingute katkestamiseni mitme erineva põhjuse kombinatsioon.** Katkestajate tüüprofiilid on toodud lisas 1. Käesolevas peatükis on vaadeldud peamisi kutseõppe katkestamise põhjuseid kutseõppe katkestanute ja katkestamisohus olijate perspektiivist. Lisasse 1 on koondatud erinevad katkestanute tüüprofiilid.

Kutseõppe katkestamise põhjused saab jagada nelja suuremasse alagruppi: inimesest endast, perekonnast, koolist tulenevad ja majanduslikud põhjused (vt tabel 4.1.). Igal nimetatud grupil on alakategooriad. Nii näiteks on perekonnast tulenevad põhjused osadel juhtudel seotud õppiija ja tema vanemate vaheliste suhetega, teistel juhtudel aga lapsevanemaks olemisega seotud kohustustega, mistõttu on keeruline koolitööd ja perekondlikke kohustusi omavahel ühildada.

Tabel 4.1. Kutseõppe õpingute katkestamise põhjused

Kutseõppe katkestamise peamised põhjused	Näited
Inimesest endast tulenevad põhjused:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ eriala sobimatus ➤ terviseprobleemid ➤ laiskus
Perekonnast tulenevad põhjused:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ perekondlikud probleemid, konfliktid vanematega ➤ lapsevanemaks saamine
Majanduslikud põhjused:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ tööle asumine ja sellest tingitud ajapuudus ➤ rahapuudus
Koolist tulenevad põhjused:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ konfliktid õpetajate või kaasõpilastega ➤ õpetamismeetodite ebasobivus ➤ koolipersonali ebakompetentne käitumine
Muud põhjused:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ sõprade halb mõju ➤ bussigraafikute ebasobivus

Allikas: intervjuud õpingud katkestanute ja katkestamisohus olijatega

4.1. Inimesest endast tulenevad põhjused

Suur osa õpingute katkestamise põhjustest on seotud inimese endaga: tema füüsilise ja vaimse võimekusega, õppimisharjumustega (nende puudumisega), motivatsiooni ja huviga õpitava eriala suhtes. Kutseõppe katkestanute ja katkestamisohus olijatega läbiviidud intervjuudest selgus, et suurimad probleemid, mis viivad õpingute katkestamiseni ja tulenevad otseselt inimesest endast, on **oskamatus valida endale sobivat eriala** ning **laiskus ja õpiharjumuse puudumine**. Inimesest endast tulenevate põhjuste alla liigituvad ka terviseprobleemid, kuid kehv tervis ei ole läbiviidud intervjuude põhjal levinud põhjus kutseõpingute katkestamiseks. Järgnevalt on põhjalikumalt analüüsitud olulisemaid isikust endast tulenevaid kutseõppe katkestamise põhjuseid, mis selgusid katkestanute ja katkestamisohus olijatega läbiviidud intervjuudes.

Eriala sobimatus, vale erialavalik

Alati ei tähenda kutseõpingute katkestamine, et noor loobub õpingutest ja erialasest enesetäiendusest täielikult, vaid pigem, et inimene on katkestanud õpingud konkreetset erialal, kuna on õpingute käigus aru saanud, et valik ei ole olnud õige. Selliselt juhtudel võib õpingute katkestamine olla mõistlik, kaalutletud ja kõigile osapooltele parim otsus. Näiteks juhul, kui õpingute käigus (sealhulgas praktikat tehes) selgub, et õpitav eriala ei sobi õppurile, mistõttu ta kindlasti ei soovi tulevikus sellel erialal tööle asuda, on õpingute katkestamine ning sobival erialal õppimaasumine parim lahendus (vt tabel 4.2.; tsitaadid 1, 2, 3, 4 ja 5). Heal juhul on noor inimene vahepeal omandanud piisavalt elukogemust, et uut erialavalikut tehes olla teadlikum, milline eriala ja õppeasutus sobivad talle paremini. Sellises olukorras on nii õppurile endale, koolile kui ühiskonnale laiemalt parem, mida varem noor inimene suundub õppima erialal, mis pakub talle sügavamat huvi ning millega ta ka oma tulevikku ja karjääri soovib siduda.

Esines mitmeid juhtumeid, mil õpitava eriala sobimatus sai õppurile selgeks esimesel praktilisel kokkupuutel õpitava erialaga (vt tabel 4.2.; tsitaadid 2, 3, 4 ja 5), ühel juhul juhtis eriala sobimatusele tähelepanu ka õpetaja (tsitaat 2). Äratundmisele, et õpitav eriala pole siiski selline, millega soovitaks oma karjääri pikemalt siduda, on kutseõppe katkestanud jõudnud ka õpingute kõrval teisel erialal töötamise kaudu. Sellisel juhul on suurem tõenäosus, et kutseõppe katkestaja ei asu õppima uuel erialal, vaid jätkab pärast õpingute katkestamist töötamist oma töökohal ning omandab ametioskused töö käigus (vt tabel 4.2.; tsitaat 6).

Tabel 4.2. Väljavõtted intervjuudest: eriala sobimatus

Tsitaat 1	<i>Mulle ei meeldinud see. Ma tean, et ma tulevikus niikuinii sihukest tööd ei teeks ja siis ma ei hakanud enam koolis käima. (mees, kutseõppe katkestanu; omandab hetkel kutseharidust teisel erialal)</i>
Tsitaat 2	<i>Noh, mul ei istu see. /.../ Ma andsin alla, et seal oli palju paremaid vendasid, kes tegid. Õpetaja ütles mulle kohe ära, et mulle ei sobi tiseriamet. (mees, kutseõppe katkestanu; elatub juhutöödest)</i>
Tsitaat 3	<i>Ma ei tahagi saada kokaks. Mulle meeldib teine eriala. /.../ See on nagu see, et mulle ei meeldi nagu iga päev süüa teha. (naine, kutseõppe katkestanu; plaanib omandada kutsehariduse teisel erialal)</i>
Tsitaat 4	<i>Mulle ei meeldinud see eriala lihtsalt. Ma hakkasin sellest aru saama, et see ei ole mulle sobiv, et ma tahan midagi muud tegelikult. /.../ Mind nagu lihtsalt väsitas see eriala ära. Ma polnud nagu ühegi asja üle vaimustunud, et ma lihtsalt lõikan kurki ja tomatit, see ei huvitanud mind ja ma ei ole nii kiire inimene ka, et ma nagu jõuaks toidu valmis teha õigeks ajaks. See ei sobinud mulle. Mulle meeldib teha süüa, aga ma teen nagu endale, ma ei taha sellega kiirustada. (mees, kutseõppe katkestanu; omandab gümnaasiumiharidust)</i>
Tsitaat 5	<i>Siis peale jõule, kohe kui kool algas, siis hakkaski praktika pihta ja siis nagu saingi aru [et eriala ei sobi]. (mees, kutseõppe katkestanu; omandab hetkel kutseharidust teisel erialal)</i>
Tsitaat 6	<i>Avastasin, et hoopis teised huvid, metallitöö on ikka meelepärasem. Siis otsustasingi, et kuna sain kohe ka töökoha kätte, et metallitööd peab tegema. (mees, kutseõppe katkestanu; töötab teisel erialal, ei õpi)</i>

Halvim on olukord, kus noorele inimesele saab eriala omandamise käigus selgeks, et tal puudub õpitava suhtes sügavam huvi ning tema karjääriväljavaated antud valdkonnas on huvipuuduse ja sellest tuleneva madala pühendumuse tõttu kesised, kuid tal puudub teadmine, mida oma eluga pärast õpingute

katkestamist ette võtta või võimalus soovitud eriala koheselt omandama asuda (nt rahaliste piirangute tõttu, kui soovitud eriala pakkuv kool asub kodust kaugel ja vanematel pole võimalik õpinguid toetada).

Esineb ka olukordi, kus inimene teab juba õppima asudes, et tahaks tegelikult õppida muud eriala, kuid annab järele vanemate või õpetajate survele õppida eriala, mida nemad näevad perspektiivikana või muul põhjusel noorele sobivana. On näiteid, kus õpingute katkemiseni on viinud see, et noore ja ta vanemate ettekujutus õppuri ametialasest tulevikust on vastuolus ning noore soove pole erialavalikul arvestatud, mis on viinud selleni, et madala õpimotivatsiooni tõttu koguneb nii palju täiendavaid probleeme, et inimene otsustab oma õpingud katkestada (vt tabel 4.3.; tsitaat 8).

Intervjuudest kutseõppe katkestanutega selgub, et eriala ja kooli valik oli mitmetel juhtudel kaalutlemata ja viimasel hetkel tehtud otsus. Intervjueeritavad ei ole eriala valinud tihtipeale mitte seetõttu, et tunnevad antud valdkonna vastu sügavat huvi, vaid läbimõtlemata ja heale õnnele lootes (vt tabel 4.3.; tsitaadid 1, 2, 3 ja 4). Lähtutakse sellest, milliseid erialasid saab õppida lähimas koolis (vt tabel 4.3.; tsitaat 5), perekonnaliikmete eeskujust ja/või pealekäimisest (vt tabel 4.3.; tsitaadid 6, 7 ja 8), erialale õppima pääsemisest (madalama konkursi tõttu, vt tabel 4.3.; tsitaadid 9, 10 ja 11), ka näiteks kutseõppe asutuse soovitusel, mida õppida selle eriala asemel, mida ei õnnestunud konkursi tõttu õppima pääseda (vt tabel 4.3.; tsitaadid 12, 13, 14, 15 ja 16). Leidub ka noori, kes asuvad kutseõppeasutusse õppima üksnes keskkariduse omandamise eesmärgil, mistõttu on nende erialavalik läbi mõtlemata (vt tabel 4.3.; tsitaadid 17 ja 18).

Tabel 4.3. Väljavõtted intervjuudest: erialavaliku kriteeriumid

<i>Tsitaat 1</i>	<i>Üldehitaja võtsin ma sellepärast, et ma ei osanud alguses midagi võtta. (mees, kutseõpingud katkestanu; omandab hetkel kutseharidust teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 2</i>	<i>Alguses mul ei olnudki mingit plaani, sest ikkagi ma lõpetasin üheksanda ära ja siis ma mõtlesin, et ma pean kuskile edasi minema ja gümnaasium ei tundunud mulle selline kõige õigem valik. /.../ Ja siis ma tulin siia niimoodi. (mees, kutseõppe katkestanu; õpib hetkel täiskasvanute gümnaasiumis)</i>
<i>Tsitaat 3</i>	<i>„Lambi ala”, ma ei valinudki seda ala põhimõtteliselt. Et alguses oli lihtsalt see vaba koht olemas. (mees, kutseõpingud katkestanu; elatub juhutöödest)</i>
<i>Tsitaat 4</i>	<i>See tuli täiesti juhuslikult. Ma alguses plaanisin autotehnikuks minna, aga siin vastuvõtul ma vaatasin, et nii paljud tahavad autotehnikuks minna. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>
<i>Tsitaat 5</i>	<i>Tüdrukutel ongi põhimõtteliselt ainult mingi kokandus ja selline eriala siin. Ja siis ise valisin sellepärast, et ongi, et tüdrukutel on rohkem see eriala ja siis endale natukene pakkus ka kokandus huvi. /.../ Muidu ma tahtsin minna X linna õmblemist õppima, see mulle meeldib rohkem. (naine, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>
<i>Tsitaat 6</i>	<i>See tislari eriala oli sellepärast, et mul omal terve isapoolne suguvõsa on eluaeg töötanud ehitusel ja puutöö ja kõik sihukesed asjad. Sealt mulle rohkem ikka kõik peale põhikooli lõppu rääkisid, et mine ikka tislariks õppima. (mees, kutseõpingud katkestanu; omandab hetkel kutseharidust teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 7</i>	<i>Noh, selle tõenäosusega, et mul vanaonu oli tislari ja paljud olid mul tislariameti peal suguvõsast ja tuttavate hulgast, siis mõtlesin, et äkki lõon selles läbi. (mees, kutseõpingud katkestanu; elatub juhutöödest)</i>

<i>Tsitaat 8</i>	<i>Ma ei valinud seda [eriala]. /.../ Ma läksin isaga pabereid kooli viima ja siis direktori kabineti ukse peal isa ütles direktorile, et tütar tahab tulla teie kooli, mille peale mina ütlesin, et: „Ei, mina ei taha, tema tahab, et ma tuleks”. /.../ Ma oleks tahtnud minna õppima sisekujundust ja selle assisteerimist. Tööstushariduskeskuses saab vist seda teha. Seal olid kõik need fotograafia suunitlused ja noh, kõik see, millest ma olen väikesest peale unistanud, aga ei lastud. (naine, kutseõppe katkestanu; töötab muul erialal, soovib edasi õppida enda eelistatud erialal)</i>
<i>Tsitaat 9</i>	<i>Kõige kergem oli saada sellele erialale. /.../ Mul olid põhikoolis ka hinnetega raskusi, siis ei pääsenud eriti teistele erialadele. /.../ Ma tulin siia kooli lihtsalt ja siis ma vaatasin siin neid erialasid ja kohe öeldi, et siis saab metallile. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>
<i>Tsitaat 10</i>	<i>Tundus natukene selline minu arust kergem. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>
<i>Tsitaat 11</i>	<i>Autotehnika eriala jaoks minu keskmine hinne oli liiga nõrk. Seega valisin elektriku eriala. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija; õpib venekeelsel õppekaval)</i>
<i>Tsitaat 12</i>	<i>Eelmine aasta ma sain sellepärast selle eriala, et see kool pani mulle selle. Ma tegelikult tahtsin automaalsiks eelmine aasta. Aga ma ei saanud selleks ja siis see teine valik oli autotehnik. Selleks ka ei saanud. Siis kool ise pani üldehituse. (mees, kutseõpingud katkestanu; omandab hetkel kutseharidust teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 13</i>	<i>Ma ei tea, ma algul tahtsin sinna kodumajandust õppima minna, aga seal ei olnud enam kohti ja siis ma läksin kokandust. Öeldi, et see on ka hea eriala, aga siis mulle ei meeldinud. (naine, kutseõpingud katkestanu; elatub juhutöödest)</i>
<i>Tsitaat 14</i>	<i>Autolukksepaks oleksin tahtnud minna, aga sinna ei saanud sisse. /.../ Tahtjaid oli nii palju ja siis lõpuks valiti need parimad välja, kes võeti. Aga autoerialale ma nagu ei saanud, siis pandi mind tisleriks. (mees, kutseõpingud katkestanu; omandab hetkel kutseharidust teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 15</i>	<i>Ehitus-viimistluse valisin lihtsalt sellepärast, et ma ei saanud pagarisse sisse. No ja siis ma mõtlesin, et noh, võib-olla ma õpin midagi ka. (naine, kutseõpingud katkestanu; omandab hetkel haridust teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 16</i>	<i>Tegelikult ma tahtsin valida ühte teist eriala, autotehnikuks tahtsin tulla, aga siis olid kõik kohad täis ja räägiti mulle, et see on ka selline tulus ala, et läks hästi ja siis ma võtsingi selle. /.../ Sihuke läbimõtle mata ja kiire otsus vist. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>
<i>Tsitaat 17</i>	<i>Mul oli põhiline, et keskaridus kätte saada, tolle pärast ma läksingi sinna. Nagu see mööblitiseri amet, ma ei mõelnud kunagi, et ma jään selle peale. (mees, kutseõpingud katkestanu; töötab teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 18</i>	<i>See oli nagu sihuke eriala, mis sobis enam-vähem, aga tegelt ka ei sobinud. /.../ Ega ma läksingi sinna kooli mitte just selle eriala pärast, vaid et lihtsalt gümnaasium läbida. (mees, kutseõppe katkestanu; õpib hetkel gümnaasiumis)</i>

Eriala valikuga on tihedalt seotud kooli valik, mis on mitmetel juhtudel olnud pigem määravaks (esmal on valitud kool ja seejärel sealt sobivaimana tunduv eriala). Kooli valikul lähtutakse näiteks selle lähedusest elukohale (vt tabel 4.4.; tsitaadid 1, 2, 3, 4 ja 5) ning ka sellest, kas seal õpib/õppis tuttavaid (vt tabel 4.4.; tsitaadid 5, 6, 7, 8, 9 ja 10). Osad intervjueeritavad tunnistasid, et kooli valisid nende eest tegelikult vanemad (vt tabel 4.3.; tsitaat 8; tabel 4.4.; tsitaat 11). Osade intervjueeritavate puhul oli kooli valikul määravaks see, et sinna oli lihtsam sisse saada kui mujale või poleks mujale üldse olnud võimalik sisse saada (vt tabel 4.4.; tsitaadid 12 ja 13). Mitmel intervjueeritaval oli kodukohast kaugemal asuvas koolis õppima asumise põhjuseks kodulähedasse kutsekooli kehvade õpitulemuste tõttu mitte sissesaamine. Samas esines näiteid, kus intervjueeritav eelistas teadlikult kodukohast kaugemal asuvat kooli, näiteks selleks, et mitte jätkata samas koolis ja linnas endiste klassi- ja koolikaaslastega, kes intervjueeritut

kiasasid. Ühel juhul valiti kool ka seetõttu, et see oli ainus intervjueeritavale teadaolev kool (vt tabel 4.4.; tsitaat 14).

Tabel 4.4. Väljavõtted intervjuudest: kooli valiku kriteeriumid

<i>Tsitaat 1</i>	<i>See oli mulle kõige lähemal kodule. /.../ Saan iga päev kodus käia. (mees, kutseõpingud katkestanu; omandab hetkel kutseharidust teisel erialal, aga samas koolis)</i>
<i>Tsitaat 2</i>	<i>Sest X maakonnas neid [kutsekoole] on vähe. Ja see on viimane siin minu teada. X linna kool ei ole eriti hea, otsustasin siia õppima minna. Ja see on ka kodu lähedal, kõigest 15 minutit minna. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija; õpib venekeelsel õppekaval)</i>
<i>Tsitaat 3</i>	<i>No kooli polegi meil valida, see üks ainult ongi. (naine, kutseõpingud katkestanu; ei õpi, ei tööta)</i>
<i>Tsitaat 4</i>	<i>Kuna ma ise elan X maakonnas, siis ema ja kõik ülejäänud sugulased soovitasid, et pole mõtet kaugemale minna, et nagu rahaline seis ei ole nagu korras, et siis X linna õppima. (naine, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>
<i>Tsitaat 5</i>	<i>Sellepärast et see on kõige ligemal. Ma X linnas elan ja ütleme, et siis see on kõige ligemal, kus ma saan seda õppida, et rahalisi võimalusi nagu ei ole eriti, et kuskile kaugemale minna, et sellepärast valisingi selle kooli. /.../ Sõprade kaudu olen kuulnud, nad on siin õppinud ja tundub päris hea olevat kool. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>
<i>Tsitaat 6</i>	<i>Koolivalik tekkis selles suhtes, et üks mu kunagine hea sõber rääkis koguaeg, et ta tahab ka sinna minna õppima, et tahab ka seal mingi hõõvliitööd teha ja ma siis, et ohoo, et mis seal pakutakse ja siis ta rääkis, et oh, tislerts saab ja mööblirestauraatoriks ja värgid-särgid. Siis ma mõtlesin, et oh, tislert – tuttav teema, et no davai onju, lähen proovin kätt, et vaatame, mis saab. (mees, kutseõppe katkestanu; töötab teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 7</i>	<i>Ma andsin dokumente mujale ka. Kuid otsustasin minna õppima X kooli koos sõpradega. Ei tahtnud siin üksi olla, et igav ei hakkaks. /.../ Käisime koos sõpradega Y kooli [dokumente sisse viimas]. Mina sain sisse, nemad ei saanud sisse. Kuid X kooli saime kõik ühte gruppi sisse. (mees, kutseõpingud katkestanu; õpib hetkel teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 8</i>	<i>Koolivalik, see tuli läbi sõbra, kes ka õppis siin metallindust, üks lapsepõlvesõber, tema ütles, et tegelikult on väga hea kool, siis ma võtsin tema sõnast ja tuln siia. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>
<i>Tsitaat 9</i>	<i>Kõik mu klassivennad tulid ka siia kooli. No mitte kõik, aga enamus. /.../ Nad tahtsid ka tulla autotehnikuks ja siis tulid samamoodi metallitööle, aga siis nad kukkusid välja juba. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>
<i>Tsitaat 10</i>	<i>Ma ei tea, ma mõtlesin algul, et see on lihtsam. Ja muidugi läksime kambaga, nagu oma seltskond oli, või noh, mitte otseselt, aga paljud tuttavad läksid sinna ja ega see oligi loll valik, ma arvan. (mees, kutseõpingud katkestanu; õpib hetkel gümnaasiumis)</i>
<i>Tsitaat 11</i>	<i>Sellepärast et mu ema ütles mulle, et see on hea. (naine, kutseõpingud katkestanu; omandab hetkel haridust teisel erialal ja teises koolis)</i>
<i>Tsitaat 12</i>	<i>Minu vend ütles, et siin on lihtsam kui polütehnikumis. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija; õpib venekeelsel õppekaval)</i>
<i>Tsitaat 13</i>	<i>X kooli ma tuln just sellepärast, et mul oli põhikooli lõpuhinne suht madal ja siia nagu oli vähe tahtjaid ja nagu sai vähe kergemini sisse. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>
<i>Tsitaat 14</i>	<i>Keskooli ma poleks lõpetanud, seda ma teadsin. Mul ei olnud valikut. /.../ Kui ma sisse astusin, siis ma ei teadnud midagi sellest, kus võiks õppida. Ma teadsin ainult, et see hariduskeskus on kuskil siin olemas. Ma isegi ei teadnud ta asukohta kaardil. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija; õpib venekeelsel õppekaval)</i>

Esines näiteid, kus vale erialavalik oli õpingute katkestamisel ainus põhjus ning sobimatul erialal õpingute katkestamisele järgnesid edukalt kulgevad õpingud sobivamal erialal. Vaatamata sellistele positiivsetele näidetele selgub intervjuudest, et üldjuhul viib õpingute katkestamiseni vale eriala valiku kombinatsioon teiste põhjustega ning ilma teiste põhjusteta oleks õpingud võib-olla lõpetatud. Mõningatel juhtudel olid teised tegurid ka ebasobiva eriala valiku põhjuseks (sassis peresuhted ja vanemate surve õppida kindlat eriala või kindlas koolis, majanduslikel põhjustel lähima kooli valik), teistel juhtudel soodustas vale eriala valik edasiste probleemide teket ja kumuleerumist (konfliktid suhted õpetajate ja kaasõpilastega, rahulolematust õpetatava sisuga), mis võimendasid rahulolematust valitud erialaga.

Vale erialavalik on intervjuueeritute seas kõige laiemalt levinud ning ühtlasi kõige lihtsam ja selgepiirilisem põhjus õpingute katkestamiseks. Situatsioon, mis viib kutseõpingute katkestamiseni, saab sellisel juhul alguse sellest, et noor inimene ei tea põhikooli lõpetades, mida ta edasi õppima või tegema peaks, kuna ei teadvusta oma tugevusi ja nõrkusi. Läbivaks jooneks sellistel juhtumitel on see, et **karjäärinõustamine on põhikoolis olnud puudulik**, noorel puudub selge ettekujutus oma võimetest ja annetest ning samuti sellest, milline on kutsekoolide poolt pakutavate erialade õppekavade sisu ning mida eriala laiemalt tähendab. Nii valib noor eriala selle järgi, millises tunnis ta sai hästi hakkama (käsitöö tund on levinud põhjendus näiteks tislari eriala puhul), mõni ala tundub igapäevase koduse tegevuse põhjal suhteliselt meeldiv (näiteks kokandus), sugulased ja perekonnaliikmed esitavad ametivaliku osas omapoolseid nõudmisi või on mõnele erialale ja/või kooli lihtne sisse saada. Esines ka näiteid, kus meelepärasele erialale ei õnnestunud õpitulemuste tõttu sisse saada ning valiti järgmine (teatud juhtudel ka suvaline) kooli poolt pakutud eriala (kuhu näiteks ei olnud konkursi).

Nende probleemide algpõhjuseks on karjäärinõustamise puudulikkus põhikoolis. Intervjuueeritud ei olnud karjäärinõustamisega eriti kokku puutunud. Üksikud noored väitsid, et nende põhikoolis ei olnud üldse karjäärinõustamist (vt tabel 4.5.; tsitaat 1). Mõned intervjuueeritavad nentisid, et põhikoolis räägiti kutsevaliku kohta, kuid nad ei mäleta sellest midagi (vt tabel 4.5.; tsitaadid 2 ja 3) või jätsid lihtsalt räägitu tähelepanuta (vt tabel 4.5.; tsitaat 4). Leidus noori, kes kinnitasid, et nende koolis tegeleti kutsenõustamisega. Paraku selgus edasise vestluse käigus, et karjäärinõustamine oli olnud pinnapealne: nendega oli läbi viidud standardiseeritud kutsesobivustest (vt tabel 4.5.; tsitaadid 5 ja 6) või käis lähedalasuv kutsekool ennast nende põhikoolis tutvustamas (vt tabel 4.5.; tsitaadid 7, 8 ja 9). Kutsesobivustestid ning erinevate kutseõppeasutuste tutvustamine põhikooliõpilaste seas on kindlasti oluline osa karjäärinõustamisest. Kui kutsesobivustesti tegemisele ei järgne individuaalset vestlust nõustaja või õpetajaga, kes suunab noort võimalikke karjäärivalikute üle arutlema ning kutseõppeasutuste tutvustamine piirdub ühe kooliga, siis pole tegelikult piisaval määral tagatud ei kutsenõustamise ega karjääriinfo kättesaadavus noorte seas. Sellist kutsenõustamist, kus nõustaja pärast testi läbiviimist noortega nende kutsevalikutest individuaalselt vestles, mainiti üksnes ühes intervjuus (vt tabel 4.5.; tsitaat 10).

Tabel 4.5. Väljavõtted intervjuudest: kutsenõustamine põhikoolis

<i>Tsitaat 1</i>	<i>Ei, põhikoolis meile küll mitte midagi ei räägitud. Põhimõtteliselt põhikoolis oli see, et meile soovitati edasi minna gümnaasiumisse. /.../ Ma küll ei mäleta, et oleks midagi [räägitud].</i> (naine, kutseõppe katkestanu; omandanud kutsehariduse teisel erialal, kavatseb õpinguid jätkata rakenduskõrgharidust omandades)
<i>Tsitaat 2</i>	<i>Ma arvan, et sihukest asja küll võib-olla oli, aga ma küll ei mäleta sihukest asja.</i> (mees, kutseõppe katkestanu; töötab teisel erialal)
<i>Tsitaat 3</i>	<i>Kusjuures vist midagi oli jah. Keegi vist käis seal. Aga no mitte nii põhjalikult, et mulle meelde oleks jäänud. Võib-olla mingisugused jutud olid õpetajate poolt või midagi niimoodi, et mida ja kuhu ja küsiti, et kuhu minnakse ja värki.</i> (mees, kutseõppe katkestanu; elatub juhu- ja hooajatöödest)
<i>Tsitaat 4</i>	<i>Juba peale algklassis hakati seda rääkima, aga ega keegi eriliselt palju koolis ei süvene sellesse. Peale põhikooli lõppu, siis on uisapäisa pead laiali ja siis mõtled, et mida teha kähku. /.../ Mina vähemalt isiklikult ei võtnud seda tõsiselt: küll ma siin kõigepealt lõpetan põhikooli ära ja siis vaatan edasi, et mis saab.</i> (mees, kutseõppe katkestanu; omandab kutseharidust teisel erialal)
<i>Tsitaat 5</i>	<i>Meil olid seal, mingid nihukesed lehed olid, mis seal täitsid ära ja siis said selle põhjal teada, mis eriala võiks sulle valida või mis võiks sobilik olla.</i> (mees, kutseõppe katkestanu; ei õpi, ei tööta)
<i>Tsitaat 6</i>	<i>Seal oli küll, et tehti neid niioelda mingeid uuringuid, et milline töö nii öelda sobiks psühholoogiliselt või kuidagi niimoodi. Et olid mingisugused, aga mitte eriti tegelikult.</i> (mees, kutseõppe katkestanu; töötab teisel erialal)
<i>Tsitaat 7</i>	<i>Käidi rääkimas. X ametikoolist tulid kohe mingid naisterahvad kohale, kes tulid rääkima ja tutvustama seda kooli.</i> (naine, kutseõppe katkestanu; hetkel kasvatab kodus last)
<i>Tsitaat 8</i>	<i>Tuldi siit samast ametikoolist, räägiti, tehti meile eraldi tund. Räägiti erinevatest ametikooli ametitest.</i> (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)
<i>Tsitaat 9</i>	<i>Kui õppisin üheksandas klassis, käisime kutsehariduskeskuses. Meile näidati, mis siin huvitavat saab õppida, räägiti plussidest ja miinustest.</i> (mees, kutseõppe katkestamisohus olija; õpib venekeelsel õppekaval)
<i>Tsitaat 10</i>	<i>Jah, seal koolis käis karjäärinõustaja. Ja siis tegime testi ja hiljem oli vestlus.</i> (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)

Selliste suunitlemata valikute puhul jõuab osa noortest teatud aja pärast äratundmisele, et nad ei soovi õpitaval erialal tegelikult töötada. Mõningail juhtudel on see noorele selge juba kooli sisse astudes, mistõttu käiakse koolis peamiselt keskhariduse ainete läbimiseks ning samas oodatakse võimalust teisele erialale ümber asuda. Teistel saabub äratundmine eriala sobimatusest esimese praktika ajal, kui saadakse selgem ettekujutus tööst õpitaval erialal. Kuna enda jaoks ebasobivat eriala õppides on raske end õppima motiveerida, langeb üsna ruttu ka õppeedukus ning tekivad puudumised, mis viivad probleemide kuhjumiseni ning lõppkokkuvõttes katkestamiseni.

Positiivne on see, et vale erialavaliku pärast kutseõppe katkestanud jõuavad koolipinki tagasi. Kuna neil on ebaõnnestunud õpingute kestel olnud aega järele mõelda, mis neile huvi pakub, milline eriala neile sobida võiks ning miks tuleks koolis käia, on teine edasiõppimise otsus enamasti oluliselt kaalutletum, inimesed oma uue erialavalikuga rahul ning motiveeritud õpingud lõpetama. Vale erialavaliku tõttu õpingud katkestanud kinnitavad eranditult, et esimesena valitud erialal õpingute katkestamine oli nende edasisi eluplaane arvestades ainuõige otsus, sest oma tööalast tulevikku seostavad nad töötamisega just sellel erialal, mida asusid õppima pärast esimeste õpingute katkestamist.

Terviseprobleemid, haigused

Paar intervjueeritavat mainis puudumiste tekkimise ja koolist välja langemise põhjusena haigust (vt tabel 4.6.; tsitaadid 1 ja 2). Samas selgus intervjuu edenedes, et tegemist oli viiruste ja külmetustega, mitte tõsiste krooniliste terviseprobleemidega.

Tabel 4.6. Väljavõtted intervjuudest: terviseprobleemid

<i>Tsitaat 1</i>	<i>Iseenesest mul õppimine oli kõik korras, ainult peale seda, kui ma käisin haiglas kuu aega istusin ära, siis ma jäin nii palju maha seal koolist ja mul tulid võlgnevused ja siis ma enam ei jõudnud neid ära teha ja siis ma lõin käega. (mees, kutseõppe katkestanu; hetkel omandab kutseharidust teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 2</i>	<i>Ta on raske ja siis ma olin eelmine aasta nagu pikalt haige ka. Et haiguse tõttu. Et käid tunnis nagu, kui ühe korra puudud, siis on juba, ei tea, millest eelmine tund rääkis, et ei saa millestki aru. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>

Laiskus ja õpiharjumuste puudumine

Kutseõppe katkestanute ja katkestamisohus olijate puhul on väga suureks probleemiks laiskus ning õpiharjumuste puudumine. Intervjueeritavate vastustest kumab läbi, et kutsekoolis õppimist ei võeta õppijate endi poolt tõsiselt ning levinud on arvamus, et kutsekooli õpingud on võimalik läbida ilma õppimata. Õppimise, hariduse ja õpetajate vähene väärtustamine õpilaste poolt on soodus pinnas põhjuseks puudumiste tekkeks ning õppeülesannetega mittetegelemiseks, mis omakorda viib võlgnevuste tekkimiseni ning lõppkokkuvõttes koolist väljalangemiseni. Mitmed intervjueeritud kutseõppe katkestanud tunnistasid, et võlgnevuste tekkimisel ei viitsinud nad nende likvideerimise nimel oluliselt pingutada, lasid võlgnevustel kuhjuda ja lõpuks võtsid nõ paberid välja või viskas kool nad välja (vt tabel 4.7.; tsitaadid 1, 2, 3 ja 4). Intervjuudes selgus, et kui osadele noortele tuleb keskkonnavaheetus kasuks ning kodust ja vanadest sõpradest eemal on kergem õpingutele keskenduda, siis teiste puhul on uus ümbrus sedavõrd peibutav, et takistab kooli jõudmist (vt tabel 4.7.; tsitaadid 5 ja 6).

Tabel 4.7. Väljavõtted intervjuudest: viitsimatus, laiskus, õpiharjumuse puudumine

<i>Tsitaat 1</i>	<i>Alguses ma viitsisin seda [eriala] õppida, aga siis tulid puudumised sisse, siis tuli see puudumisharjumus sisse ja siis ma jätsin kooli poolikuks. (mees, kutsekooli katkestanu; hetkel omandab kutseharidust teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 2</i>	<i>Eks see oli, et peale põhikoolist tulemist ja laiskus oli ka peal, et siis ei olnud nagu indu või ei viitsinud õppida ja siis olid võlad ka ja siis ma otsustasin, et ma võtan paberid välja ja et järgmine aasta tulen uuesti. (mees, kutseõppe katkestanu; hetkel omandab kutseharidust teisel erialal ja teeb juhutöid)</i>
<i>Tsitaat 3</i>	<i>Lõpus oli üldse, ma ei tea, mis mul hakkas, aga ma nagu ei viitsinud, lihtsalt jah, selles mõttes ütleks tõesti, et ma ei viitsinud koolis käia. (naine, kutseõppe katkestanud; ei õpi, ei tööta)</i>
<i>Tsitaat 4</i>	<i>Ma ei teagi, mulle otseselt ei meeldigi midagi, aga kõik on nagu keeruline. (mees, kutsekooli katkestanu; ei õpi, ei tööta)</i>
<i>Tsitaat 5</i>	<i>Seal oligi see, et ma olin oma kodulinnast ära ja siis ma nagu lasin ennast lõdvaks ja ei käinud vahepeal koolis ja siis jäid õppevõlgnevused ja asjad tulid ja siis oligi see, et ei jõudnud enam järgi õppida. (mees, kutseõppe katkestanu; hetkel omandab kutseharidust teisel erialal)</i>

Tsitaat 6	<i>Ma käisin linnas ringi ja vaatasin. /.../ Ma ei olnud ainuke, kes koolist niimoodi poppi pani siis. /.../ Kaks kuud käisin kindlasti hästi korralikult ja õppisin hästi korralikult, aga siis hakkas, et alguses ma just mõtlesin, et ma lähen viimastest tundidest ära, aga siis mõtlesin, et puudun päev ja siis oli mingi nädal aega ma ei viitsinud minna ja nii edasi ja edasi. (naine, kutsekooli katkestanu; on omandanud kutsehariduse teisel erialal, töötab teisel erialal)</i>
-----------	--

Olukorrad, kus kutseõpingute katkestamiseni viib õppijapoolne laiskus, õpimotivatsiooni ja enesedistsipliini puudumine, on kahetsusväärased, kuid praktikas esinevad juhtumid. Sellistel juhtudel on noor inimene kutsekooli õppima asunud peamiselt vanemate eestvedamisel või seepärast, et põhikooli lõpetamisel tuleb nende arvates edasi õppida, kuid samas ei tunne noor õpingute vastu huvi. Noortel puudub sellistel juhtudel motivatsioon eriala omandamiseks, nad pole harjunud ennast õpinguteks kokku võtma ning neil pole põhikoolis kujunenud õpiharjumust. Lisaks eelnevale puudub neil ettekujutus, mida nad teha tahaksid, selgepiirilised karjäärilased eesmärgid ning nende peamiseks huvialaks on tihtipeale arvutimängud. Kutsekoolis õppimise kohustus tuleb neile noortele üllatusena.

Eelnevalt toodud isikuomaduste ja harjumuste kombinatsioon viib võlgnevuste ja puudumiste tekkeni, mis omakorda toob kaasa konfliktid suhetes õpetajatega. Kuivõrd õpimotivatsioon on õpingute algusest olnud suhteliselt nõrk või pigem olematu, kujuneb võlgnevuste kõrvaldamine õpilase jaoks vaevaliseks ning sellisele õpilasele näib lihtsam õpingud pooleli jätta.

Mõned laiskuse tõttu õpingud katkestanud süüdistavad oma ebaõnnestumises teisi, eeskätt vanemaid, kes polnud piisavalt toetavad ning õpetajaid, kes ei osanud õpetada ning olid oma töö jaoks liiga vanad ja närvilised; isegi õpikuid, mis polnud piisavalt kaasaegsed ja päevakajalised. Kahtluse alla seatakse ka kutsehariduse mõttekus üldse, sest õpetatavad erialad ei vasta nende hinnangul tööturu nõudmistele ning Eestis saadav palk pole kvalifikatsiooniga kooskõlas.

Selle stsenaariumi esimene pool ehk huvipuudusest ja laiskusest tingitud võlgnevuste kuhjumine on katkestamisohus olijatele tüüpilisem kui kutsekooli katkestanutele. Põhjuseks võib olla see, et laisad katkestamisohus olijad õnnestus kooli kaudu intervjuueritavatena uuringusse kaasata, kuid laiskuse tõttu õpingud katkestanud ei nõustunud intervjuud andma.

4.2. Perekondlikest teguritest tulenevad põhjused

Enamik kutsekooli õpilastest on nii noored, et kuuluvad veel oma vanemate leibkonda ning on neist majanduslikult sõltuvad. Seega mõjutavad kodused probleemid ka koolis hakkamasaamist. Teiselt poolt on kutsekooli õpilased vanuses, kus saadakse juba ise lapsevanemateks, mis ei soodusta koolile keskendumist.

Konfliktid suhetes vanematega

Mitmetel intervjuueritavatel pole suhted vanematega head ning nad pole tundunud kodu toetust, mis on õpinguid takistanud. Mitmed intervjuueritud on pärit purunenud perekondadest ning intervjuudest tulid välja õpinguid takistavad murettekitavad konfliktid vanemate või kasuvanemaga (vt tabel 3.8.; tsitaadid 1, 2, 3 ja 4). Leidus näiteid, kus kutsekoolis õppija on pärit perekonnast, kus on pingeline ja ebaterve õhkkond ning kasvuaasta noore emotsionaalsetele vajadustele ei pööratud piisavalt tähelepanu.

Selleks on mitmeid erinevaid põhjuseid nagu kasvatusoskuste puudumine vanemate poolt, kes on ise liiga noorelt lapsevanemaks saanud ning süüdistavad last oma isikliku või tööalase elu ebaõnnestumises; arusaamatused vanemate või kasuvanemate omavahelistes suhetes, mis laste peal välja elatakse; kasuvanema sallimatus või väärkohtlemine teismelise suhtes, mida bioloogiline vanem ei pane tähele või ei tunnista ning lapsevanema kurnatus enda terviseprobleemidega või majandusraskustega võitlemisest, mistõttu ei märgata järeltulija probleeme koolis.

Kui teismeline noor ei saa kodus vanematelt piisavat tähelepanu või saab peamiselt negatiivset tähelepanu, viib see madala enesehinnanguni, mistõttu on noor ka koolis haavatavam kaaslaste ja õpetajate kriitika suhtes. Sellises olukorras noor vajaks probleemide lahendamiseks täiskasvanu (kooli psühholoog, sotsiaaltöötaja, lastekaitse töötaja, õpetaja) tuge. Intervjuudest selgus, et noored ei otsi ise abi, kuna neil on oma probleemide pärast liiga piinlik või ei oska abi saamiseks kellegi poole pöörduda. Valelt isikult abipalumine võib olukorra veel keerukamaks muuta, näiteks tõi üks intervjuueeritav välja, et kui ta oma pereprobleemidest kooli psühholoogile rääkis, avalikustas psühholoog need kaasõpilastele ja pedagoogidele, mis tegi tema olukorra koolis veel keerukamaks. Nii jäi noor raskes olukorras täiesti ükski.

Tabel 4.8. Väljavõtted intervjuudest: konfliktid vanematega

Tsitaat 1	<i>Emä isa elavad mul lahus. Elan ise üksinda üldse juba mingi 16-dast eluaastast saati. /.../ Emä elab X riigis, isa elab siin samas X linnas, aga ei suhtle eriti vanematega. (mees, kutseõppe katkestanu; omandab kutseharidust teisel erialal)</i>
Tsitaat 2	<i>Just sain nagu 16 septembrikuus nagu, siis kasuisa ütles, et ta võib mu välja visata, siis ma kolisingi välja ja siis ma nagu elasin sõbra juurest sõbra juurde ja siis oligi nii, et käisingi koolis nii palju, kui sain ja siis jälle ei saanud ja niimoodi need hinded läksid ka nagu. /.../ Noh, kasuisaga mul ei klappinud ja kuna emä kuulas rohkem kasuisa ja pooldas teda rohkem, siis ei jäänud mul muud midagi rohkem üle, kui lihtsalt välja kolida ja siis ma nagu rändasingi ühest kohast teise. Aga vaata, tänu sellele jäid mul nagu kool kõrvale, kuna rahaliselt ma ei tulnud toime ja ma ei saanud nagu samal ajal koolis käia ja ilma elamiseta olla. Noh, et elamist saada, pean ma tööle minema, endale korteri üürima või midagi ja siis ma nagu otsustasingi, et ma lähen siis tööle ja tol ajal nagu ei olnud kedagi ka, kelle juurde niimoodi kindlalt ka minna. /.../ Muidu ikka toetas vanaisa mind, aga siis suri vanaema ära ja siis ta enam ei saanud mind toetada ja siis lõpuks keelas emä tal minule raha andmise üldse ära. (naine, kutseõppe katkestanu; töötab teisel erialal, kasvatab last)</i>
Tsitaat 3	<i>Põhimõtteliselt mul oli perekondlik probleem ja siis ma ei käinud vahepeal koolis. Siis mul selle tagajärjel nagu hinded ka kehvenesid, et noh, tegemata tööd olid. Muidu kui ma koolis kohal käisin, siis mul olid hinded head. Aga siis ma tegin isegi endal praktika ära. /.../ Kuna mul põhimõtteliselt emä-isa lahutasid, kui ma olin päris väike, siis mu emä leidis endale vahepeal uue mehe, siis nad abiellusid, mu emä abiellus uue mehega ja no kuna ma siis ei olnud tema laps, siis noh, te olete vist hästi kuulnud perekonna vägivaldast, et noh, kasuisa kasutas minu peal vägivalda ja niimoodi ja siis ma nagu vahepeal üldse kodus ei elanud ja elasin vanaema juures või sõbrannade juures või tädi juures nagu. (naine, kutseõppe katkestanu; omandanud kutsehariduse teisel erialal, kavatses õpinguid jätkata rakenduskõrghariduse omandamisega)</i>
Tsitaat 4	<i>Isa ütles, et senikaua, kuni ma olen alaealine ja elan tema rahakoti peal, teen ma seda, mis talle meeldib ja siis nii, kui ma 18 sain, ma jätsingi kooli pooleli, et minna tegema seda, mida ma tahan, aga siis mul kadus ka igasugune majanduslik toetus ära, nii et ma ei saanud ikkagi teha seda, mida ma tahan. /.../ Aga jah, just haridus jäigi selle taha, et ei lastud teha seda mida ma ise tahtsin. Ma usun, et kui ma oleksin tulnud Tallinnasse kooli, siis ma lõpetaksin praegu, mitte ei annaks intervjuud, et kes on kooli pooleli jätnud. (naine, kutseõppe katkestanu; töötab teisel erialal, ei õpi)</i>

Probleemid suhetes kaasõpilaste ja/või õpetajatega tekitavad vastumeelsuse koolis käimise suhtes (isegi kui eriala meeldib), mis viib puudumiste ja õppevõlgade tekkimiseni ning lõpuks näeb pereprobleemidest muserdatud ning madala enesehinnanguga noor ainsa võimalusena kooli poolelajtmist. Esines ka juhtumeid, kus vanemad otsustasid pereprobleemide tõttu noore igasugusest majanduslikust toetusest ilma jätta või ähvardasid sellega, et panna noort oma tahtmist tegema (vt tabel 4.8.; tsitaadid 2 ja 4). See seab noore keerukasse olukorda, kus tal on võimalik kas oma vanemate (või kasuvanemate) peale lastekaitsele kaevata või enese elatamiseks tööle minna. Kuna lapsed enamasti ei taha oma vanematele täiendavaid probleeme tekitada või ei tea enda õigusi, viib see olukorrani, kus otsitakse töökoht, mille kõrval jäävad õpingud tagaplaanile ning see tõstab katkestamise riski.

Kodusel probleemid viivad enamasti täiendavate probleemide tekkeni (madal enesehinnang, ennast kahjustav käitumine, tervise- ja psühholoogilised probleemid, lapse saamine, keerulised suhted klassikaaslaste ja õpetajatega, majanduslikud raskused jms), mistõttu koguneb erinevaid eluraskusi lõpuks nii palju, et noor ei ole oma vähese elukogemusega ning toe puudumisel võimeline kõigi nendega üksi toime tulema ning tõenäosus õpingute edukaks lõpetamiseks on madal. Samas leidis intervjuueeritavaid, kes on suutnud sellistest probleemidest välja rabeleda ning on seetõttu eriti motiveeritud korralikku haridust omandama ning elus iseseisvalt hakkama saama.

Lapsevanemaks saamine

Probleemne suhe vanemate või kasuvanematega ei ole ainus perekondlik põhjus, mis võib viia õpingute katkestamiseni. Leidus näiteid, kus õpingute katkestamise põhjuseks on olnud lapsevanemaks saamine ning sellega seonduvalt perekondlike kohustuste tekkimine. Kui teised stsenaariumid on sooneutraalsed, siis lapse saamine ning väikelapse eest hoolitsemine on õpingute katkestamise põhjuseks eeskätt neidudel. Kuigi iga lugu on erinev ning lapse saamisele võivad eelneeda muud õpinguid segavad asjaolud (nt probleemid suhetes vanematega, mis sunnivad emotsionaalset ja füüsilist lähedust otsima kusagilt mujalt), ühendab kõiki lugusid see, et uue ilmakodaniku saabudes on noore naise elu kardinaalselt muutunud. Väikelapse eest hoolitsemise kõrval õpingute edukas lõpetamine on ilma lähedaste toeta keeruline. Intervjuueeritud, kes on seda püüdnud teha, ei saanud sellega erinevatel põhjustel hakkama. Probleemidena toodi näiteks välja, et last ei olnud koolis olemise ajaks kellegi hooleks jätta ning väikelapsega liiklemine ühistranspordi abil oli keeruline.

Noore ema koolispüsimine sõltub suuresti ka suhetest õpetajatega. On pedagooge, kes toetavad noort lapsevanemat õpingute jätkamisel ja saavad näiteks noorele lapsevanemale õppeülesanded koju kätte, et ta saaks paindlikult emakohustusi ja õpinguid ühendada, kuid on ka neid, kes keelduvad sellist vastutulelikkust osutamast ning leiavad, et õppeaine läbimiseks tuleb tundides kohal käia. Siinkohal oleks ülekohtune õpetajaid noorte lapsevanemate diskrimineerimises süüdistada, sest kohalkäimise nõue on sageli ainepõhine (teatud praktilisi oskusi ei saa kaugõppe teel ja interneti vahendusel õpetada), lisaks poleks lihtsustatud nõuetega ainete läbimine õiglane teiste õpilaste suhtes ning õpetajate valmisolek õpilasele mingis osas vastu tulla sõltub palju ka sellest, kuidas on õpilane end varem ülal pidanud. Juhul, kui noor ema ei ole enne lapse saamist õpimotivatsiooni üles näidanud ning oma õpetajatega lugupidavalt käitunud, võib juhtuda, et osade rangelt kohalkäimist nõudvate õppeainete läbimine pole tähelepanu nõudva väikelapse kõrvalt võimalik (vt tabel 4.9.; tsitaat 1).

Lapse saamise tõttu koolist väljalangenud neidude puhul on tõenäosus, et nad lähiajal tagasi koolipinki jõuavad, suhteliselt madal, sest väikelapse eest hoolitsemine võtab aega. Samas olid intervjueeritud noored emad motiveeritud tagasi haridussüsteemi naasma, seda muuhulgas ka oma lapsele heaks eeskujuks olemiseks, sest oma lastele soovisid nad eranditult anda head haridust ning kartsid, et ilma ise vähemalt keskkooli omamata on neil raske lastele hariduse väärtust selgeks teha.

Intervjueeritavate seas oli ka üks noormees, kelle katkestamise üheks põhjuseks oli lapsevanemaks saamine. Samas polnud see ainus põhjus, sest noorelt lapsevanemaks saamine tekitas pingeid ka vanematega, mis mõjutas negatiivselt õpitulemusi (vt tabel 4.9.; tsitaat 2). Täiskasvanud õppijate kontekstis tuleb arvestada, et vanemate tähelepanu nõuavad mitte üksnes imikud, vaid ka suuremad lapsed, kelle vanematel (eelkõige emadel) tuleb oma kooliajast lapse koolitundide ajaga sobitada (vt tabel 4.9.; tsitaat 3). Kui see ei õnnestu, võib see viia õpingute katkestamiseni.

Tabel 4.9. Väljavõtted intervjuudest: lapsevanemaks saamine

Tsitaat 1	<i>Jaнварis sünnitasin ja siis nüüd oligi peale teist kursust vist, siis läkski kõik allamäge. Aga siis õpetajad ka, et me teeme individuaalse õppekava sulle, et hakkadki nagu üksinda koolis käima, eraldi nagu kursusel, et lähebki natuke kauem. Aga ma ütlesin talle, et ma ei saa iga kord tulla siis, kui teil aega on, sest mul ei pruugi olla. Ma ei hakka ju väikese imikuga sõitma ju bussiga ja siis veel seal kõndima neli-viis kilomeetrit, et kooli tulla. Et talvel külm ilm, et kus ma tulen teil sinna, et laps külmub käes ära ju. [Õpetajate suhtumine oli:] Noh, see ei ole meie probleem. Et kui me teeme sulle individuaalõppekava, siis sa pead kohal käima. (naine, kutseõppe katkestanu; hetkel kasvatab kodus last, on teinud juhutöid; keeldus pärast sünnitust akadeemilist puhkust võtmast, et koos kursusekaaslastega lõpetada)</i>
Tsitaat 2	<i>Erinevad teemad olid üleval siin, mul oli pea puntras põhimõtteliselt. /.../ Ma olin suhtes tüdrukuga ja ta jäi rasedaks ja samas me olime mingid väga noored ka – mis me olime siis 17-18? – ja väga keeruline oli selles suhtes. Ta oli ka noor, 16-15, kaks aastat oli vahet, 15 vist siis. Noh, mis need noored on siis, praegu ei taha tagasi mõelda küll. /.../ Ah, see oli hormoonimõll lihtsalt põhimõtteliselt nagu ja siis ma olin ka nagu natukene puberteedieas ja mis iganes võis öelda, et polnud kõige selgema mõistuse juures. Ja siis, küll oli arstide juurde käimised. /.../ Arstiajad olid kooliaegadel ja siis sellepärast puudusin. Siis olid tülid, siis käisin psühholoogi juures seal, kooli psühholoogi juures, klassijuhataja juures, igal pool. Siis oli kodus veel pärast seda, kui nad teada said, siis keeras ära, siis hakkas nagu igalt poolt surve peale tulema, et kuidas sa lapse eest hoolitsed ja kuidas sa ta ülesse kasvatad ja oleks sa praegu /.../ Nad [vanemad] tegelikult, ausalt öeldes, nad lihtsalt natukene pinnisid üle, vaata selles suhtes, et esiteks nagu nad tahtsid nagu, muidugi ma saan aru, mis nad tahtsid õpetada nagu, et ise tuleb hakkama saada ja värki, aga võrreldes sellega, et naise perekonnast tollel ajal oli toetus väga hea ja minu perekonna toetus oli, noh, ütleme tüüpiliselt üle keskmise, et nad tahtsid lihtsalt jutuga võib-olla vaimsalt ette valmistada, missugune tuleb see elu, vaata. Aga nad ei arvand võib-olla seda, et nagu see on liiga palju sellealisele inimesele lihtsalt. (mees, kutseõppe katkestanu; elatub juhu- ja hooajatöödest)</i>
Tsitaat 3	<i>No pikk päev ei sobinudki mulle, see oligi. Poiss oli mul koolis. (naine, kutseõppe katkestanu; ei õpi, ei tööta)</i>

Lähedase pereliikme surm

Õpingute katkestamiseni on viinud ka pereliikme või lähedase inimese lahkumine (vt tabel 4.10.; tsitaat 1). Inimesed elavad lähedase surma üle erinevalt, mistõttu ei pruugita leinavale inimesele õigel hetkel toeks olla. Probleemiks on ka see, et leinaja ei pruugi oma kaotusvalust rääkida, mistõttu ei oska õpetajad probleemiga tegeleda. Niigi kurvas meeleolus noor solvub õpetajate süüdistuste peale, et ta koolis ei käi. See on otseselt seotud eespool mainitud probleemiga, et koolis ei tunta huvi puudumiste tagamaade kohta ning küsimusi hakatakse õpilasele esitama alles siis, kui probleemid on kuhjunud ning olukord näib noorele väljapääsmatu.

Tabel 4.10. Väljavõtted intervjuudest: lähedase surm

<i>Tsitaat 1</i>	<i>No ma ei tea, võib-olla vanaema surm, mis tuli päris ootamatult mulle, võib-olla see lõi natukene rivist välja ja siis ma ei käinud, ma ei tea, vist mingi kuu aega koolis ja siis otsa veel paar pidu sinna. (mees, kutseõppe katkestanu; ei õpi, ei tööta)</i>
------------------	---

4.3. Majanduslikust olukorrast tulenevad põhjused

Majanduslikust olukorrast tulenevad põhjused, mis viivad kutseõppe katkestamiseni, võib jagada kaheks: rahapuudus ja töötamine ja sellega seotud ajanappus õpingute lõpetamiseks.

Rahapuudus

Rahalist kitsikust mainiti üksikutes intervjuudes. Prevaleeris pigem seisukoht, et rahapuudus ei olnud õppimisele takistuseks ega õpingute katkestamise põhjuseks (vt tabel 4.11.; tsitaat 1). Samas tuli mitmetest intervjuudest välja, et kuigi majanduslikud põhjused pole olnud peamiseks õpingute poolelühendamise põhjuseks, on rahalised raskused mitmeid intervjuueerituid kallutanud inimesi pigem loobumise kasuks otsustama (vt tabel 4.11.; tsitaadid 2 ja 3) ning igal juhul raskendavad koolis püsimist (vt tabel 4.11.; tsitaadid 5, 6 ja 7).

Tabel 4.11. Väljavõtted intervjuudest: rahapuudus

<i>Tsitaat 1</i>	<i>Ei, rahaliselt seal ei olnud mingeid probleeme, kuna tegelikult bussipiletid sinna ei olnud väga kallid, et vist 4 eurot, siis nagu sellega ei olnud probleemi. Lihtsalt nagu ostad kotitäie sööki, kuna külmkapp oli olemas seal [ühiselamus], said igasuguseid asju osta seal, et seisavad külmkapis, et nädala aja söök olemas, siis nagu ei olnud mingit probleemi. /.../ Põhimõtteliselt iga nädal läks mingi 25 euri 30 euri niimoodi, et selle peale, et puhtalt ainult edasi-tagasi bussisõit ja siis söögiraha. Et noh, kuna üür oli nii odav lihtsalt. (naine, kutseõppe katkestanu; hetkel kasvatab kodus last)</i>
<i>Tsitaat 2</i>	<i>Mul ei ole just eriti kerge selle koha pealt. Et ema saab ka vähe raha ja tööl ei käi, ta on haige. /.../ Aga rahaliselt on jah, see kõige raskem. (mees, kutseõppe katkestanu; hetkel omandab kutseharidust teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 3</i>	<i>Ühiselamukoht oli minu jaoks natuke üle mõistuse kallis. Eriti veel see, kui ma ei ole veel tööl ka ega midagi ja ainult ema ja kasuisa palga pealt ma ka ei saa elada. Olen tahtnud kogu aeg enda rahade pealt elada, mitte teistelt võtta. (mees, kutseõppe katkestanu; ei õpi, ei tööta)</i>

<i>Tsitaat 4</i>	<i>[Katkestamiseni viisid] rahalised probleemid, raha ei olnud, et koolis käia. (mees, kutseõppe katkestanu; teeb juhu- ja hooajatöid)</i>
<i>Tsitaat 5</i>	<i>Eks ema ikka toetab, aga see on ka umbes nii piiri peal umbes, et see nädal üle elada. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>
<i>Tsitaat 6</i>	<i>Vahepeal oli küll sihuke, majandusseis oli sihuke, et oli mõte tööle minna, aga siis sai kuidagi ikka läbi aetud ja käib edasi või nii. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>
<i>Tsitaat 7</i>	<i>Nagu nii palju saab hakkama küll, et koolis käia, aga need, et koolis vajalikud asjad, nüüd õpikud ja need on natukene liiga kallid ja need kokariided. (naine, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>

Ühe intervjuueeritava jaoks oli rahaline kitsikus peamine põhjus, mis viis õpingute katkestamiseni (vt tabel 4.11.; tsitaat 4). Konkreetse juhtumi puhul oli probleemiks liiga hiline abiotsimine. Kui õpilane lõpuks oma probleemist kursusejuhendajale rääkis, olid probleemid (võlgnevuste ja põhjuseta puudumiste hulk) juba liiga kaugele arenenud. Õpingud katkestanu arvas tagantjärele toonast olukorda hinnates, et kui ta oleks oma probleemiga varem koolitöötajate poole pöördunud, oleks olnud tal võimalik majanduslikku toetust taotleda ning tõenäoliselt õpinguid jätkata. See viitab, et majanduslikult vähemkindlustatud peredest pärit kutseõppes õppivad noored pole alati teadlikud võimalustest toetusi saada või tunnevad liiga suurt piinlikkust toetuste taotlemiseks.

Tööleasumine ja sellest tingitud ajapuudus

Üks võimalus majanduslikku kitsikust leevendada on tööle minna ning mitmed intervjuueeritud on seda teinud. Paraku tähendab kooli kõrvalt tööl käimine enamasti, et õppetööks jääb aega oluliselt vähemaks ning olukord kujuneb pigem selliseks, et töö kõrvalt käiakse natuke ka koolis, mitte vastupidi (vt tabel 4.12.; tsitaadid 1, 2, 3, 4 ja 5). Mõnikord sunnivad noort inimest tööle minema aga keerukad elusituatsioonid, mis pole seotud mitte niivõrd perekonna majandusliku olukorraga, vaid pigem pereprobleemide kumuleerumisega, mis pole õigel ajal spetsialistide (sotsiaalpedagoog või psühholoog koolis, sotsiaaltöötaja, lastekaitse vms) tähelepanu pälvinud (vt tabel 4.12.; tsitaat 6). Halvemal juhul järeldatakse, et kui töökoht õnnestus leida ka ilma erialase hariduseta, siis on õpingud ameti omandamiseks pigem ajaraiskamine (vt tabel 4.12.; tsitaadid 7 ja 8).

Tabel 4.12. Väljavõtted intervjuudest: kooli kõrvalt töötamine

<i>Tsitaat 1</i>	<i>Aga ma puudusin rohkem sellepärast, et ma käisin tööl. Et mul oli õpetajaga räägitud, et ma käin need päevad tööl ja siis need päevad koolis ja kõik oli okei, aga siis pidi hakkama tööd rohkem tegema ja hinded läksid halvaks ja siis oligi, et võtsin paberid välja. (mees, kutsekooli katkestanu; töötab teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 2</i>	<i>Oma elukutse oli juba nii töömahukas, et lihtsalt ei jäänud seal aega selle [õppimise] jaoks. (mees, kutseõppe katkestanu; töötas juba õppima asudes teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 3</i>	<i>Rahalised probleemid olid ka väga hullud sellel ajal ja siis ma läksin tööle. Niimoodi, et nagu seda korterit üleval hoida sõpradega ja siis kool kannataski selle all. (mees, kutseõppe katkestanu; on astunud samme õpingute jätkamiseks täiskasvanute gümnaasiumis)</i>

<i>Tsitaat 4</i>	<i>Mul juhtus nii, et pärast üheksandat klassi hakkasin õppima, õppisin kuni teise kursuse lõpuni, suvel leidsin tööd, tulin kolmandale kursusele õppima. Tegin endale individuaalgraafiku, et töötada ja õppida, võimalusel tegin eksameid. Ja kolmanda kursuse keskel sain aru, et töö pärast ma ei saa õppimisega hakkama. Kirjutasin avalduse, et soovin eelmisele aastale õppima minna, et uuest õppeaastast minna jälle kolmandale kursusele. Kui tulin esimesel septembril kooli, siis mulle öeldi, et ma ei hakka siin õppima kolmandal kursusel. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija; õpib venekeelsel õppekaval)</i>
<i>Tsitaat 5</i>	<i>Ma käin tööl, jah. Vahest kahel kohal isegi. Kogu kooli ajal olen käinud sedaviisi. Olen üritanud valida sihukesed niiöelda tunnid, mis ei ole minu jaoks rasked nagu näiteks praktika. Praktikad on meil kaks korda nädalas, siis olen vahest tööd teinud nii ühe terve praktika ja siis järgmisel päeval järgmise päeva praktikal nii öelda peale praktika tundi olen kohe tööle läinud. Ja nädalavahetustel töötand põhimõtteliselt, oma isiklikku elu mul praegu ei ole. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>
<i>Tsitaat 6</i>	<i>Tegelikult ma pidingi kooli pooleli jätma, et ma saaksin tööl käia, sellepärast et mu vanemad viskasid mu välja, kui ma 16 olin. (naine, kutseõppe katkestanu; töötab teisel erialal, kasvatab last)</i>
<i>Tsitaat 7</i>	<i>Vaatasin, et haridus enam ei loe, et tööd tuleb teha, et töökoht ei küsi haridust, vaid küsib oskusi. Ja siis kui tööle ära sai, siis läksin koolist ära, kuna mõtlesin, et haridust ei ole vaja, et tööle minna. (mees, kutseõppe katkestanu; töötab teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 8</i>	<i>Noh, eks mulle meeldib see raha teenimine rohkem. Sest noh, ma ei saa öelda, et koolis käimine halb oleks, aga mulle meeldib see töö rohkem. (mees, kutseõppe katkestanu; töötab teisel, erialast haridust mittenõudval ametikohal)</i>

Omaette grupi moodustavad inimesed, kes töö kõrvalt otsustavad ka hariduse omandada. Paremal juhul on omandatav haridus seotud ametialaga. Ühest intervjuust selgus, et kuivõrd õpitav eriala ei ole seotud töökohaga, oli täiskohaga töötaval kutsekooli õppuril raske õpetajatele oma töö vajalikkust ja töömahtu selgitada. Nimetatud juhul oli probleemiks, et õpetajad pidasid kutsekoolis õpetatavat eriala paremaks kui eriala, millel inimene juba töötas, ning keeldusid õpilase heale õppeedukusele vaatamata talle vastu tulemast. Õpilane oleks saanud oma praktika tegemise aja paremini oma töögraafikuga klapitada.

4.4. Koolist tulenevad põhjused

Inimestevahelised suhted mängivad koolielus olulist rolli. Suhetest õpetajate ja kaasõpilastega oleneb, kas õpilane tunneb koolirõõmu ja tahab kooli minna. Probleemsed suhted õpetajate ja kaasõpilastega võivad muuta vastumeelseks isegi meelepärase eriala omandamise. Seetõttu käsitleti intervjuudes õpingute katkestanute ja katkestamisohus olijatega ka suhteid koolikaaslaste ja -personaliga.

Konfliktset suhteid õpetajatega ja koolipersonali ebakompetentne käitumine

Läbisaamine õpetajatega sõltub konkreetsest õpetajast ja õpilasest (vt tabel 4.13.; tsitaat 1). Kõigist intervjueeritustest vaid kaks väitsid, et valdav osa kutsekooli õpetajaskonnast on ebakompetentne ja õpilasvaenulik ning neist üks oli samas väga rahul oma kursusejuhendaja ja teine paari pedagoogiga (vt tabel 4.13.; tsitaadid 2 ja 3). Ülejäänud intervjuudest tuli selgelt välja, et isegi kui läbisaamine osade õpetajatega oli halb (vt tabel 4.13.; tsitaat 4), leidis koolis pedagooge, keda õpilased kirjeldasid heade õpetajate ja osavõtlike inimestena. Paraku jääb negatiivne suhtumine rohkem esiplaanile. Konfliktidest ühe või paari õpetajaga võib piisata, et katkestamise ohu korral kalduks otsus pigem katkestamise kasuks.

Tabel 4. 13. Väljavõtted intervjuudest: konfliktised suhted õpetajatega

<i>Tsitaat 1</i>	<i>Niipalju kui nemad mind mõistavad, mõistan mina neid. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>
<i>Tsitaat 2</i>	<i>70% õpetajatest olid natukene uhuu. (mees, kutsekooli katkestanu; elatub juhu- ja hooajalistest tööddest)</i>
<i>Tsitaat 3</i>	<i>Ma ei soovitaks kellelgi minna X Kutsehariduskeskusesse õppima. Olgu, seal on kaks väga-väga toredat õpetajat, aga muidugi ma ei tea, kas praegu seal koolis on ka, aga ei soovita minna kooli. /.../ Lihtsalt arvati, et ma panen poppi ja ei taha koolis käia lihtsalt ja et vist nagu lõbu pärast rohkem käin, et ma arvan, et nad arvasid niimoodi. (naine, kutseõppe katkestanu; on omandanud kutsehariduse teisel erialal ja kavatseb õpinguid jätkata rakenduskõrgkoolis)</i>
<i>Tsitaat 4</i>	<i>Osad õpetajad olid sihukesed nagu kibestunud või sihukesed. /.../ See on võib-olla sellest, ma ei tea, sellest perioodist, mis ta selles koolis nagu õpetanud on ja ära väsinud ja siis on suht tigidad omaette. (mees, kutseõppe katkestanu; hetkel omandab kutseharidust teisel erialal)</i>

Mitmest intervjuust selgus, et õpetajatel oli põhjust õpilasi korrale kutsuda või nendega karmilt käituda. Kohati tunnistavad kutsekooli katkestanud ka ise, et kui õpetajatega probleeme esines, siis oli selles ka õpilase süüd, mis seisnes näiteks põhjuseta puudumistes, kodutööde tegemata jätmistes või õpetajatele vastu rääkimises (vt tabel 4.14.; tsitaadid 1 ja 2). Ühe katkestanu, kes süüdistas õpetajaid vandenõus tema vastu (järelvastamisele mitte võtmine, et õpilane suvetööle jätta), tõi intervjuu edenedes näiteid, kuidas õpetajad aitasid tal võlgnevusi likvideerida (vt tabel 4.14.; tsitaat 2). Ka mitmed teised intervjuueeritavad ootasid, et neil oleks võimalik oma tegemata ja mitterahuldavale hindele sooritatud töid järele vastata neile sobival ajal arvestamata, et õpetajal on ka muud töökohustused ning tal pole võimalik igal ajal järelvastajatega tegeleda.

Mitmed intervjuueeritavad rääkisid, et kutsekooli õpetajad üldiselt eeldavad õpilastelt täiskasvanulikku käitumist ning kuni õpilane kohtles õpetajaid lugupidavalt, oli ka õpetaja käitumine õpilase suhtes viisakas. Samas selgus intervjuudest, et halvasti käituvad õpilased võivad rikkuda kogu klassi ja õpetaja vahelised suhted. näiteks kui mõni õpilane klassis ajab õpetaja endast välja, saavad teenimatult karistada ka teised õpilased (vt tabel 4.14.; tsitaat 3).

Tabel 4. 14. Väljavõtted intervjuudest: õpetajate õigustuseks

<i>Tsitaat 1</i>	<i>Näiteks see õpetaja X või mis ta oli, temaga oli niimoodi. Noh, see polnud muidugi minul, minul oli ka muidugi selliseid olukordi, et läksid tundi, läks vist 5 sekundit mööda näiteks /.../ ja ütles midagi, et ma istusin taha pinki. "Sa istud ette!" Ma ütlesin, et ma ei taha. „Välja!“ Ja kõik. /.../ Et mina ei tea, milleks see korraldus oli, et ees pinki selleks, et võib-olla ma ei jutustaks või mis iganes, ma ei kujuta ette, et mida onju. Aga välja kohe ja kõik. Mõndadega oli niimoodi, et näiteks sõber nagu rääkis ka, et X oli tal ka matemaatikaõpetaja, tema ei saanud uksestki sisse. (mees, kutseõppe katkestanu; elatub juhu- ja hooajalistest tööddest)</i>
<i>Tsitaat 2</i>	<i>Eks hinnete pärast ja mitte koolis käimine oli, et siis nad ei taha vastama võtta. Hakkavad niimoodi vaikselt piinama sind, et veavad sind pärast nii raskustesse, et jätavad sind suvetööle. /.../ Ikka aitasid vahepeal, et kui midagi ei osanud, siis peaasi, et saad kolme kätte ja tuleb kutsud sind, parandab tööd, kutsud sind sinna, et küsib sult üle, et miks sa nüüd nii ei teinud siis. Seletad talle ja siis kui juhtub, et õiged vastused on, siis näe, oleksid siin pannud ära ja kolme kätte saanud, siis parandad ära, paneb kolme, noh, eks ta ikka, pigistab silma kinni kuskil. (mees, kutseõppe katkestanu; töötab teisel erialal)</i>

Tsitaat 3	<i>Nad [õpetajad] võtsid meid kui suuri inimesi ja enamus õpetajatega sai suhelda ja rääkida, aga kui oli mõni selline õpilane klassis, kes ei saanud aru, et ta on suur inimene ja ta keeras sellega õpetaja tuju nässu, ega siis ei julgenud õpetajat torkima ka minna. Nii et õpetaja siis suhtus sinusse nii, nagu sina suhtusid temasse, nii vist on kõige õigem öelda, et kui sa austasid õpetajat austas tema sind ka. (naine, kutseõpingud katkestanu; töötab teisel erialal)</i>
-----------	---

Õpilased pole ainsad, kellel esineb käitumisprobleeme. Mitmes intervjuus toodi näiteid kutsekooli õpetajate ebaprofessionaalsest ja ebaväärikast käitumisest, sh näiteks õpilaste alandamisest ja pedagoogile sobimatust ebatsensuursest kõnepruugist, mida ei saa pidada koolikontekstis vastuvõetavaks (vt tabel 4.15.; tsitaadid 1, 2 ja 3). Kui õpetajad eeldavad õpilastelt täiskasvanulikku ja lugupidavat käitumist, on ka õpilastel õigus vastu samasugust käitumist oodata. Mõne õpetaja ebaprofessionaalne ja pahatahtlik käitumine võib võtta viimase õpimotivatsiooni ning aidata kaasa puudumiste ja võlgnevuste kuhjumisele, mis viib lõpuks õpingute katkestamiseni (vt tabel 4.15.; tsitaat 3 ja 4).

Tabel 4.315. Väljavõtted intervjuudest: õpetajate ebaprofessionaalne käitumine

Tsitaat 1	<i>Siis oli küll kõik niimoodi, et õpetajad hakkasid nagu õpilastega ükskõikselt niimoodi rääkima, et ropendasid, kui rääkisid ja siis, kui sa tegid oma tööd, nagu näiteks mina, et lihvisin seal mingit asja, ja siis üks õpetaja tuli minu juurde ja ütles, et selliseid liigutusi tee kodus. Ja siis istusin seal, juhe jumala koos ja ma ei teadnud, mida teha enam. Ja siis tuleb minu juurde ja ütleb, et... [ebatsensuurne seksuaalse sisuga solvang]. Nihukesi jutte nagu räägiti seal. Eriti need puideriala omad. Noh, ma olen enim ka kuulnud, et teistele seal niimoodi on öeldud. /.../ Kaks-kolm õpetajat olid nihukesed, kes oma suuvärki ei taltsutanud. /.../ Seal on nagu ükskõiksed, et arvavad, et nagu täiskasvanud. Tegelt ei ole, seal on 16-aastasi, mõni üksik 15-aastane, kes on lihtsalt varem kooli läinud ja nihukesi alaealisi ka veel ja siis ropendavad lihtsalt. /.../ Ja siis räägivad vahest oma joomingutest õpetajad ja mis nad nooruspõlves teinud on, ja keset tundi nagu. Siis hakkavad mingeid seksiteemasid seal arutama ja kuigi matemaatikaõpetaja küll, aga räägib seksiteemasid vahepeal. (mees, kutseõppe katkestanu; ei õpi, ei tööta)</i>
Tsitaat 2	<i>Minule on kõige rohkem siamaani nalja teinud see, et kui ma linnas olin, siis õpetajad rääkisid alati mulle, et maakoolides kõik nii viisakad on. Minu arust just risti vastupidi, et ma pole selles mõttes nii palju roppusi klassi ees kuulnud kui seal. (mees, kutsekooli katkestanu; töötab teisel erialal)</i>
Tsitaat 3	<i>Ja siis kindlasti tekkis ka sellest puudumisi praktikatundidest mõningatest, et hommikul hilinesin paar minutit ja siis õpetaja hakkas põhimõtteliselt mind teiste õpilaste ees maha tegema. /.../ Järgmine hommik vaatan, et viis minutit hilinesin ja siis ma ei tahtnud, et sama olukord tekiks ja et siis ma ei läinudki. /.../ Oli ka teisi kordi, et kui olime näiteks tunnis ja tegin midagi valesti, siis õpetaja kutsus kõik niimoodi, mis meid oli mingi umbes 20 ringis, kutsus kõik õpilased kokku ja siis hakkas põhimõtteliselt minu kallal. No kui näiteks ma tegin vea, siis hakkas minuga nagu... Minu kallal sõimama niiöelda ja mind maha tegema teiste ees ja see ei olnud üldse meeldiv. /.../ See oli kõigiga samamoodi. Ta küll pärast põhjendas, et meile paremini meelde jääks, aga lihtsalt, et selline asi nagu, nii palju kui mina näinud olen, ei ole küll varem juhtunud, et niimoodi teiste õpilaste ees mahategemine, et see väga vist ei tee kasu, pigem kahju minu arust. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</i>
Tsitaat 4	<i>Kusjuures on tegelikult ka nii, et osad õpetajad, mitte kõik õpetajad, aga osad õpetajad vaatavad imelikult tüdrukuid, kes on tulnud nii öelda meeste eriala peale. Et siis isegi üks õpetaja tegi mind kogu aeg maha teiste ees. Et ma ei oska midagi ja et ma ei saa millegiga hakkama ja siis nagu kõigepealt ma nagu tema tundide pärast ei käinud [koolis]. (naine, kutseõppe katkestanu; on omandanud kutsehariduse teisel erialal ja kavatseb õpinguid jätkata rakenduskõrghariduse omandamisega)</i>

Õpetajate professionaalne käitumine ning heatahtlik ja toetav suhtumine on eriti oluline olukordades, kus õpilasel on muudel põhjustel tekkinud oht õppetööst kõrvalejäämiseks ja koolist väljalangemiseks (nt haigus, rasedus, väikelapse eest hoolitsemine või pereprobleemid). Seejuures on oluline, et kogu õpetajate kollektiiv oleks raskustes õpilase suhtes vastutulelik ja mitte üksnes üksikud õpetajad, sest ühe pedagoogi tegevus/tegevusetus võib muuta kõigi teiste pingutused hoida õpilast õpinguid katkestamast kasutuks (vt tabel 4.16.; tsitaat 1).

Üheks võimalikuks põhjuseks, miks õpetajad ei soovi õpilastele teatud olukordades vastu tulla, võib olla osade pedagoogide veendumus, et puuduvad ja mahajääjad on lihtsalt laisad ega viitsi koolis käia. Puudumistel lubatakse kontrollimatult koguneda ning õpilaselt ei küsita rohkete puudumiste põhjuseid, rääkimata õpilase suunamisest näiteks nõustaja juurde, kes vestleks temaga puudumise põhjustest ja võimalikest probleemidest koolis või väljaspool seda (vt tabel 4.16; tsitaat 2). Mõningail juhtudel on koolipoolne huvipuudus noorele, kes on juba meeleheitel pereprobleemide või koolikiusamise tõttu ja kes saab pedagoogidelt negatiivset tähelepanu, nõ viimaseks piisaks karikas ning ta otsustab oma õpingud katkestada.

Tabel 4.16. Väljavõtted intervjuudest: õpetajate olulisus

Tsitaat 1	<p><i>Kui ma olin lapsega kodus, siis õpetajad saatsid mulle õppematerjale, et ma saaksin õppida. Ja siis ma õppisin kogu aeg. Ja saadeti vahepeal tööd mulle, näiteks bioloogia ja geograafia õpetaja oli super, ta lubas materjale kasutada, kui sa teed tööd. Siis oligi, et õpetaja saatis mulle materjalid ja siis saatis mulle tööd ja siis oligi, et enamus – need kes õpetavad keskharidust seal –, need õpetajad saatsid kogu aeg õppematerjale ja töid. Et siis need ained sain ma vähemalt kõik korda, aga see kokanduse oma oli see, mis õpetaja ei saanud mulle ja ütles, et ma ei saa sulle midagi saata, et sa pead tunnis ise olema ja kirjutama kõik ülesse. See oligi see, et keskhariduse ained kõik olid korras, aga kokandused ei olnud. Sellepärast et lihtsalt ma jäin nendest nii palju maha. Siis ma läksin kooli ja siis mulle klassiõde näitas, et neil oli nii paks kaustik, mis oli täiesti täis kirjutatud lihtsalt, et mul läheks selle jaoks kaks-kolm päeva, et see ümber kirjutada esiteks ja siis õppima hakata üldse. Ja siis kirjutasin ja kirjutasin ja kirjutasin ja siis mingi aeg õppisin seal ja siis tahtsin vastama minna, ja siis õpetaja ütles: „Ah, mul ei ole aega su jaoks praegu, ma pean minema koju.” Ja siis ma ütlesin õpetajale: „Kuna ma siis vastata saan?” „Homme hommikul. Et tule mingi pool kaheksa siis siia.” Ja siis läks ära ja ma läksin ka ühiselamusse tagasi ja siis läksin järgmine päev tagasi, helistasin õpetajale, et kell oli juba kolmveerand kaheksa. Õpetaja ütles: „Ah, ma magan veel.” Et põhimõtteliselt, et täna ei saagi vastata. Ja enamus õpetajatega oli niimoodi. /.../ Sa võid isegi üritada, aga kui õpetajad sõna otseses mõttes mäkra mängivad, siis sa ei saagi seal midagi teha. (naine, kutseõppe katkestanu; hetkel kasvatab kodus last)</i></p>
Tsitaat 2	<p><i>Lihtsalt arvati, et ma panen poppi ja ei taha koolis käia lihtsalt ja et vist nagu lõbu pärast rohkem käin, et ma arvan, et nad arvasid niimoodi. /.../ Nad lihtsalt ei tundnud huvi nagu. (naine, kutseõppe katkestanu; on omandanud kutsehariduse teisel erialal ja kavatseb õpinguid jätkata rakenduskõrghariduse omandamisega)</i></p>

Konfliktised suhted kaasõpilastega

Teine oluline grupp koolis on kaasõpilased, kellega läbisaamisest sõltub tahtmine koolis käia. Üldjuhul peeti suhteid kursuse- ja koolikaaslastega headeks ja sõbralikeks ning nenditi, et peale aeg-ajalt ettetulevate tähtsusetute kokkupõrgete ei esinenud suuremaid probleeme ja omavahelistel konfliktidel ei lastud kuhjuda. Huvitav on see, et intervjueeritavad väitsid üldjuhul esimese reaktsioonina, et suhted kursusel olid head ka siis, kui hiljem selgus intervjuu käigus, et kiusamist ikkagi esines (vt tabel 4.17.; tsitaadid 1, 2, 3 ja 4). Kiusamise esinemist koolikontekstis pidas osa intervjueeritustest normaalseks nähtuseks või ealiseks iseärasuseks (vt tabel 4.17.; tsitaat 5) ja kuni see ei puudutanud otseselt intervjueeritavat ennast, lasid ennast koolis esinevatest kiusamisjuhtumitest häirida üksikud õpilased (vt tabel 4.17.; tsitaat 6). Mõnest intervjuust koorus välja, et kutseõppest väljalangenu oli olnud kiusaja või kiusule kaasaaitaja rollis, kuigi nad ei tõlgendanud oma käitumist kiusamise ega vägivaldseks (vt tabel 4.17.; tsitaat 7). Ühel juhul oli kiusaja arvates tegemist kõigest nalja ja „musta huumoriga“, kuigi mitu tema kursusekaaslast katkestasid selle nalja tulemusena oma õpingud.

Mitmes intervjuus tunnistati ka enda vastu suunatud koolivägivalda või kiusamist ning nendel juhtudel oli tegemist tõsiste ja pikka aega kestvate kiusamisjuhtumitega, mille puhul oli kõige murettekitavam asjaolu, et kool ei teinud mitte midagi vägivalda ennetamiseks või peatamiseks (vt tabel 4.17.; tsitaadid 8, 9, 10, 11, 12 ja 13). Koolivägivalda kogenud intervjueeritavatel oli ilmselgelt vajadus kellelegi endaga toimunud rääkida, mistõttu nad olid intervjueri küsimustele vastamisel väga avameelsed. Mitmest intervjuust selgus, et kiusamise ohvrid on üritanud oma probleemist koolipersonalile rääkida, kuid nende muret pole tõsiselt võetud. See tõstatab küsimuse, miks tulevad sedavõrd tõsised probleemid välja alles kutseõppest välja langemise põhjuseid uuriva intervjuerijaga vesteldes ning miks ei ole nende õpilaste aitamiseks midagi ette võtnud nende õppeasutused.

Tabel 4.517. Väljavõtted intervjuudest: suhted kaasõpilastega

<i>Tsitaat 1</i>	<i>Mingeid tagakiusamisasju meie kursusel eriti ei olnud üldse. Mõned üksikud, kes olid ise sihukesed ülbikud või sihukesed, need tõrjuti kohe eemale ära ja kõik oli korras. (mees, kutseõppe katkestanu; omandab kutseharidust teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 2</i>	<i>Üldiselt ikka väga head. Et selles mõttes mitte mingisugust, ütleme päris sellist norimist või sellist mingit kiusamist seal küll ei olnud. See oli, ütleme selline väike tõgamine ja nokkimine oli, aga noh, see oli nagu sõbralik. Nii et kogu aeg sai kuskil koos midagi aeg-ajalt tehtud, kas siis nädalavahetusel kokku saadud või siin näiteks eelmine suvi oli, et olin oma niiöelda sõpruskonnaga, mis sinna tekkis, sai siin kodus grillitud ja tehtud, et noh, aeg-ajalt ikka läbi käime. /.../ Vaenulikku seal küll midagi ei olnud, et noh, alguses olid, et mõned läksid seal kaklema, et noh, kes ikka umbes liider on, aga need asjad lõppesid suht kähku ära. (mees, kutseõppe katkestanu; töötab teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 3</i>	<i>No eelmine aasta oli meil teise kursusega koos ja siis need olid sihukesed ülbemad, siis nagu kõik omavahel läbi ei saanud, aga nüüd on, kõik saavad omavahel läbi. (mees, kutseõppe katkestanu; omandab kutseharidust teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 4</i>	<i>Ikka on alati igas klassis üks vaenlane, üks sõber ikka. /.../ Paari inimesega sai ikka kakelda küll. /.../ Mõnda kiusati küll, aga mitte eriti. (mees, kutseõppe katkestanu; ei õpi, ei tööta)</i>

Tsitaat 5	<p><i>Eks need nõrgemad jäid alla. Ega muudmoodi ei saanud ju. Ei, muidugi kiusamised, asjad sel ajal olid ikka olemas. See on vanuse värk rohkem ikka. /.../ Kes on maa kandist, neid nagu jah, kui tunned, et tuleb oma laudalõhnaga või kassi lõhnaga, et keegi ikka kommenteeris kuskil midagi. /.../ Noh, nüüd saad muidugi aru, et see pole nende teha, et elavad kuskil maa kandis, siis elavad, vaata, aga noh, see on rohkem nooruse värk, et ise tuleb oma populaarust ülesse ehitada. (mees, kutseõppe katkestanu; elatub juhu- ja hooajatöödest)</i></p>
Tsitaat 6	<p><i>Hästi ruttu nagu selekteeriti välja need, kes on nagu niiöelda ülemklassist, ja siis need, kes on alamklassist ja erakud, et isegi selle suure vanusega, mis ei ole enam teismeline, isegi temal oli äge endast väiksemat näiteks piinata. Minu jaoks on see vastik. /.../ Isegi poiste jaoks ei olnud vahet, et kas on poiss või tüdruk, kui ta tahtis teda millegiga visata, siis ta viskas ja ikka kõvasti. Et seal ma mäletan väga hästi kordi, kus lendasid võtmed üle klassi kellegile vastu pead ja täiesti, noh, süüdimatu käitumine selles mõttes. Et minu jaoks oli see nagu kõige suurem vastikust tekitav asi. /.../ Seal oli ka niimoodi, et noh, kui alguses saad normaalselt kõigiga läbi nagu igapähega, aga mingi paar päeva enam ei suhtle, siis hakatakse selja taga otseses mõttes „paska tootma“. Et see mulle nagu üldse ei istunud. /.../ No kui nad kiusavad, siis nad üritavad nagu välja näidata sellega, et nad üritavad ägedad olla või siis kiusavad ja mõnitavad sellepärast, et see tüdruk, kas neile ei meeldi või ta on lihtsalt nende poolest nagu rõve või niimoodi. Ja see nagu ongi, et just sellepärast, et neile ei meeldi, kui nad üritavad ägedad olla, et tahavad nagu teistele rohkem meeldida. /.../ Et ma olen näinud ka üksikuid inimesi, kes niimoodi teisi mõnitavad, ja on ka niimoodi, et seltskonnas on nagu palju rahvast ja siis nad kõik korraka nagu mõnitavad ühte inimest. /.../ Või siis näiteks, kui väga hullult on kiusatud, nagu siin vahepeal oli, üks Facebookis oli video ka üleval, kus ühte tüdrukut sellepärast peksti, et lihtsalt ta ei toonud oma klassiõdedele suitsu ja siis sellepärast peksti, põhimõtteliselt. See kiusamine on kestnudki nii kaua, kui lihtsalt see inimene kas koolist ära läheb või lihtsalt otseselt „oksa tõmbab“ ennast, et ma nii mõndagi inimest tean, kes on ennast ka selle tõttu, koolivägivalla tõttu ennast ära tapnud. Et see ei ole tegelt üldse normaalne, kuidas lihtsalt kiusatakse inimesi. /.../ Noh, X koolis ka /.../ lõpuks ikkagi nagu kõik keerati üksteise vastu ja siis kõik olid nagu praktiliselt vihavaenlased seal. Et keegi nagu omavahel läbi üldse ei saanud. (naine, kutseõpingud katkestanu; hetkel omandab kutseharidust teisel erialal ja teises koolis)</i></p>
Tsitaat 7	<p><i>Me olime nagu kõik ühes pundis. /.../ Ei noh, vahepeal minu toakaaslane kiusas nagu ühte teist tüdrukut või niimoodi, aga see sai lahendatud. Kõikidega meie klassist saime niimoodi normaalselt läbi. (naine, kutseõppe katkestanu; ei õpi, ei tööta)</i></p>
Tsitaat 8	<p><i>Kui ma õppima läksin, siis ma olin seal uus, nad olid seal beibed kõik ja ma olin selline maatüdruk ja ma tean, et nad ei sallinud mind. Tegelt ma olin nagu lihtsalt selline vaikne õpilane ja ei teinud mitte midagi eriti. Et nad otseselt nagu ei narrinud, aga nad lihtsalt nagu vaatasid imelikult nagu ja see oli ka, mille pärast ma ei tahtnud vahepeal koolis käia. Ja siis see ka, et nagu kuna mu kasuisa oli nii nõme minuga, siis ka see oli halb, kui teised niimoodi minuga käituvad ja siis olid sellised enesetapumõtted vahepeal peas. /.../ Mind tegelt narriti. /.../ Ma lihtsalt ootasin tundi ja mingi, ma ei tea, mingi nõme poiss, seal oli mingi kergkruus, mis taimedele pannakse, siis ta loopis mind nendega. Kõik naersid. (naine, kutseõppe katkestanu; on omandanud kutsehariduse teisel erialal, töötab muul erialal)</i></p>
Tsitaat 9	<p><i>Just nimelt nende eakaaslastega läbisaamine. Algul oli normaalne, aga nagu pärast läks päris hulluks. /.../ Ma ei kujuta ettegi, äkki ma tegin midagi, võib-olla tõesti, et äkki ma ütlesin midagi valesti. Just nimelt see norimine ja see on selline asi. /.../ Lihtsalt nagu hüüdnimedega ja et nagu hüüdmine ja sihuke tõgamine. Et käega lükkamine ja asjade ära võtmine ja nagu ikka. (naine, kutseõpingud katkestanu; hetkel omandab kutseharidust teisel erialal)</i></p>

<p>Tsitaat 10</p>	<p>Ma ütlen ausalt, et ma olen terve elu nagu suutnud sellisesse kiusamise rütmi nagu jääda, sest nagu iga kool, kus ma käinud olen, ma olen alati sihuke vaikne poisike olnud nagu ja /.../ siis on alati tekkinud selline asi, et „Oo, ta ei räägi või ei tee midagi!“ Ja siis on jällegi mingi erimeelsus leitud ja siis suudetud selline kiusamine peale tuletada. Aga ma ütlen ausalt tegelikult nagu individuaalselt klassis on alati keegi, kes on sihukene, noh, kuidas öelda, kas nüüd vaiksem või teistsugusem natukene ja siis alati leitakse nagu see märter nagu öelda. /.../ Kui ma oleks kohal käinud ja suutnud nagu nende õpilastega, suutnud nagu sellist tolerantsi säilitada, ma oleksin ilusti hakkama saanud ja ma lõpetaks praegu siimaani selle kooli. /.../ Üks asi on tunnis, mis toimub, aga teine on vahetunnis. Vahetunnis on ikkagi täiesti, neil õpilastel on käed vabaks lastud, nad suudavad kasvõi konkreetset vägivalda tekitada inimesele füüsiliselt kui ka vaimselt. Ehk üks suunab teisele ja teine võimendab ühte ja see protsess on nagu raske, ja siis istubki õpilane ilusti klassis niimoodi ja mingi kokutab omaette ja kõik. (mees, kutseõpingud katkestanu; kavatseb õpinguid jätkata täiskasvanute gümnaasiumis)</p>
<p>Tsitaat 11</p>	<p>Mille pärast mina ta pooleli jätsin, oli see, et ma olen allergik ja kui ma magan näiteks vale madratsi peal, siis mu keha läheb täpiliselt ja siis aeti kooli peal lahti jutud, et mul on sügelised ja siis ma ei käinud koolis kaks nädalat sellepärast, et ma tegin kodus ravikuuri, sest see madrats, mis seal oli, oli selline vana veneaegne ja mul on meeletu tolmuallergia esiteks, ja siis ma ei saanud minna sinna ja siis kui ma kuulsin seda, juba terve kool sellest rääkis, kellelgi teisel midagi sellist muidugi ei olnud ja siis ma läksin oma asjadele järgi, need olid täiesti ära lõhutud, sinna olid valatud munad, ketšupit, šampooni. No täielik laastamistöõ oli tehtud täiesti süüdimatult. Kõik õigustasid, keegi mitte midagi ei teadnud. Lihtsalt see oligi see koht, kus mina ütlesin, et mina sinna rohkem ei lähe. /.../ Ma tundsin ennast nii alandatud, et ma leidsin, et ma ei pea seda rohkem taluma, et ma olen ikkagi nendest peajagu kõrgem. Et ma ei olegi nendele tallaalne jalamaatt keda tallata. /.../ Ega ei minda rääkima ka selles mõttes, et seal ikka ajasin ise oma väe ja võimuga asju ja üritasin ennast kaitsta nii, kuidas ma sain, aga ma ikka loobusin lõpuks, et ma ei viitsinud. (naine, kutseõppe katkestanu; töötab teisel erialal, ei õpi)</p>
<p>Tsitaat 12</p>	<p>Mulle ei meeldi ebaviisakad kaasõpilased, see on üks põhjus, miks mulle ei meeldi koolis käia. /.../ Ebaviisakus on just nende õpilaste suhtes, kes on vaiksemad sellised ja nad, noh, nagu vaimne vägivald võiks öelda, et noritakse ja see ei ole normaalne. /.../ Ma tean ka teisi, aga noh, minu pihta on ka teda suunatud ikka päris palju, aga ma ei ütleks, et ainult mulle, teistele ka ikka. /.../ Tavaliselt ei lähe õpilased ikka ütleva õpetajatele, et näe neid noritakse ja mida tehakse veel, nad ikka hoiavad selle enda teada. Aga kui õpetaja näiteks paneb neid kirjutama näiteks koolivägivallast, siis kohe kirjutatakse sellest, et mis klassi sees toimub. /.../ No ütleme, et tegelikult on nagu niimoodi, et on üks liider ja siis on käepikendused neil ja siis niimoodi nad tegutsevad selle norimisega. /.../ No keegi ei julge öelda midagi sellepärast, et noh, neid on ikkagi palju ja kindlasti on nad tugevamad ka, ja kardavad tagajärgi. Muidu oli eelmine aasta niimoodi, et oli üks positiivne inimene, kes julges kõigile vastu hakata, tema ei kartnud ja põhimõtteliselt nagu hoidis mind nagu. /.../ No ma ei suhtle teistega eriti sellepärast, et mind kiusatakse. Et rohkem hoian omaette. (mees kutseõppe katkestamisohus olija)</p>
<p>Tsitaat 13</p>	<p>Noh, ütleme, et on mõni isik seal kaugemal ja siis sina oled seal üksinda ja siis näed, räägib seal teistele midagi või siis norivad seal midagi vaikselt, see on kuulda. Nad norivad nagu sinu kuuldes seda kõike ja siis sa saad aru, et nad norivad sind ja tegelikult ka norivad. Ja siis vahepeal, noh, norivad ka niimoodi, et näost-näkku. See on siis, kui nad sõpradega on, et üksi nad niimoodi ei julge, nad on nagu vaikselt siis, sest et pole sõpru juures, et siis nad ei saa norida. Mõni julgem ikka julgeb niimoodi norida. /.../ Seda on ka teistel kursustel, nüüd on ka automaalrites, et ma olen kuulnud klassijuhatajalt küll, et neid probleeme on mujal ka. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</p>

Õpetamismeetodite ebasobivus

Õpingute katkestamiseni kutsekoolis võib viia ka see, et õpilasele ei sobi õpetamisel kasutatavad meetodid või koolikorraldus üldisemalt. Näiteks on kutsekooli katkestajate hulgas inimesi, kellele ei sobi akadeemilist laadi õppetöö ja loenguvormis tunnid, mistõttu on kutsekoolis õppimine ja üldainete omandamine neile ebasobiv (vt tabel 4.18.; tsitaadid 1, 2 ja 3). Mitmed intervjuueeritud väitsid, et erialaained meeldisid neile, aga üldainete vastu puudus neil igasugune huvi, sest nad lihtsalt ei saanud õpetatavast aru. Samas on kutseõppeasutuste õppurid sedavõrd erinevad, et akadeemiliselt andekamaid õpilasi võib vastupidi häirida see, et õpingud ei paku piisavat väljakutset: paari kutseõppe katkestanud häiris näiteks kooli nõrk tase (vt tabel 4.18.; tsitaadid 4 ja 5).

Omaette probleemiks on see, kui õpilased ei saa aru, milleks on vaja teatud õppeaineid õppida. Mõni katkestanu väitis, et ta lihtsalt ei mõistnud mõne aine või teatud aspektide päheõppimise vajalikkust tema õppekavas (vt tabel 4.18.; tsitaadid 6 ja 7). Probleem võib seisneda ühelt poolt nõrgas karjäärinõustamise tasemes, mistõttu inimene on valinud endale sobimatu õppekava või kutsekooli pedagoogides, kes ei suuda ainet seostada õpitava eriala praktiliste aspektidega. Sellele, et mõnikord pole kutsekoolis õpitav piisavalt seostatud reaalselt töö- ja praktikakohtadel tehtavaga, viitab ka mõne intervjuueeritu arvamus, et kutseõppes kasutatavad meetodid, õpikud ja õpetatava sisu on lootusetult aegunud ning tööturu olukorda arvestades perspektiivitu (vt tabel 4.18.; tsitaat 7).

Osade õpilaste jaoks on ebasobiv kooli poolt pakutud ajakava. Töötavale kutsekooli õpilasele näiteks võib kutsekoolide praktikasüsteem, mis eeldab kõikide õpilaste praktika tegemist ühel ajal, olla liiga jäik (vt tabel 4.18.; tsitaat 8).

Tabel 4.6. Väljavõtted intervjuudest: õpetamismeetodite ja koolikorralduse ebasobivus

Tsitaat 1	<i>Näiteks praktikatöös see teooria ei ole alati. Võidakse rääkida küll, et nii peab käima, aga praktikas on hoopis teine asi. Meil isegi kursusel olid väga head inimesed, kes õppisid viitele, teooria oli kõva, aga kui panna praktikat tegema, siis oli null: kaks. Pole midagi teha, ei olnud lihtsalt käppa, kuigi pead oli. Järelikult see tõesti ei sobinud sinna praktikatöösse. Ja siis need, kes praktikavennad olid, nendel olid ülejäänud ained kahed ja praktika oli viis. (mees, kutseõppe katkestanu; töötab teisel erialal)</i>
Tsitaat 2	<i>Noh, mulle endale see pingi taga istumine tegelikult üldse ei meeldi. Mulle meeldib sihuke praktiline osa, et midagi teha füüsilist või midagi sihukest. Mulle see pingi taga istumine eriti üldse ei meeldi, ma lihtsalt kuulan ära ja kirjutan ülesse, jätan meelde, teen tööd ära. See on kõik ja ootan ära, millal praktika tuleb. (mees, kutseõppe katkestanu; hetkel omandab kutseharidust teisel erialal)</i>
Tsitaat 3	<i>Alguses ma käisin korralikult koolis ja kõike, aga siis hakkasidki need [gümnaasiumi] ained nagu, ma ei kannata neid silmaotsaski ütlen ausalt, et see nagu vedaski ära kõik. /.../ No matemaatika on raske. Ja noh, nad on rasked ka kindlasti, aga võib-olla on nagu asi minus, et mulle ei meeldi. (mees, kutseõppe katkestanu; töötab teisel, erialast haridust mittenõudval ametikohal)</i>
Tsitaat 4	<i>Kui võrrelda nüüd X kooli kokandust ja Y kooli kokandust, siis ta jääb ikka väga-väga maha. Mul tuttav käib X koolis, siis ta rääkis, et see, mida meie õppisime teisel kursusel, seal õppisid nemad juba esimesel kursusel. Y koolis sa saad vähem teadmisi kui X koolis. Seal on täis tamp peal, aga Y koolis niimoodi võetakse suht lõdvalt kõike. Et see on õpilase enda probleem, kui ta ise individuaalselt ei õpi, et meie ei pea ju kõike õpetama. (naine, kutsekooli katkestanu; kasvatab kodus last, teeb juhutöid)</i>

<i>Tsitaat 5</i>	<i>Ei noh, ega ma läksingi sinna kooli mitte just selle eriala pärast, vaid et lihtsalt gümnaasium läbida, aga noh, ma mõtlesin veits kaugemale, et ma ei saa seal hakkama. Et ma ei saaks riiklikke eksameid läbitud, et seal on see õppeprogramm on nii madal. (mees, kutseõppe katkestanu; omandab hetkel gümnaasiumiharidust)</i>
<i>Tsitaat 6</i>	<i>Mingi selline suhtlemispsühholoogia oli ja esmaabi. Milleks neid kõiki vaja oli?! (naine, kutsekooli katkestanu; ei õpi, ei tööta)</i>
<i>Tsitaat 7</i>	<i>Jumal küll, tehke õpikud lahti, mingid vanad kidunenud õpikud, mis seitse aastat vanad vähemalt on, onju. Siis mis selle aja peale huvitavat oli: võta klots kätte, puurime, sae! Ei, selles mõttes, et see huvitav. /.../ Ja ma ei tea, kas nad unustasid lihtsalt ära või nad ei õpetanud. Vaata, mis töös oli, miks enamus said kehvad hinded, et pole pooli asju. Kui see on mingisuguses raamatus, mis on tõesti nagu päris mitu aastat vana ja siis nad tahavad seda vastust, mis on väikse peene kirjaga kusagil kirjutatud, et tõesti sulle ei jää meelde. Isegi kui mina loen põhjalikult raamatu läbi, jääb okei, 100% ei jää kellelgi meelde, noh, jääb mingi 50-60 ja üldjuhul tõesti sa ei vaata piltide alt neid väikseid kirju, mis seal oli ja neid vastuseid oodatigi töös. Et täiesti, noh, täitsa lõpp oli kõik, tööd olid suhteliselt rasked, oligi tööriistade õppimine ja need jäävad kiiresti meelde. (mees, kutsekooli katkestanu; elatub juhu- ja hooajalistest töödest)</i>
<i>Tsitaat 8</i>	<i>Ma ei usu, et nagu praktika ettevõtte oleks selle taha jäänud, lihtsalt see nagu kooli süsteem, et kõik lähevad sellel ajal lihtsalt ja et nemad teevad ju oma neid niiõelda õppekavasid ju selle järgi. Et see on samamoodi, et kas siis oleks olnud, et maikuu juba oleks niiõelda pool kuud, oligi vist juba praktikale mineku aeg, et siis niiõelda tunde ei oleks toimunud, aga noh, et siis just oli, et kiired kevadtööd hakkasid siis just pihta. /.../ Ütleme, jäigi asi selle taha, et ei olnud seal nii õelda paindlikkust, et oleks saanud nii õelda reaalselt, kuskil talvel oleks saanud praktikat teha või niimoodi. Et noh, selliselt see suvepraktika, see ei toimi lihtsalt minu jaoks. (mees, kutseõppe katkestanu; töötab teisel erialal)</i>

4.5. Muud põhjused

Sõpruskonna surve

Kutsekoolide õpilased (eeskätt uuringus valdavalt intervjueritud põhikooli baasil kutseõppes õppijad) on vanuses, kus suhted eakaaslastega ning nende eeskuju on olulised. Sellest tulenevalt on klassikollektiivil, ühiselamu kaaslastel ja sõpruskonnal suur mõju kutsekooli õpilaste käitumisele (vt tabel 4.19.; tsitaat 1). Niinimetatud „kambavaim“ on väga oluline. Intervjuudest tuleb välja, et „halvale teele“ ei lähe noored üksi, vaid pigem seltskonna tõttu, kes mõjutab tundidest puuduma, alkoholi tarvitama või muud õpinguid segavat ette võtma (vt tabel 4.19.; tsitaadid 2 ja 3). Osad intervjueritud tunnistasid, et sõpruskond mõjutab/mõjutab oluliselt nende käitumist tunnis, aktiivset osalemist või kõrvaltegevuste leidmist ning tunnis õpetaja või kaasõpilaste segamist (vt tabel 4.19.; tsitaadid 4 ja 5).

Ühise korteri või toa jagamisel mõjutavad kaaselanikud noore käitumist. Mõnikord võib taoline majutuskorraldus tunduda mõistlik, kui näiteks koolikiusamise ohver tahab pääseda eemale ühiselamust ja kiuslikest kaasõpilastest, kuid tuleb arvestada korterikaaslaste mõjuga. Kui korterikaaslased pole õppimisest huvitatud ning sisustavad aega muude tegevustega, võib see mõjutada ka noore huvi koolitöödega tegeleda (vt tabel 4.19.; tsitaadid 6 ja 7).

Tabel 4.19. Väljavõtted intervjuudest: sõbrad ja seltskond

Tsitaat 1	<p>Tekkisid seal [ühiselamus] kohe sellised niiöelda omaette seltskonnad, kes hoidsid omapoole: et kes nagu tulid sinna konkreetselt õppima ja kes tulid sinna ühikasse niiöelda enam-vähem seal lollusi tegema, et siis hakkasidki. Ja seal ütleme oli ka juhtum siin, ütleme kas siis veebruarikuus või niimoodi, kui lihtsalt üks kaasõpilane nii-öelda, või mitu õigemini, otsustasid poest niiöelda keset koolipäeva seal alkoholi juua ja siis niiöelda võtsid konkreetselt üle ja siis tulid klassi ja siis niiöelda mingisugused vanad vaenud hakkasid seal läbi käima. Ja siis läksid seal üldse kaklema ja siis oli juba üldse politsei intsident juba, et üks neid seal aegajalt tuleb ette, aga üldiselt kool üritab neid seal ise lahendada. (mees, kutseõppe katkestanu; töötab teisel erialal)</p>
Tsitaat 2	<p>Mul oli selline seltskond, kes olid vanemad, kes juba lõpetasid ja töötasid. Kui küsisid, kuidas kutsekas läheb, siis ütlesin umbes et „aahh..“. Nad vastasid, et umbes samamoodi õppisid. Paljud, kes said eriala kutsekast, peaaegu keegi ei tööta oma erialal. Näiteks üks sõber õppis selleks – kuidas see oli? – külmutusseadmete remont ja hooldus. Õpingud kestsid kolm aastat ja ei leidnud tööd. Läks töötukassase, lõpetas keevitaja kursuse. Nüüd töötab Saksamaal keevitajana. Mõtles, miks ta kohe ei läinud keevitajaks? (mees, kutseõppe katkestamisohus olija; õpib venekeelsel õppekaval)</p>
Tsitaat 3	<p>Alguses oligi, et sõbrad kutsusid kaasa ja niimoodi läks. Siis sai juba sihukene rutiin, et iga päev vaja puududa. Alguses oli mõni tund päevas ja siis läks juba terve päev. /.../ Sõpradega olin linna peal. Et siis ma ei olnud nagu üksik puuduja, nagu teised puudusid ka ikka. (mees, kutseõppe katkestanu; omandab kutseharidust teisel erialal)</p>
Tsitaat 4	<p>Nagu ma enne ütlesin, et kui keegi hakkab tunnis võimu võtma, et hakkab klassi segama, siis üks ma läksin ka kaasa. Ja küll oli muusika kuulamist ja siis oli igasuguste põhjuste otsimist, et miks ei peaks kooli minema. (mees, kutseõppe katkestanu; omandab kutseharidust teisel erialal)</p>
Tsitaat 5	<p>Ma nagu arvan, et kui nagu, kui teisi õpilasi on vähe klassis, et siis ma keskendun palju rohkem, aga osad kursusel või klassis siis räägivad juttu ja segavad tundi, et siis nagu ma enda arust kipun ka kaasa minema sellega. Ehk siis ma ütleks, et kohati ma ei õpi hästi, aga samas, kui oleks näiteks vähem õpilasi klassis või oleks nagu rangem kord, siis tuleks kõik palju paremini välja. (mees, kutseõppe katkestanu; omandab kutseharidust teisel erialal)</p>
Tsitaat 6	<p>Ma tõesti tunnistan, et ma tegin väga valesti, aga mul oli see, et mul tulid sõbrad linna onju. /.../ Tulid praktikale ja siis nad üürisid korteri ja mul oli nagu sel ajal selline nagu aja seis, et jah, ma olin nagu selle üks ja pool aastat siin koolis saanud seda mõnitamist kaela ka ja ma olin nagu piisavalt mõelnud tegelikult, et ma lähen lihtsalt ära või siis ma annan pekka kellelegi koolis, aga noh, see pole kunagi hea variant, et ma löön kellelgi näo segi selle asja pärast, et nagu pole kunagi mõelnud sellele, et mingit tagasi nagu. /.../ Ma elasin sellel ajal kooli ühikas veel. /.../ Ma nagu sel hetkel mõtlesin, et mul on lihtsam niimoodi, et ma kolin sõprade juurde. Ja noh, siis ma kolisin sinna, aga vaata, nagu see asi ei ole kunagi hea, kui nagu sellises eas kuskile sõprade juurde kolida, sest sellised asjad lõpevad alati sellega, et kas hakkab mingi pidu pihta või siis mingi keegi ei lähe kooli jälle või midagi sellist. (mees, kutseõppe katkestanu; kavatseb õpinguid jätkata täiskasvanute gümnaasiumis)</p>
Tsitaat 7	<p>Eelmine aasta öde käis ka siin koolis siis veel, siis meil oli linnas korter ja seal läks asi lihtsalt käest ära. Liiga vaba tunne tuli, noh, ei olnud nagu et pead koolis käima ja niimoodi, et põhimõtteliselt puudumisi oli nii palju. /.../ Mingi novembri lõpus vist üritasin hakata neid asju korda ajama, aga mul oli neid nii palju kuhjunud juba, et võtsin ise paberid välja. /.../ Õde jättis ka nüüd pooleli, kuigi tal oli kolmas kursus oli lõppenud, tal oli pool aastat käia ainult. /.../ Esiteks need korterikaaslased, ega nemad ka eriti ei viitsinud käia ja siis mõni päev oligi niimoodi, et endal oli küll tuju, et lähaks kooli, aga mitte keegi teine korterist ei viitsinud minna ja siis ükski ka ei tahtnud. (mees, kutseõppe katkestamisohus olija)</p>

Üksikutes intervjuudes toodi välja mõningaid teisi õpingute katkestamiseni viinud põhjuseid. Nii näiteks on paari suurematest keskustest kaugemal asuva kutsekooli õpilase kooliskäimist takistanud **bussigraafikute ühildamatus tunniplaaniga** (vt tabel 4.20.; tsitaat 1). Arvestades kutsekoolide õpilaste arvu, poleks ilmselt võimatu kohaliku omavalitsuse ja transporditeenuse osutajaga bussiajad kooskõlastada või arvestada õppetööd planeerides osade õpilaste regulaarset hilinemist bussigraafikute tõttu. Osadele õpilastest ei sobi ühiselamus elamine, kuna nad vajavad õppimiseks ja keskendumiseks rohkem rahu ja vaikust kui ühiselamuelu võimaldab (vt tabel 4.20.; tsitaat 2). Ühiselamute vähene kord või korra puudumine tuli välja paljudes intervjuudes, kuid enamasti ei lasknud intervjuueeritud ennast sellest eriti segada.

Täiskasvanuid, kes alustasid kutsekoolis õpinguid, oli intervjuueeritute seas vähe. Ühest intervjuust täiskasvanud õpilasega selgus, et vanemate õppijate seas võib õpinguid segavaks teguriks osutada **vähene keele- ja arvutioskus** (vt tabel 4.20.; tsitaat 3). Põhikooli- ja gümnaasiumilõpetajad on enamasti kõik inglise keelt õppinud ning peavad neid oskusi tänapäeva hariduses sageli iseenesestmõistetavateks. Täiskasvanud õppijad võivad nimetatud oskuste juures vajada järeleaitamist.

Lisaks on katkestamise põhjuseks olnud ka see, et mõni kutseõppe katkestanud õpilane **ei näinud oma erialal perspektiivi** (vt tabel 4.20.; tsitaat 4). Olukord, kus kutsekoolis õpingud lõpetades pole tööturul õpilase arvates tõenäoline töökoht saada, võib panna noore tõsiselt kahtlema õpingute lõpetamise vajaduses.

Tabel 4.20. Väljavõtted intervjuudest: muud põhjused õpingute katkestamiseks

<i>Tsitaat 1</i>	<i>Kõikidel oli see probleem. Vanasti alguses oli see, kui me läksime, läksin kooli, siis oli niimoodi, et oli kaheksast läks buss, läks 8.40 ja 8.50, aga liiga palju õpilasi tulid siin bussijaamas, mängisid lolli ja läksid viimase bussiga. Ja siis kõik, siis võeti see buss ära ja siis oligi, et hakkasin ma puuduma. Hilinemised tulid minul tänu sellele. (mees, kutseõppe katkestanu; omandab kutseharidust teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 2</i>	<i>Seal [ühiselamus] oli ikka, noh, õhtuti, kui oli vaja õppida, õppida ei saanud, nagu toad olid nagu läbikäiguhoovid, käidi sisse välja, nii nagu ise taheti. Toa peale oli ka ainult üks võti. Ja siis see oli ka, et öeldi kommale, et jah, me täna joome ja oleme rahulikult oma toas ja „tinutame“ veits ja siis põhimõtteliselt mitte midagi ei tehtud. Ja siis ka olenes kasvatajast, et noh, kommast nagu, seal osad nagu tegid midagi, osad ei teinud, et see olenes siis täitsa sellest, kes nagu komma oli. (naine, kutseõppe katkestanu; omandab kutseharidust teisel erialal)</i>
<i>Tsitaat 3</i>	<i>Muidugi see inglise keel ka, sest mul see inglise keel, seda mul on vähe. Kunagi ammu mingid kursused, aga seal tuli kohe see raske. /.../ No muidugi seal oli ka see arvutiõpetus ja siis ma nagu ei jõudnud järele. Ma olen arvutis, noh, meil on küll arvuti, laps käib kodus ja ma pangas käin, youtube'is vaatan lehti ja sihukesi asju, aga seal oli vaja teha ja siis ma ei jõudnud teistele järgi. (naine, kutseõppe katkestanu; ei õpi, ei tööta)</i>
<i>Tsitaat 4</i>	<i>Miks jääb pooleli värk? Sellepärast et töökohad, mida sa õpid seal koolist enamus, neid töökohti pole Eestis. Näiteks tislerna, see puidufirma võib võtta sind tislerni paberitega sisse küll, aga mis töökoht seal on, noh, näiteks puurija. Kuule, come on, 15-aastane oskab puurida, võtab klotsi, paneb alla mõõtudele vastu, puurib augu. Ja see, mis sa koolis õpid tislerna, igasugused erinevad tööriistad ja asjad-värgid, neid ei lähe üldse vaja. Et see on kõige hullem, et näiteks, miks ma üldse näiteks ära, et ma vaatasin, et sellel ei ole mõtet lihtsalt ja pluss veel teised asjad ka muidugi. (mees, kutseõppe katkestanu; elatub juhu- ja hooajatoodetest)</i>

5. KUTSEÕPPE KATKESTAMISE PÕHJUSED: PEDAGOOGID

Õpetajad (sh klassijuhatajad), koolipsühholoogid, sotsiaalpedagoogid, õppe- ja karjäärinõustajad, direktorid ja teised koolitöötajad (edaspidi nimetatud lühiduse huvides kui koolipersonal) näevad igapäevaselt nii neid noori, kes oma kutseõpingutega edukalt lõpuni jõuavad kui neid, kes otsustavad oma koolitee katkestada. Kui intervjueeritud õpilased teavad oma katkestamise lugu ja pealiskaudsemalt tuttavate ja kursusekaaslaste koolitee katkestamise põhjuseid, siis õpetajatel, direktoritel, psühholoogidel ja teistel intervjueeritud koolitöötajatel peaks olema laiem ülevaade, millistel põhjustel noored kutsekooli pooleli jätavad. Käesolevas osas on põhjalikumalt analüüsitud koolipersonali seisukohti, millised tegurid/probleemid koolis soodustavad kutseõpingute katkemist ja millised on peamised põhjused kooli poolelijätmiseks. Esmalt antakse koolipersonaliga läbiviidud intervjuude tulemustele tuginedes ülevaade õpetaja rollist koolis, sh õpetajate motivatsiooniteguritest ja probleemidest. Seejärel käsitletakse intervjueeritud koolipersonali nägemust katkestamise põhjustest kutseõppes.

5.1. Õpetaja roll katkestamise vältimisel

Varasemad uuringud on rõhutanud õpetaja olulisust õppeprotsessis (Pärilin 2007, Tamm 2011, Türk jt 2011). Õpetaja võib olla õpilastele heaks eeskujuks ja motiveerijaks ning kool saab seda soodustada, toetades tema sisseelamist kooliellu. Töösse sisseelamise efektiivsust mõjutab näiteks mentori olemasolu. Valdavalt arvasid intervjueeritavad, et algaja koolitöötajana said nad tuge, kui seda vajasid. Osadel juhtudel oli toe pakkujaks määratud konkreetne mentor. Mitmetel intervjueeritudel polnud otseselt mentorit, kuid olid kolleegid, kelle poole sai vajadusel alati pöörduda. Üksikud ütlesid, et kuna nad ei soovinud kolleege segada, siis kasutasid nad seda võimalust harva. Juhtpositsioonidel olevad intervjueeritavad väitsid, et ei vajanud sisseelamiseks erilist tuge. Mõned intervjueeritavad pidid kooli tulles oma ametikohta alles hakkama kujundama, näiteks kui koolis puudusid varasemalt konkreetse valdkonna erialad või tugivõrgustiku personal. Sellistel juhtudel oli koolipoolne võimalus toe pakkumiseks märgatavalt väiksem.

Õpilaste ja õpetajate vahelised suhted on heade õpitulemuste saavutamisel olulised. Intervjueeritavad pidasid suhteid õpilastega valdavalt heaks. Toodi välja, et suhted on reeglina avatud, sõbralikud, usalduslikud, klassijuhatajatel aeg-ajalt isegi "emalikud". Kui kodune tugi on nõrk, siis on õpilaste vajadus avatud ja usalduslike suhete järgi eriti suur, samas ei tähenda see, et õpetajad teeksid oma nõudmistes erandeid. Intervjueeritavad pidasid kontakti loomist ja tekkimist õpilastega väga vajalikuks. Õpetajad tõid välja, et õpilased ootavad neilt täiskasvanulikkude kohtlemist. Uue arenguna toodi välja seda, et suhtumine tugivõrgustikku, näiteks psühholoogi rolli, on laste poolt aja jooksul paremaks muutunud. Varem oli võõristamist rohkem ning muredest ja probleemidest ei soovitud võõrale rääkida.

Õpetaja on oma teadmiste ja motivatsiooniga oluline eeskuju ning õpilaste innustaja, mistõttu on oluline, et ka õpetaja ise oleks motiveeritud. Intervjueeritud pedagoogid tõid peamiste motivaatoritena välja võimaluse töötada õpilastega ja näha töötulemusi; näiteks kui õpilased, kellega on palju tööd tehtud, lõpetavad kooli ja saavad pärast lõpetamist edukalt hakkama. Samuti motiveerivad töö sisu ja selle vaheldusrikkus, kaasaegne õpikeskkond nendes koolides, kus oli õpikeskkonna kaasajastamisega aktiivselt tegeletud. Rahul ollakse kolleegidega, kellelt saadakse vajadusel tuge ja abi. Motiveerivad ka ühised

väljasõidud ning koolipoolne tunnustus, näiteks parimate töötajate/kolleegide valimine. Õpetajate motivatsiooni tegeleda õpingute katkestamise ärahoidmisega soodustab võimalus saada selle eest lisatasu (näiteks ühes koolis makstakse õpetajatele preemiat, kui ta viib täisklassi lõpuni, jättes arvestamata katkestamise põhjused, mille ärahoidmiseks ei saanud õpetaja/kool midagi teha).

Õpingute edukal lõpetamisel on võtmetähtsusega õpilase motiveeritus. Siin on kodu kõrval oluline roll ka koolil. Õpetaja peab olema tunniks hästi ettevalmistunud, mis muuhulgas tähendab vajadust materjale pidevalt üle vaadata, kaasajastada ning kohandada vastavalt grupi eripäradele. Kvaliteetse õppetöö läbiviimine eeldab põhjalikku ettevalmistust ja selleks aja olemasolu. Tunnid peavad olema huvitavad, oluline on siduda teooria praktiliste näidetega, leida ja tuua välja põhjuslikke seoseid kahe poole vahel, kusjuures eriti pakuvad õpilastele huvi õpetajate endi praktilised kogemused. Hästi toimib pildi- ja filmimaterjali kasutamine õppetöös, samuti ettevõtete külastused. Koolipersonali arvates ei tohiks kodutöid õpilastele anda rohkem kui õppekava ette näeb, vajalikud teemad tuleb selgeks teha koolis.

Pärssiva tegurina, mis vähendab pedagoogide motivatsiooni tegeleda õpilastega, kasutada uusi õpetamismeetodeid, määrata õpistiile, olla initsiaator ning õpilaste suunaja ja eeskuju, toodi valdavalt välja palk, mis ilma täiendava sissetulekuta ei võimalda toime tulla ning ei anna kindlustunnet, eriti kui pedagoog on üksikvanema rollis. Lahendades samaaegselt endi olmeprobleeme, jääb õpilaste murede jaoks vähem energiat. Koolipersonal tõi ka välja, et kevadeks ollakse sedavõrd väsinud, et vajatakse ise psühholoogi abi (samamoodi õpetajad ei kipu seda abi küsima). Tugivõrgustiku töötajate motivatsiooni oma tööd südamega teha pärssivad probleemid tugivõrgustiku rahastamisel ja sellest tulenevad koondamised tugispetsialistide seas. Näiteks avaldas üks koolipsühholoog muret, et tema varasemad õpingud on olnud kõik asjata, kuna riigi poolt ei peeta tema eriala inimesi enam vajalikuks, oma tuleviku suhtes olid ebakindlad ka mitmed tema kolleegid. Sotsiaalpedagoogid ja psühholoogid on veendunud oma ametikoha vajalikkuses koolis, kuid samal ajal tunnetavad nad väljastpoolt tulenevat skeptilisust. Osa intervjueritustest, kes oli oma töökoha säilimises kindlam, nimetas vastupidiselt motivaatorina riigisektorist tulenevat stabiilsust.

Intervjueritud pedagoogidele valmistab muret, et paljude õpilaste kodune olukord ja psühholoogiline seisnud ei soodusta koolitööle keskendumist ja edukat lõpetamist. Koolipersonal tõi välja ekstreemseid juhtumeid õpilastega, mida kutsekoolides esineb ja mille lahendamisega tuleb ikka ja jälle tegeleda. Näiteks tuleb aeg-ajalt ette enesetapakatseid ja enesetappe ning surmaga lõppevaid mõnuainete üledoose. Vanemate suhtumine on paljude intervjueritavate arvates kas liialt leebe, ükskõikne või lihtsalt puuduvad teadmised ja oskused keerulisemate situatsioonide lahendamiseks. Vanemad ei oska ka kusagilt abi küsida. Pedagoogide sõnul on õpilased sageli oma muredega otseses mõttes üksi: vanemad on lahutatud, töötud või elavad ja töötavad mujal. Murekohana nimetati ka õpilaste puudumist, distsipliiniprobleeme, motivatsiooni- ja vastutustunde puudumist ning vähest lugemust, mis avaldab mõju nende õpioskusele.

Juhtkonnale valmistab valdavalt muret piiratud eelarve. Puuduvad vahendid korralike õppematerjalide ja praktikabaasi soetamiseks; ettevõtelt küsitakse annetustena materjale ja töövahendeid praktika läbiviimiseks. Õppematerjalide osas toodi kitsaskohana välja korralike õpikute puudumine kutseõppeks, mistõttu tuleb paljudes ainetes need õpetajatel ise koostada. Tänapäevaste õppevahendite puudumine ning aegunud õpetamismeetodid omakorda pärssivad õpilaste motivatsiooni, mida on välja toonud ka katkestanud ja katkestamisohus olijad (vt ptk 4). Ka õppematerjalide kättesaadavus õpilastele on erinev: mõned õpetajad on lisanud oma materjalid e-keskkonda, kuid paljud ei tee seda veel. Sarnaselt õpilastega on ka pedagoogid arvamusel, et see võib tekitada probleeme, kuna puuduvad õppematerjalid, mille põhjal

saaksid puudujad tunnis räägitu iseseisvalt omandada, kuna kaasõpilased ei ole pedagoogide arvates aldis puudujatele oma õppematerjale jagama ning õpikud, nagu eespool öeldud, sageli puuduvad.

Mitmed koolid on pidanud viimastel aastatel on tulnud koondama personali, ühendama grupe ja seeläbi tõstma veelgi allesjäänud õpetajate koormust. Lisaks on mõned koolid loobunud tugivõrgustiku töötajatest, mille tulemusena on ülesandeid ümber jaotatud (näiteks klassijuhataja tegeleb ka karjäärinõustamisega) või teatud tegevustest loobunud (näiteks sotsiaalpedagoogi kaotamisel vähenes kodudega suhtlemine), mis tähendab, et katkestamise ennetamisega tegelevate tugiteenuste maht väheneb veelgi.

Intervjuudes nähti probleemina ka seda, et suhtumine kutseharidusse on võrreldes üldharidusega riigi ja ühiskonna poolt oluliselt erinev. Probleemiks on endiselt kutsehariduse valdavalt kehvem maine võrreldes üldharidusega, mis pärsib kohtade täituvust (head õpilased eelistavad kutsekoolile üldhariduskooli). Kutseõppeasutused on maineprobleemist teadlikud ja pööravad sellele oma võimaluste piires ka tähelepanu (näiteks koolikeskkonna turvalisemaks muutmise ning õpilastes hoiaku kujundamine, et kutseharidust saavad omandada vaid hakkajad ja edasipüüdlikud õpilased, kuna lisaks üldainetele tuleb omandada paralleelselt eriala).

Kuna kutsekoolides õpib erinevast sotsiaalsest keskkonnast pärit õpilasi, pööratakse muuhulgas tähelepanu elementarsetele toimetulekuteemadele. Näiteks arutletakse paljudes koolides õpilastega selliste teemade üle nagu päevaplaan ja ajaplaneerimine, riietus, toitumine, sõltuvusprobleemid, sotsiaalsed oskused, suhtlemine (mõnedes koolides pakutakse suhtlemisõpetust), töödistsipliin, kohanemine uue keskkonnaga. Peetakse oluliseks, et enne õppetööga alustamist tuleb tegeleda pingete maandamisega, vajadusel võtta aega probleemide lahendamiseks ja nende põhjustest rääkimiseks. Leidub koole, kus pakutakse õpilastele sotsiaalabi pakkumisega (jagatakse riideid, õppevahendeid, viiakse sööma jms).

Mitmed pedagoogid rõhutasid ka individuaalse õpistiili määramise vajalikkust, millega enamik uuringusse kaasatud koolidest veel ei tegele. Lisaks toonitati, et hinnata tuleb õpilaste püüdlust ja arengut. Väga oluline on tagasiside küsimine ja andmine, kahjuks süsteemselt seda intervjuueeritavate hinnangul paljudes koolides veel ei tehta.

5.2. Katkestamise põhjused

Katkestamise põhjused kutseõppes

Intervjuueeritavad tõid vestluse käigus eranditult välja, et katkestamine kutseõppes on probleem. Ollakse arvamusel, et iga katkestaja on ühtlasi kadumaläinud hea oma ala spetsialist, mistõttu suhtutakse probleemi täie tõsidusega. Mainiti, et katkestajad saab jagada kahte gruppi: õpilased, kes toovad omal soovil avalduse (neil on katkestamise hetkel olemas juba alternatiivne edasine tegevuskava, näiteks plaan vahetada eriala või kooli) ja õpilased, kes arvatakse kooli poolt välja õppevõlgnevuste tõttu.

Infot katkestamise põhjuste kohta saadakse koolis valdavalt õpilaselt endalt, kuid ka kaasõpilastelt ning õpilase lähisugulastelt. Kõige paremini teab katkestamise põhjusti üldjuhul klassijuhataja (rühmajuht), temale järgneb sageli tugipersonal (sotsiaalpedagoog, psühholoog). Kooli juhtkonnani jõuavad vaid eriti

probleemsed juhtumid. Toodi ka välja, et vahel selgub katkestamise põhjus alles katkestaja kirjutatud koolist lahkumise avaldusel. Infot saadakse ka läbi õppe- ja kasvatustöö komisjonide (kui juhtum jõuab komisjoni arutamiseks) ning sotsiaalmeedia (näiteks läbi mitteformaalse suhtlemise Facebookis). Üksikud koolid koguvad ka põhjalikumalt tagasisidet katkestajatelt (Pärnumaa Kutsehariduskeskuses on kasutusel vastav tagasiside ankeet; Tartu Kutsehariduskeskus on tellinud sarnase uurimuse, kuid selle tulemused ei olnud käesoleva uuringu valmimise hetkel veel avaldatud).

Koolid reeglina katkestajate kohta süstemaatiliselt infot ei kogu. Pärast katkestamist suheldakse edasi juhuslikult, näiteks kui kohtutakse tänaval, õpilased võtavad vahel ise kooliga ühendust ning osa õpilasi kutsub ka kool eriprogrammide raames tagasi: KUTSE, programmid erivajadustega õpilastele jms.

Analüüsitulemused õpingute katkestamispõhjuste esinemise, sekkumismeetmete ning katkestamise seoste kohta sotsiaalmajandusliku keskkonna arengutega on toodud lisas 2. Tulemused on grupeeritud vastavalt koolide esindajate poolt väljatoodud katkestamispõhjuste olulisusele ja esinemise sagedusele. „**Tüüpilise katkestaja**“ kuvandit ei soovinud pedagoogid üldjuhul välja tuua. Arvamused olid erinevad, kuid nende hulgas domineeris see, et katkestamise põhjused on väga erinevad, mistõttu sellist kuvandit luua pole asjakohane.

Koolipersonali arvates on **kümme kõige olulisemat katkestamise põhjust** alljärgnevad:

- töö ja õpingute mittesobimine;
- pereelu ja õpingute mittesobimine (näiteks õpilase rasedus);
- rahalised raskused (peamiselt õpilase sotsiaalsest päritolust tulenevalt);
- eriala/õppeainete mittesobivus (vale erialavalik, lüngad varasemates teadmistes);
- oskamatus õppida, eesmärkide ja vastutustunde puudumine (nii käesoleva kui ka varasemate uuringute põhjal võib väita, et see põhjus on omakorda tugevalt seotud õpilase sotsiaalse päritoluga, sh õpilase kognitiivsed, isiksuslikud, sotsiaalsed ning vanuselised eeldused);
- põhjuseta puudumised, mis on ühtlasi põhiline taustategur õppevõlgnevuste tekkimisel;
- motivatsioonipuudus (varasemate uuringutest selgub, et motivatsioonipuudus võib tuleneda nii enesemotivatsiooni/enesetõhususe puudumisest, st puuduvad positiivsed õpikogemused, edukad eeskujud ning positiivne tagasiside oma saavutustele; samuti mõjutavad enesetõhusust nt stress, negatiivsed kogemused ja meeleolu);
- laiskus (seotud nii motivatsioonipuuduse kui väärtushinnangutega);
- distsipliiniprobleemid (sageli seotud väärtushinnangutega);
- halb õppeedukus, mis on tihti seotud oskamatuslega õppida (sh lüngad varasemates teadmistes ning ettevalmistuses kutseõppeks) ning kitsaskohtadega õppeprotsessi läbiviimisel (näiteks ei tegeleta õpistiilide määramisega ja ei kasutata õpilastele sobivaid õpimeetodeid). Samuti on see katkestamise põhjus seotud õpilase enesehinnanguga. Näiteks toetavad varasemad uuringud asjaolu, et madala enesehinnanguga lapsed loobuvad kergesti jõukohaste eesmärkide saavutamisest. Lisaks võib õppeedukust mõjutada õpilaste arv klassis, mikrokliima koolis ning kaasõpilaste õppeedukus.

Võrreldes ülaltoodud loetelu eelmises peatükis analüüsitud kutseõppe katkestanute ja katkestamisohus olijate poolt väljatoodud peamiste probleemkohtadega, selgub, et koolipersonal ja katkestanud ning katkestamisohus olijad tajuvad katkestamiseni viivate ohuteguritena suuresti samu ohukohti.

Keskmiselt esinevate põhjustena nimetati järgmisi aspekte:

- pere juurest eemalolemine, oskamatus iseseisvalt hakkama saada;
- terviseprobleemid (sh probleemid toitumise ja liikumisega ning kaasasündinud tervisehäired);
- sõltuvus- (sh alkoholi-) probleemid;
- halb kodune õhkkond (sh perevägivald, mitterahuldavad õppimistingimused);
- kooli kaugus elukohast;
- sotsiaalne ebaküpsus;
- õppimise igavaks pidamine;
- sõprade negatiivne suhtumine õppimisse, kutseõppesse ja valitud erialasse.

Lisaks nimetati intervjuueritavate poolt korduvalt olulisena järgmiseid põhjuseid:

- koolivahetus (kaasneb sageli elukoha vahetusega);
- kitsaskohad ettevõtluskultuuris (tööturul on võimalik hakkama saada ilma erialase ettevalmistuseta, tööturul ei väärtustata diplomit, selle lisaväärtus ei kajastu palgas, "mustalt" töölevõtmine);
- kohanemisprobleemid (rühmaõppe mittesobivus; noored, kes on varem olnud individuaalõppes, ei sulandu gruppi jms);
- vanemate ükskõiksus, hoolimatus, vähene kodune toetus (vanemad on hõivatud tööga, pole aega lastega tegeleda; puuduvad oskused lastega tegelemiseks; lapsevanemaks olemine on muutunud keerulisemaks, näiteks karistusest „präänikule“ üleminek; ei teadvustata, et keskharidus pole enam kohustuslik (lapsi ei veeta lihtsalt enam keskhariduse omandamise eesmärgil koolist läbi); õpilase sotsiaalse päritolu seost õpingute katkestamisega on rõhutatud ka varasemates uuringutes);
- kitsaskohad haridussüsteemis ja õppekavades (ebasobiv erialade valik; erialade liigne diferentseeritus; keerulised õppekavad, mis ei arvesta kutseõppeasutuste õpilaste teadmiste tasemega; koolid võitlevad pearaha eest; liiga palju koole ühes piirkonnas; koolid ei ole reeglina valdkonnaspetsiifilised);
- konkursita "järelerialad" (majanduslanguse ajal on kaotanud populaarsuse mitmed spetsiifilised erialad (näitena toodi ehitust), mistõttu on erialade diferentseeritusest tulenevalt tekkinud palju nn järelerialasid, kuhu asuvad õppima need, kes ei saanud oma esimesele valikule kutsekoolis või kõrgkoolis sisse. Probleemiks on ka ebapiisav riiklik tellimus ülikoolides: koolipersonal tõi välja, et kui tasuline õpe käib üle jõu, tullakse sotsiaalse garantii (näiteks ravikindlustus, stipendiumid) saamiseks kutsekooli. Õpingud katkestatakse kas konkreetse eriala vastu huvi puudumise või järgmisel katsel kõrgkooli sissesäämise tõttu).

Katkestamise põhjuste osas esineb koolipersonali hinnangul **soolisi erinevusi**. Poiste puhul nimetati kõige sagedasemate katkestamise põhjustena tööleminekut, tüdrukutel lapse saamist ja lapse kasvatamisele pühendumist (isegi kui pärast akadeemilist puhkust kooli tagasi tullakse, ei suudeta paljudel juhtudel lapse kasvatamise kõrvalt kooli lõpetada) ning tervisehäireid (depressioon ning toitumishäired). Noorte terviseprobleeme on käsitletud ka Turba (2010) (vt varasemate uuringute ülevaade ptk 2).

Erinevast kultuuritaustast tulenevate eripäradena toodi intervjuudes välja, et vene rahvusest õpilastel on erinev suhtumine kooli ning õpetajatesse: avalikke autoriteete aktsepteeritakse ja austatakse rohkem ning ka nende pered on kooli suhtes vastutulelikumad ning sekkuvad õpiprobleemide tekkimisel aktiivsemalt. Viimase ajendid võivad olla väga erinevad, näiteks arvati ühes koolis, et aktiivsuse põhjuseks on see, et vene rahvusest vanemad on puuduliku eesti keele oskuse tõttu sageli muust ühiskonnast eraldatud ning

kooli nähakse kui võimalust sellist eraldatust kompenseerida. Intervjuudes toodi ka välja, et vene rahvusest õpilastega on rohkem distsipliiniprobleeme (sh sõltuvusprobleemid), mis võivad lõpuks viia katkestamiseni. Varasemalt on Leino (2010) juhtinud tähelepanu asjaolule, et vene õppekeelega koolides tunnevad õpilased tundides vähem igavust, samuti tajutakse suuremat ühtekuuluvustunnet kooliga. Vene keelt rääkivad lapsed austavad õpetajat enam kui eestlased. Samas tuleb ka arvestada piirkonna sotsiaalmajanduslikku tausta tervikuna: pole välistatud, et rohkete sotsiaalprobleemidega piirkonnas väärtustatakse õpetaja ametit kõrgemalt turvalisuse ehk suhteliselt hea palga tõttu.

Koolitõrke juhtumeid esineb koolipersonali hinnangul harva ja üldjuhul on probleemid tekkinud juba enne kutseõppesse astumist, näiteks on õpilased juba oma eelmises koolis kogenud kas õpetajate või kaasõpilaste poolset vägivalda. Samas ei välistanud intervjuueeritavad, et koolitõrget on põhjustanud ka üksikud kutsekooliõpetajad. Intervjuudes toodi olulisena välja, et katkestajad paistavad klassikollektiivis silma probleemsetena: segavad tundi, puuduvad palju, suhtuvad halvasti õppimisse, neil puudub vastutus- ja kohusetunne. Samas leidub ka erandeid eelkõige nende seas, kes lahkuvad koolist omal soovil alternatiivsete/enam motiveerivate võimaluste tekkimisel. Üheks põhiprobleemiks ning peamiseks katkestamise põhjuseks peab koolipersonal koolist puudumist. Puudumise tagajärjel tekivad sageli õppevõlgnevused, mis viivad õpingute katkestamiseni.

Intervjuueeritud pedagoogid arvasid, et katkestajad avaldavad enamasti mõju kaasõpilastele. Näiteks toodi välja, et puudumiste ja õppevõlgnevust aktsepteerimine kooli poolt ja seega õpilase „läbivedamine“ avaldab halba mõju kaasõpilastele („Miks mina pean koolis käima, kui temaga midagi ei tehta?“). Nii väheneb kogu rühma õpimotivatsioon ja seeläbi ka kutsehariduse maine. Õppevõlgnevuste tõttu koolist väljaarvamine tõstab koolipersonali hinnangul sageli lühiajaliselt õpilaste õpimotivatsiooni. Lisaks toodi välja, et probleemse õpilase koolist väljaarvamine, kes sageli segab tundi ega võimalda kaasõpilastel normaalselt õppetöösse süveneda, mõjub rühmale hästi. Reeglina ka selgitatakse ülejäänud rühmale, miks kaasõpilane koolist välja arvati. Katkestajad, kes on klassikollektiivis liidrirollis, võivad avaldada ka negatiivset mõju, meelitades kaasõpilasi koolist endaga linna, tööle jne. Niisiis sõltub mõju kaasõpilastele suurel määral katkestaja persoonist ja katkestamise põhjusest. Näiteks kui tegu on vaikse, erakliku katkestajaga, siis on mõju kaasõpilastele vähene või puudub.

Katkestamise seos majanduskeskkonna arengutega

Koolipersonali arvates **mõjutavad trendid majanduskeskkonnas katkestamist**. Koolipersonali arvates põhjustab ebastabiilne olukord majanduses ja tööturul rahalisi raskusi ning mõjutab otseselt ja kaudselt õpingute katkestamist. Katkestamise võimalik seos sotsiaalmajandusliku keskkonna arengutega on esitatud lisas 2 toodud tabelis. Intervjuudes toodi välja mitmeid probleemkohti. Kutsekoolide personal on täheldanud, et kui õpilaste vanemad lähevad välismaale tööle, jäävad lapsed sageli oma probleemidega üksi. Lisaks lähevad õpilased majanduslanguse tõttu tööle, et end ja oma lähedasi ära elatada.

Majanduslanguse mõju nähakse ka selles, et kriisi ajal väheneb mitmete spetsiifiliste erialade populaarsus, mistõttu on buumiaegse erialade diferentseerituse säilimise tulemusena tekkinud palju nn „järelerialasid“. Majanduslanguse ajal soovitakse koolipersonali sõnul omandada eelkõige laiapõhjalist haridust, et tagada suurem kindlustunne tööturul. Kui majandusbuumi ajal asusid paljud kutseõppurid koolipersonali hinnangul tööle (eriti ehituses), siis majanduskriisi ajal oli aga valdavalt vastupidine trend: esmajärjekorras koondati hariduseta inimesed.

Koolipersonal tõi probleemina välja ka hariduse vähest väärtustamist tööandjate poolt: tööle võetakse ilma diplomita, palgas olenevalt haridusest vahet ei tehta, kasutatakse „musta“ tööjõudu. Ebastabiilne majanduskeskkond on jätnud jälje ka laste arengule, kuna koolipersonali hinnangul pärinevad paljud õpilased piiratud võimalustega peredest, kus tuleb tegeleda esmavajaduste rahuldamisega ning alles seejärel on võimalik mõelda õpingutele. Osadel õpilastest pole raha, et koolis käia, puudub raha transpordiks ja õppevahendite hankimiseks, muretsetakse pere äraelatamise pärast. Toodi ka välja, et majanduslikult hea elujärje saavutamist tähtsustatakse kohati üle ja muu on saanud selle ohvriks: vanemad on ületöötanud ega pööra laste tegemistele piisavalt tähelepanu, sh ei jälgi, kas nad käivad korralikult koolis.

Majanduslikust ebastabiilsusest tingituna mõjutab ka kutseharidusse eraldatav raha ehk kitsas koolieelarve mitmeid otsuseid. Näiteks on vähendatud tugipersonali ehk teenuste kättesaadavust, mis toetavad õpilaste hakkamasaamist koolis, koolid võitlevad omavahel „pearaha“ eest, mistõttu eiratakse aeg-ajalt õpilaste vajadusi. Viimase näitena toodi intervjuudes välja, et üldhariduskoolid võtavad noori gümnaasiumisse õppima, kuid paari kuu pärast selgub, et gümnaasium ei ole siiski õpilasele sobiv koht. Vahetades kooli saab samal aastal kutsekoolis õpinguid jätkata reeglina vaid „järelerialadel“.

6. KATKESTAMISE PÕHJUSED: ERINEVUSED JA SARNASUSED ÕPILASTE JA KOOLIPERSONALI SEISUKOHTADES

Tulenevalt vaatepunktide erinevustest on kutsekoolide õpilaste (katkestanute ja katkestamisohus olijate) ning koolipersonali kogemused ja arvamused kohati erinevad, kuigi esineb ka olulisi kattuvusi ja sarnaseid tähelepanekuid. Käesolevas peatükis analüüsitakse, millised on peamised sarnasused ja erinevused kutsekoolide õpilaste ja koolipersonali poolt väljatoodud katkestamise põhjuste osas. Katkestamise põhjused on sarnaselt 4. peatükiga jaotatud nelja gruppi: inimesest endast, perekonnast, koolist tulenevad ja majanduslikud põhjused.

6.1. Inimesest endast tulenevad põhjused

Laiskust ja õpiharjumuse puudumist peavad oluliseks kutseõppe katkestamise põhjuseks nii intervjueeritud õpilased kui koolipersonali liikmed. Mitmed intervjueeritud katkestanud ja katkestamisohus olijad tunnistavad ka enda kohta, et puudumiste ja võlgnevuste kogunemisel oli oluline roll laiskusel; veel enam peetakse seda oluliseks katkestamiseni viinud teguriks kursuse- ja koolikaaslaste katkestamise põhjustele hinnangut andes.

Arvamused, millal kaob noorte motivatsioon ja oskus õppida, on erinevad. Koolipersonali arvates saavad probleemid alguse põhikoolis ning kutsekooli tullakse kehvide teadmiste, õpioskuste ja õpimotivatsiooniga. Katkestanud ja katkestamisohus olijad on seevastu seisukohal, et põhikoolis nõuti neilt oluliselt rohkem õppimist kui kutsekoolis, mistõttu minetavad kutsekoolis oma õpimotivatsiooni ka need, kellel see oli põhikoolis oli olemas.

Nii õpilased kui koolipersonal toovad olulise katkestamise põhjusena välja **eriala sobimatust konkreetsele õpilasele**. Katkestanud ja katkestamisohus olijad näevad seda suurema probleemina kui koolipersonal. Siinkohal on oluline lähtepunktide erinevus: kui noor lahkub koolist, et asuda õppima teisel erialal, on kooli seisukohast kaotatud üks potentsiaalne lõpetaja, samas kui noore seisukohast on ta kaotanud väärtuslikku aega vale eriala omandades ning kaotaks seda õpinguid samal erialal jätkates veelgi. Katkestanud ei näe koolivahetust enamasti mitte probleemi, vaid pigem lahendusena, mis on aidanud neil jõuda huvipakkuva eriala omandamiseni või võimaldanud pääseda õppeasutusest, kus nad tundsid end ängistatuna (näiteks kiusamisjuhtumite puhul).

Õpetajad seostavad valesid valikuid eelkõige sotsiaalse ebaküpsusega. Õpilased sellist väljendit ei kasuta, kuid kinnitavad sama teises sõnastuses nentides, et põhikooli lõpetanud noor on liiga kogenematu ja segaduses oma tuleviku seisukohast määrava tähtsusega otsuste (näiteks erialavaliku) tegemiseks. Oma õpingute ajale tagasi vaadates tunnistasid mitmed katkestanud, et kutsekooli astununa olid nad liiga noored, et täielikult aduda oma tegude eest vastutuse võtmist ning seda, et õppimisest/mitteõppimisest sõltub mitte üksnes hinne või aine läbimine, vaid tulevik laiemalt.

Koolipersonal toob õpilastest sagedamini katkestamise põhjusena välja erinevaid terviseprobleeme. See võib tuleneda muuhulgas sellest, et katkestanute ja katkestamisohus olijate valimisse ei sattunud neid, kelle katkestamise põhjuseks oleks olnud terviseprobleemid või kelle kursusekaaslaste seas oleks olnud tervislikel põhjustel katkestajaid. Õpetajad on aastate jooksul kokku puutunud paljude erinevate katkestamise põhjustega, mistõttu on neil laiem pilt, kui palju tervislikel põhjustel katkestamisi ette tuleb. Võrreldes õpilastega märgib koolipersonal katkestamise põhjuseks olevate haigustena ära ka tunduvalt tõsisemaid terviseprobleeme.

6.2. Perekondlikest teguritest tulenevad põhjused

Koduse olukorra olulist mõju õpingute edukusele toonitasid intervjuudes nii katkestanud ja katkestamisohus olijad kui koolipersonal. Koolipersonal tõi probleemina välja, et paljud õpilased on pärit peredest, kus vanemad ei tegele lastega piisavalt või ei oska probleemide tekkides neid lahendada ning professionaalidelt abi otsida. Seda kinnitab tõik, et paljud intervjuueeritud (kuigi kvalitatiivuuringu puhul tuleb selliste järelduste tegemisel olla ettevaatlik) katkestanud ja katkestamisohus olijad on pärit purunenud või üksikvanemaga ning sotsiaalselt vähekindlustatud peredest või elavad oma vanematest noorest east alates eraldi. Leidus juhtumeid, kus keerulised perekondlikud probleemid on viinud õpingute katkestamiseni.

Siinkohal on oluline rõhutada, et kuigi koolipersonal on teadlik, et paljudel õpilastel on kodus probleeme ning väidavad, et nendega on oluline tegeleda, on intervjuueeritud katkestanud ja katkestamisohus olijad arvamusel, et kooli abi perekondlike probleemide lahendamisel on nende puhul olnud tagasihoidlik. Mitmed intervjuueeritud katkestanud, kelle õpingute poolelijätmisel oli oluline roll pereprobleemidel, tunnistavad, et nad tundsid toona, et neid süüdistatakse asjatult (nt laiskuses, soovimatuses õppida), kuigi tegelikult on nendel puudumistel hoopis tõsisemad põhjused. Katkestanute ja katkestamisohus olijate intervjuudest tuleb välja, et kool hakkab puudumiste vastu huvi tundma tihtipeale alles siis, kui õpilasel on tekkinud tõsised õppevõlgnevused. Isegi siis ei vestelda intervjuueeritute sõnul üldjuhul mitte tõsiselt puudumiste tagamaadest ja võimalikest lahendustest, vaid üritatakse kursusejuhataja ja kooli tugipersonaliga paika panna järelevastamiste graafik. See kehtib erinevate probleemide puhul, lisaks perekondlikele probleemidele ka näiteks terviseprobleemide, majanduslike raskuste, lähedase surmaga toimetuleku ja koolivägivalla kogemise korral.

6.3. Majanduslikust olukorrast tulenevad põhjused

Keerulist majanduslikku olukorda õpingute poolelijätmise põhjusena tõi välja nii koolipersonal kui katkestanud ja katkestamisohus olijad. Mõlema grupiga läbiviidud intervjuudes selgus, et perekonna majanduslik kitsikus võib oluliselt kaasa aidata õpingute poolelijätmisele, kuna pole raha, et koolis käia ja õppevahendeid osta. Koolipersonal näeb rasket majanduslikku olukorda ja majandussurutise mõju noortele ja nende peredele tunduvalt olulisema katkestamise põhjusena intervjuueeritud katkestanud ja katkestamisohus olijad. Näiteks avaldasid pedagoogid arvamust, et majandusbuumi aegu suundusid paljud noored kooli lõpetamata tööturule, samas kui majandussurutise olukorras on noorte töötamise võimalused kokku kuivanud. Õpilaste intervjuudest majandustsüklite selline mõju tööturule siirdumisele välja ei tulnud ning pigem räägiti tutvuste olulisusest töökoha leidmisel.

Pedagoogidele valmistab tõsist muret, et tööturul ei väärtustata kutseharidust ning paljud tööandjad ei väärtusta diplomit. Sama selgub ka õpilaste intervjuudest, täiendavalt töid mitmed katkestanud välja, et tööandjad ei soosi kooliskäimist ning koolid õpingute kõrval töölkäimist, kuigi mõningail juhtudel võib paralleelselt töötamine ja õppimine olla vältimatu, et õpinguid finantseerida, alternatiiviks oleks töötamine ja üldse mitte õppimine.

6.4. Koolist tulenevad põhjused

Koolist tulenevate kutseõpingute katkestamise põhjuste osas esineb katkestanute ja katkestamisohus olijate ning koolipersonali vahel kõige rohkem lahknevusi. See on ka ootuspärane, kuna tegu on koolipersonali eneserefleksiooniga ning teisalt tuleb arvestada, et intervjuueritid katkestanud ja katkestamisohus olijad esindavad probleemseid juhtumeid, kus toe tunnetamine sõltub olulisel määral sellest, millist abi noor tol hetkel vajab.

Koolipersonali nägemuse kohaselt teeb kool palju, et õpilast probleemide tekkimisel toetada, tema probleemidega tegeleda ning vältida koolist väljalangemist. Intervjuueritid katkestanute ja katkestamisohus olijate seas domineerib arvamus, et üldjuhul eeldatakse, et puudujad ja mahajääjad on laisad, mistõttu ei süüvita nende probleemide tagamaadesse. Noortega tehtud intervjuudest selgub, et paljud tõsised probleemid, mis on viinud koolist väljalangemiseni, on intervjueeritu hinnangul jäänud õpetajatele ja kooli tugipersonalile teadmata. Niisiis on pedagoogide mure, et kooli tugipersonali vähendamine eelarve piiratuse tõttu võib probleeme süvendada, õigustatud.

Koolipersonali soovimatus või suutmatus noorte probleemide tekkepõhjustega tegeleda on probleemne ka koolivägivaldajuhtumite puhul (peamiselt kaasõpilaste, vähemal määral õpetajate poolt), mis tõstatab terava probleemina mitmetes katkestanutega tehtud intervjuudes. Koolipersonal ei toonud koolivägivalda olulise katkestamise põhjusena intervjuudes esile. Koolivägivalda esinemist eitavad tihti ka õpilased, kes ei ole ise otseselt kiusamise ohvriks langenud. Intervjuueritid katkestanud ja katkestamisohus olijad töid näiteid, kus õpetajad on käitunud ebaprofessionaalselt, solvates ja alandades õpilasi; ebaprofessionaalset käitumist tuli intervjuude põhjal ette ka kooli tugipersonali töötajate seas. See pole valdav käitumispraktika, kuid asjaolu, et selliseid näiteid esineb, on probleemkoht, millega tuleb tõsiselt tegeleda.

Eelnevast ei tohi järeldada, et koolipersonal oleks õpilaste suhtes pahatahtlikult või hoolimatult meelestatud: nii õpilaste kui ka õpetajate intervjuudest tuleb välja, et õpetajate ja õpilaste omavahelisi suhteid peetakse valdavalt headeks. Katkestanute ja katkestamisohus olijatega tehtud intervjuudest selgus, et õpetajatel ei ole enamasti lihtne kutsekooli õpilaskonnaga hakkama saada. Kuna probleemsed õpilased nõuavad koolipersonali tähelepanu, võib see viia olukorrani, kus tahaplaanile jäävad noored, kelle probleemidega tuleks tõsiselt tegeleda.

Üheks koolist tulenevaks õpimotivatsiooni languse põhjuseks on nii katkestanute ja katkestamisohus olijate kui koolipersonali hinnangul tänapäevaste õppematerjalide ja -vahendite puudumine. Seda probleemi töid esile paljud intervjueeritud pedagoogid. Ka õpilaste intervjuudest selgus, et õppetöö käib koolides suuresti õpetaja dikteerimise ja õpilaste kirjutamise rütmis, mis ei soodusta huvi ülevaheldumist õpitava suhtes. Paar katkestanut olid nõrkinud, et kutsekoolis pakutavad oskused ei vasta tööturu nõudmistele, sest masinapark koolis on aegunud või ei oska õpetajad uuemaid meetodeid kasutada.

Kui koolipersonali intervjuudest selgus, et koolide poolt peetakse mõningaid kutsekoolide erialade ainekavasid liiga keerulisteks ning kardetakse, et õppekavade liigne keerukus võib viia katkestamiseni, siis katkestanute ja katkestamisohus olijate intervjuudest selgub pigem, et õpilasele esitatavaid nõudmisi peetakse liiga madalaks. Intervjueeritud katkestanute ja katkestamisohus olijate hulka sattus ka intervjueeritavaid, kes tunnistasid, et õppimine valmistab neile raskusi, kuid oli ka neid, kelle arvates said nad kutsekoolis lihtsalt ja ilma pingutamata läbi, mistõttu nad jõudsid kiiresti järeltulele, et kutsekool on pakutavate teadmiste madala taseme tõttu hariduslik tupiktee, ning otsustasid oma õpinguid jätkata mujal.

Pedagoogid juhtisid intervjuudes tähelepanu, et majandussurutise tingimustes on tekkinud nn järelerialad, kuhu asuvad õppima enamasti vähemvõimekad noored. Sellele, et kutseõppeasutustes on erialasid, kuhu õppima pääsemiseks praktiliselt puudub konkurss ning mis valitakse viimase variandina või kooli soovitusel ja pealekäimisel mujale õppima mittepääsemise korral, tuli välja ka mitmetest katkestanute ja katkestamisohus olijatega läbiviidud intervjuudest. Intervjuudest kumab läbi, et peamine põhjus lõpetamispotentsiaalita noorte võtmiseks sellistele erialadele on „pearaha“.

6.5. Muud põhjused

Koolipersonal ning katkestanud ja katkestamisohus olijad on ühisel seisukohal, et sõpradel on oluline roll õpilase hariduse omandamise väärtustamises ja koolis käimises. Pedagoogid toovad välja, et näiteks kutsehariduse madal maine sõpruskonnas võib pärssida noore motivatsiooni eriala omandamiseks. Õpilaste intervjuudest selgub, et kuigi kutsehariduse maine pole noorte seas sageli kõrge, seisneb sõpruskonna mõju pigem koolile alternatiivsete tegevuste pakkumises. Katkestanud tõid intervjuudes ühe kooli poolelijätmise põhjusena välja sõpruskonna survele allumise, mistõttu jäid õpingud muude tegevuste tõttu tahaplaanile.

Pedagoogid tunnevad muret kutsekoolide maine pärast. Katkestanud ja katkestamisohus olijate intervjuud näitavad, et muretsemiseks on põhjust: noorte seas ei nähta kutsekooli õppeasutusena, mis eeldab tõsist õppimist, süvenemist ning pingutamist. Kui õpetajad leiavad, et kutsekoolis tuleb kogu materjal õpilastele tunnis selgeks teha ning koduste ülesannete mahtu miinimumini piirata, et nende huvi õppimise huvi säiliks, siis õpilaste seas esineb kahesugust suhtumist: laisemad katkestanud ja katkestamisohus olijad on rahul, et kutsekoolis koduste tööde tegemist ei oodata, virgemad katkestanud ja katkestamisohus olijad avaldavad aga nõrdimust, et nõudmised kutsekooli õppuritele on demotiveerivalt madalad.

Kui koolipersonal toob olulise katkestamise põhjusena välja põhjuseta puudumisi, siis katkestanute ja katkestamisohus olijate intervjuudest tuleb selgelt välja, et põhjuseta puudumised ja õppevõlgnevused pole mitte põhjus, vaid tagajärg. Põhjuseta puudumised ja õppevõlgnevused tulenevad muudest põhjustest, olgu nendeks siis pereprobleemid, koolikiusamise juhtumid, vajadus tööl käia ja raha teenida või laiskus ja oskamatus õppida. Kindlalt saab öelda, et puudumised tulenevad muudest probleemidest, millele kool peaks tähelepanu pöörama kohe, kui puudumised hakkavad kogunema ja mitte alles õppevõlgnevuste kuhjumisel. Pedagoogide intervjuudest tuli välja, et osad õpilased lihtsalt „kaovad“. Puudumiste tagamaadega õigeaegselt tegelemine aitaks selliseid „kadumisi“ ära hoida.

7. SEKKUMISMEETMED KUTSEÕPPES ÕPINGUTE KATKESTAMISE ENNETAMISEKS JA VÄHENDAMISEKS

7.1. Toimetulekustrateegiate kasutamine, abiküsimine, resilentsuse toetamine, väärtuskasvatus

Käesolevas osas antakse ülevaade koolipersonali hinnangust katkestamisohus olijate poolt kasutatavatele toimetulekustrateegiatele, abi küsimisele, resilentsuse toetamisele ja väärtuskasvatusele.

Toimetulekustrateegiate kasutamine

Koolipersonaliga tehtud intervjuud viitavad, et toimetulekustrateegiate kasutamine õpilaste poolt probleemide tekkimisel sõltub peamiselt katkestaja indiviidist ja katkestamise põhjusest. Positiivseid strateegiaid kasutavad tavaliselt aktiivsed õpilased, kelle katkestamise põhjused seonduvad pigem uute alternatiivsete väljakutsete leidmisega. Madala enesehinnanguga ja vähese õpimotivatsiooniga õpilastel on tendents kasutada pigem negatiivseid ehk põgenemisstrateegiaid. Ka varasemate uuringute tulemused viitavad, et madala enesehinnangu puhul loobub õpilane kergesti ka jõukohase eesmärgi poole püüdlemisest. Valdavalt tõi koolipersonal intervjuudes välja, et probleemsed õpilased kasutavad põgenemisstrateegiaid tunduvalt sagedamini kui positiivseid toimetulekustrateegiaid. Probleemiks on ka asjaolu, et isegi kui teadvustatakse oma vajadusi, ei osata ega soovita mõelda lahendustele, rääkimata nende kaardistamisest ja elluviimisest. Pigem eitatakse probleeme või lepitakse olukorraga. Siinkohal on oluline kompetentse tugisüsteemi olemasolu ja tugi koolis.

Abi küsimine

Koolipersonal märkis intervjuudes, et abi küsitakse erineval määral. Osa õpilastest pöördub muredega koolipersonali poole (esmajoonelise kõrvõimalike küsimustega klassijuhataja poole ja peamiselt majanduslike muredega sotsiaalpedagoogi poole), osa õpilastest pöördub aeg-ajalt ja on õpilasi, kes pigem lahkuvad kui küsivad koolilt abi. Juhtumeid, kus õpilased lihtsalt „kaovad“, esineb koolipersonali hinnangul sageli. Paremini tulevad koolipersonali hinnangul toime need, kes julgevad abi küsida. Vahel astuvad esimese sammu kaasõpilased (kas räägivad ise või tullakse koos). Õpilased, kellel puudub kodune tugi, on alati rohkem rääkima, eriti vajavad tuge tüdrukud. Psühholoogi poole pöördumine on vabatahtlik, mõned kasutavad võimalust aktiivselt, kuid on ka õpilasi, kes psühholoogi juurde minna ei soovi. Ka koolide juhtkonna poole pöördutakse harva. Koolipersonal tõi korduvalt intervjuude käigus välja, et tuleb ise olla tähelepanelik ja märgata abivajajaid. Täna jäävad paljud õpilased veel abita, kuna kool ei märka probleeme. Samas rõhutati intervjuudes seda, et vajadusel võtab kool ka probleemide väljaselgitamiseks ning lahendamiseks kodudega ühendust.

Resilentsuse toetamine

Intervjuudest koolipersonaliga selgus, et koolid tegelevad vähemal või rohkemal määral õpilaste resilentsuse toetamisega. Näiteks tegeletakse enamuse Metsa (2010) magistritöös nimetatud soovitude rakendamisega. Üldse ei tegele koolid riskiperede lapsevanemate suunamisega lapsevanemaoskusi arendavatesse programmidesse. Samas toodi välja, et lastevanemate koosolekuid korraldatakse küll regulaarselt, aga osalus on nendes reeglina väga väike. Mõned intervjuueeritavad ütlesid, et võimaluse tekkides mainitakse lapsevanematele hetkel pakutavaid kursusi/koolitusi, aga suunamist otseselt ei toimu. Suhteliselt vähe tegeletakse ka tugiisikute ja mentorite programmide arendamisega. Tugiisikute

programmi rakendatakse näiteks erivajadustega õppijatele. Õpilasi suunatakse ka õppeainete raames üksteist aitama, kasutades erinevaid võimalusi koostöö soodustamiseks, nt grupitöid ja ühiseid ettekandeid. Heaks näiteks on Pärnumaa Kutsehariduskeskus, kus on kasutatud „Rebaseabi“ uute õpilaste sisseelamise toetamiseks. Arendatakse ka noorte ühistegevusi, samas raskustes noortele eraldi tähelepanu reeglina ei pöörata. Siinkohal mainiti, et ühistegevusi viiakse läbi enamasti koolis, kuna väljaspool kooli on ühistegevuste korraldamine mitmetel põhjustel keeruline: õpilased elavad erinevates kohtades ja on pärit erinevate majanduslike võimalustega peredest, mis seab teatud piirid ühistegevuste valikul.

Käesoleva uuringu raames vaadeldud sekkumismeetmetest on **õpilase resilentsuse toetamisel olulisimad järgmised 12 meedet:**

- kooli tugisüsteem (nii õpingutega toimetulekule kui ka üldisele arengule suunatud);
- õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine;
- õpilaskodu;
- süsteemne abi kohanemisel;
- õppimisharjumuse tekitamine ehk õppima õpetamine;
- sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga;
- koolitervishoiu, ennetustegevuste ja tervisekasvatuse tõhustamine;
- tagasiside küsimine õpilastelt;
- tugiisikute süsteem/kaasõpilasvalve;
- lapsevanemate koolitused ja nõustamine;
- arenguveestlused õpilastega ning koostöö kohalike sotsiaalametnikega.

Väärtuskasvatus

Koolipersonaliga tehtud intervjuudes käsitleti ka väärtuskasvatusega tegelemist koolis. Väärtuskasvatust peeti koolipersonali poolt oluliseks. Kõige enam toodi välja, et õpetaja on koolis peamine väärtuskasvataja. Osad intervjuueeritutest nimetasid ka muid väärtuskasvatuses läbiviidavaid tegevusi, näiteks arutatakse päevakohaseid teemasid, räägitakse kultuurist ja traditsioonidest, pereväärtustest, eetikast, erinevuste respektimisest, mida toetab hariduslike erivajadustega õpilastele tugiõpilaste liikumine. Näiteks on koole, mille territooriumil ei korraldata kunagi üritusi, kus tohib tarbida alkoholi. Väärtuskasvatuse jaoks eraldi õppeainet koolides ei ole, väärtuskasvatuse teemasid käsitletakse erinevate ainete raames (nt ühiskonnaõpetus, suhtlemisõpetus). Suhtlemisõpetus, mis on olulisel kohal Kehtna Majandus-ja Tehnoloogiakoolis, on hea näide võimalusest väärtuseid teadvustada ja edasi anda.

Väärtuskasvatuse puhul toodi probleemina välja asjaolu, et kutsekooliõpilased on eas, kus väärtushinnanguid on keeruline muuta. Ka varasemad uuringud kinnitavad, et enamik väärtushinnangutest omandatakse lapsena ja need muutuvad hiljem vähe. Väärtushinnangute kujunemine sõltub palju vanemate väärtushinnangutest, samuti last ümbritsevate sõprade, eakaaslaste väärtushinnangutest ning koolist.

7.2. Sekkumismeetmete hindamine

Uuringus hinnati erinevaid **koolikorralduslikke ja pedagoogilis-psühholoogilisi sekkumismeetmeid**, mida kasutatakse või saaks kasutada katkestamise vältimiseks. Intervjuude käigus käsitletud koolikorralduslikud ja pedagoogilis-psühholoogilised sekkumismeetmed õpingute ebaõnnestumise ja katkestamise vähendamiseks koos õpingute katkestamise põhjustega on kaardistatud lisa 2, kus toodud tabel annab ülevaate kõikidest sekkumismeetmetest, nii neist, mida ka praegu kasutatakse kui neist, mida veel praegu ei kasutata, kuid nähakse nende potentsiaali katkestamise vähendamisel. Sekkumismeetmed on jaotatud koolikorralduslikeks ja pedagoogilis-psühholoogiliseks. **Kokku vaadeldi uuringus 35 erinevat sekkumismeedet.**

7.2.1. Asjakohasus

Asjakohasuse raames analüüsiti, kas **rakendatavad sekkumismeetmed/tegevused on seotud eesmärgiga vähendada õpingute katkestamist, kuivõrd vastavad meetmed sihtgrupi vajadustele** ning **kuivõrd on sekkumismeetmed seotud sotsiaalsete, majanduslike arengutega**. Lisaks vaadati, kas **tulemuste saavutamine on seotud rakendavate tegevuste mahuga**.

Katkestamis põhjuste ja vastavate sekkumismeetmete kaardistamise ja analüüsi tulemusena selgus, et **kõikide katkestamis põhjustega tegelemiseks on olemas vähemal või rohkemal määral vastavad sekkumismeetmed**. Samuti puudub üldiselt olukord, kus on sekkumismeede, aga rakendatavat katkestamis põhjust ei ole. Analüüsi tulemusena võib väita, et lisa 3 nimetatud sekkumismeetmed on seotud katkestamis põhjuste vähendamisega ja seega on suuremal või vähemal määral asjakohased, hindamise tulemusena on täna valdavalt väheasjakohaseid meetmeid on kaks (vt allpool).

Sekkumismeetmete vastavus sihtgrupi vajadustele

Intervjueeritud katkestanud ja katkestamisohus olijad on valdavalt seisukohal, et kool on neile probleemide (puudumised, võlgnevused) lahendamisel püüdnud vastu tulla, kuigi alati pole abi olnud piisav. Õpilaste sõnul sõltub koolispüsimine eelkõige nende enda tahtest ja pingutamismotivsusest. Samas hindavad õpilased kõrgelt, kui grupijuhendaja jälgib nende puudumisi, motiveerib õpilast oma võlgnevusi likvideerima ning tunneb huvi tema käekäigu vastu. Grupijuhendaja aktiivne tugi on õpilaste sõnul väga asjakohane sekkumismeede katkestamise ärahoidmisel. Kuna õpilaste kooliskäimist mõjutab ka nende või pere majanduslik olukord (rahaliste probleemide tõttu tuleb minna tööle, kuna ühiselamukoht on kallis, raha ei jätku kooliks vajaminevate materjalide – õpikud, praktikariidid jms – jaoks), siis tuleks õpilaste sõnul suuremat tähelepanu pöörata kooli toetuste ja stipendiumide süsteemile. Mitmed õpilased peavad makstavaid toetusi ja stipendiume vajalikuks (on küll erimeelsusi nende suuruse osas), kuid nende taotlemisvõimalustest ei ole kõik õpilased teadlikud. Õpilased on maininud koolist lahkumise ajendina veel vale erialavalikut. Siinkohal võib järeldada, et õpilased ei saa piisavalt informatsiooni ja tuge erialavaliku tegemisel, nende vajadused selles osas ei ole piisavalt kaetud. Seda kinnitavad ka õpilaste tõdemused, et karjäärinõustamine on põhikoolis täna veel tagaplaanil. Kiusamise ohvrid tundsid, et kool ei võta kiusamise lõpetamiseks piisavalt palju ette või tõdevad, et koolipoolne rääkimine kiusajatega ei muuda eriti olukorda. Koolikorralduslikust aspektist peavad õpilased asjakohaseks meetmeks järelvastamise võimalust, kuid samas on nenditud, et see süsteem võiks olla veidi paindlikum.

Kuivõrd on katkestamise põhjused ja rakendatavad sekkumismeetmed seotud sotsiaalsete ja majanduslike arengutega?

Õpingute katkestamise põhjuste seos sotsiaalmajandusliku keskkonna arengutega on toodud lisas 2. Pedagoogide arvates on katkestamise põhjused sageli seotud trendidega majanduskeskkonnas, mida kinnitab ka näiteks Turba (2010) uuring. Alljärgnevalt on toodud mõned näited.

Töö ja õpingute mittedobimine, kehv iseseisvalt hakkamasaamine, motivatsioonipuudus, koolist puudumised

Ebastabiilne olukord majanduses ja tööturul põhjustab rahalisi raskusi. Kui vanemad lähevad välismaale tööle, siis jäävad lapsed oma probleemidega üksi. Lisaks lähevad õpilased tööle enda ja oma lähedaste elatamiseks. Ebastabiilne majanduskeskkond on jätnud jälje ka laste arengule ja õpimotivatsioonile. Koolipersonal tõi välja, et paljud lapsed pärinevad piiratud majanduslike võimalustega peredest, kus tuleb pidevalt tegeleda esmavajaduste rahuldamisega. Alles seejärel, kui kõht on täis ja eluase olemas, on võimalik mõelda õpingutele.

Teisalt põhjustab koolist puudumisi näiteks ahvatlevate/alternatiivsete võimaluste teke (internet, kaubanduskeskused jms). Lisaks värbasid koolipersonali sõnul ettevõtted buumi ajal palju kutsekooliõpilasi tööle, kes seetõttu oma õpingud katkestasid, kriisiperioodil ilmnes vastupidine trend: esmajärjekorras jäid tööta erialase hariduseta inimesed, kes siis kooli naasid. Lisaks tõi koolipersonal välja, et lihttööliste puhul ei ole täna tööturul palk seotud diplomi omamisega. Seega kui õpilane on leidnud töökoha, siis pole diplomil lühemas perspektiivis karjääriväljavaadetele olulist mõju. Mitmed intervjuueeritud koolipersonali esindajad tõi intervjuudes välja, et katkestanud on võrrelnud oma palka ka tänaste koolipersonali palkadega ning toonud välja, et teenivad juba ilma diplomita töötades rohkem kui koolipersonal. Sellised näited vähendavad koolipersonali sõnul õpilaste motivatsiooni õpingud lõpetada. Lisaks tõi koolipersonal välja, et majanduslikult hea elujärje saavutamist tähtsustatakse aeg-ajalt üle ja muu on saanud selle ohvriks (liigne raha väärtustamine viib olukorrani, kus töö kõrvalt ei leia vanemad aega lastega suhelda, viimast aga üritatakse kompenseerida rahas).

Eriala sobimatus, konkursita järelerialad

Intervjuudest koolipersonaliga selgus, et majanduslanguse ajal on kaotanud populaarsuse mitmed spetsiifilised erialad. Seega buumiaegse erialade diferentseerituse säilimisest tulenevalt on tekkinud palju nn „järelerialasid“ (erialad, millele on nõudlus väga väike). Majanduslanguse ajal soovitakse aga koolipersonali sõnul omandada eelkõige laiapõhjalist haridust, et tagada paremad väljavaated tööturul. Ebapopulaarsete järelerialade teket soodustab ka demograafiline olukord: 14-15 aastat tagasi oli sündivus madal ja sellest tulenevalt on täna õppekohtade täitumine kriitiline. Järelerialadel asuvadki õppima eelkõige need, kes ei saa oma esimesele valikule kutsekoolis või kõrgkoolis sisse, on nõrga ettevalmistuse ja ka õpimotivatsiooniga. Koolipersonali hinnangul on probleemiks ka ebapiisav riiklik tellimus ülikoolides (õpilaste vaatenurgast) ja kui tasuline õpe käib üle jõu, tullakse sotsiaalse garantii (ravikindlustus, stipendiumid) saamiseks kutsekooli. Õpingud katkestataksegi kas huvipuuduse (eriala vastu) või järgmisel katsel kõrgkooli sissesaamise tõttu.

Kitsaskohad haridussüsteemis

Majanduslikust ebastabiilsusest tingituna mõjutab ka kutseharidusse eraldatav raha ehk kitsas koolieelarve mitmeid otsuseid. Näiteks tõi koolipersonal intervjuudes välja, et tänaseks on juba

vähendatud ja planeeritakse veelgi koondada tugisüsteemide personali, madalate palkade tõttu ei tule noori tugevaid õpetajaid kooli tööle ning koolid võitlevad omavahel „pearaha“ eest, mistõttu eiratakse aeg-ajalt ka õpilaste huvisid.

Eraldi sekkumismeetmeid lähtuvalt sotsiaal- ja majanduskeskkonna arengutest loodud ei ole. Küll aga mõjutavad sellised arengud näiteks seda, mil määral peaks teatud tegevusi erinevate sekkumismeetmete raames tegema. Sekkumismeetmete asjakohasust tulenevalt rakendatavate tegevuste sisust ja mahust ning seostest sotsiaalmajanduslike arengutega on käsitletud alljärgnevalt.

Kas tulemuste saavutamine on seotud rakendavate tegevuste mahuga (arvestades ka sotsiaalmajanduslikke arenguid)?

Arvestades, et kõigi uuringu käigus selgunud katkestamispõhjuste vähendamiseks on olemas suuremal või vähemal määral sekkumismeetmed, kuid katkestamine on jätkuvalt suur probleem, saab järeldada, et tulemuste saavutamine on tugevalt seotud sekkumismeetmete raames tehtavate tegevuste sisu ja mahuga.

Paljude sekkumismeetmete ebapiisav rakendamine jääb nii **ressursi puudumise** kui ka **teadmiste ja oskuste** taha. Üheks põhjuseks on asjaolu, et intervjueritud koolijuhtide sõnul on õpetajaid ja tugisüsteemi personali viimasel ajal ressursi puudumise tõttu koondatud ja koondamisi planeeritakse veelgi. Teisalt on probleemiks teadmatus selles osas, milliseid tegevusi oleks vaja rohkem või ka teistmoodi teatud sekkumismeetmete raames teha.

Alljärgnevalt on intervjuudele toetudes välja toodud olulised tegurid, mis vähendavad hetkel vaadeldud sekkumismeetmete asjakohasust.

Sekkumismeetmed, mis on täna valdavalt vähe asjakohased:

- **Eelise andmine kooli vastuvõtmisel neile, kes on näidanud üles tugevat huvi eriala vastu kas kutseõppeasutust külastades, vastavaid valikaineid õppides, vanemate kaudu tehtava tööga kursis olles.** Kuna erialade täituvus on kutsekoolides problemaatiline (siinkohal avaldab mõju mh demograafiline olukord, sündivus 14-15 aastat tagasi väga madal) ja konkursse on pigem vähestele erialadele, siis meede on hetkel vähe asjakohane (saab kasutada vaid erialade puhul, kus on sisseastumisel konkursid).
- **Õppekava ülesehitus (algul üldained, järgnevatel erialaained).** Meetme kasutamist on ka varasemalt praktiseeritud. Täna eelistatakse koolipersonali sõnul pigem üld- ja erialaainetest kombineeritud õppekava ülesehitust, kuna õppides esimesel aastal vaid üldaineid, võivad õpilased kaotada huvi. Lisaks arvati, et õppides esmalt üldaineid, saadakse liiga hilja aimu sellest, kas eriala üldse sobib. Samas, kui paralleelselt üldainete andmisega pakkuda karjäärinõustamist ja tutvustada koolis pakutavaid erialasid, võiks see meede olla enam asjakohane.

Sekkumismeetmed, mis on asjakohased, aga mida täna veel praktiliselt ei rakendata:

- **Kutseõppeasutuses eelaasta juurutamise** eesmärgiks on aidata üldainetes järgi neid õpilasi, kelle varasemad õpitulemused on olnud kesised/mittepiisavad ja teisalt viia õpilased kurssi kutsekoolis pakutavate erialade sisuga, mis aitaks langetada õpilasel õige otsuse eriala valikul (tänapäevane teadlikkus erialade sisust kutsekooli õppima asumisel on väga madal). Mingil määral tehakse täna neid tegevusi eelkutseõppe all.
- **Kaugõpe.** Tuginedes nii varasematele uuringutele kui ka koolipersonaliga läbiviidud intervjuudele võib väita, et vajadus kaugõppevormide järele on suur (paljud käivad tööl või elavad koolist kaugemal. Hetkel võimaldatakse kaugõpet vaid keskhariduse baasil ja täiskasvanud õppijatele. Lisaks toodi intervjuude käigus välja, et kaugõppe vajadus on suurenenud seoses ebastabiilse olukorraga majanduskeskkonnas (vajaduse suurenemisega käia paralleelselt tööl, et ennast ja peret elatada).
- **Abiõpetaja.** Käesoleva uuringu valimis olevates kutsekoolides abiõpetajaid valdavalt ei ole. Abiõpetajast tuntakse eriti puudust hariduslike erivajadustega õpilaste puhul, kuid samuti suurtes rühmades, eriti praktikaõppe läbiviimisel (näiteks ohtlike masinatega töötamisel).
- **Väiksemad rühmad** võimaldavad õpetajal paremini jõuda kõigi abivajajateni, igaüht märgata ja personaalselt juhendada. Eriti tuleb nimetatud vajadus esile praktikaõppe läbiviimisel. Väiksemates maapiirkonna koolides on rühmad väikesed. Suuremates koolides on tendents vastupidine: koolijuhid tõid välja, et majanduslikust olukorrast tulenevalt koondatakse õpetajaid ja pannakse grupe kokku. Teisalt, arvestades, et õppekohtade täituvus on seotud ka demograafilise olukorraga 14-15 aastat tagasi, peaks see probleem lähiaastatel leevenduma juhul, kui gruppide ühendamist ei jätkata.

Sekkumismeetmed, mis on osaliselt asjakohased tulenevalt rakendatavate tegevuste sisust:

Koolides rakendatakse sekkumismeetmeid, mis oma olemuselt peaksid küll olema asjakohased, aga tulenevalt tänapäevaste tegevuste sisust, kvaliteedist ja mahust nende meetmete raames, ei täida soovitud määral oma eesmärki.

- **Tugisüsteem koolis** (nii õpingutega toimetulekule kui ka üldisele arengule suunatud). Osade intervjuueeritavate arvates panustab tänapäevane tugisüsteem liigselt õpitud abituse süvenemisele. Koolipersonali sõnul ei teadvusta õpilased sageli, et õppida tuleb iseendale ning nad ise vastutavad õpingute lõpetamise, sh oma võlgnevuste likvideerimise eest. Seega peaks tugisüsteem õpilasi pigem õpingutes toetama, õpetama õppima, vastutama ja elus hakkama saama. Rohkem tuleks pöörata tähelepanu probleemide ennetavatele ja vähem reageerivatele meetmetele. Samas tõid katkestanud ja katkestamisohus olijad välja, et kool ähvardab liiga palju väljaviskamisega, mistõttu kaob tahtmine koolis käia. Ühtlasi arvati, et tuleks rohkem tegeleda kompromissi leidmisega ja võiks rohkem rääkida põhjustest, mis puudumisteni ja õppevõlgnevusteni viivad.

Koolipsühholoogide vajalikkuse osas oli koolipersonalil hulgas erinevaid arvamusi – osa koolipersonalist pidas koolipsühholoogi olemasolu koolis väga oluliseks, samas esines ka arvamusi, et koolipsühholoog võiks asuda väljaspool kooli, kuna see võimaldab rohkem privaatsust.

Sotsiaalpedagoogi rolli peeti valdavalt vajalikuks, kuid mõnes koolis on ka sotsiaalpedagoogi ülesanded personali vahel jaotatud.

➤ **Õppekavaarendus ja uute kutseõppeliikide rakendamine.** Kuigi koolid tegelevad õppekavaarendusega, tõid intervjuueeritud välja mitmeid olulisi probleeme. Õppekavad on ülediferentseeritud, erialad väga liigendatud (vt punkt „Eriala mittesobivus, konkursita järelerialad“) ja liiga suurte nõudmistega, mis pole kooskõlas õpilaste võimekusega. Samuti aitaks kaasa paindlikkus ja võimaluste loomine neile, kes käivad õpingute kõrvalt tööl (distsantsilt õppimise võimalus, e-õpe), mis on eriti vajalik tulenevalt majanduse ebastabiilsest olukorrast. Täna õppekavade puhul toodi arendusvajadusena välja, et tuleks pöörata rohkem tähelepanu õppeainetele, mille raames tegeleda väärtuskasvatusega (nt usuõpetus, eetika, riigikaitseõpetus – viimast on näiteks katsetatud ühes uuringu raames vaadeldud koolis ja koolijuhi sõnul mõjus see poiste distsipliinile positiivselt). Arvati ka, et rakendusliku kõrghariduse omandamise võimalus teatud erialadel kutseõppeasutustes võiks olla motiveeriv ja tõsta kutsekooli mainet.

➤ **Individuaalse õppegraafiku** võimalust peetakse teatud juhtudel oluliseks (nt väikelapse kõrvalt õppimisel), aga samas nõuab see õpilaselt suurt distsipliini ja vastutuse võtmist. Ühtne süsteem õpetab ka õpilastele ühtsest käitumismustrist kinnipidamise vajalikkust, mis tuleb kasuks hilisemas tööelus.

➤ **Tasemetestid ja õpilaste jaotamine vastavalt võimekusele.** Positiivsed kogemused ja positiivne veenmine on olulised inimese enesetõhususe suurendamiseks. Võimekuse järgi rühmadesse jaotamine soodustab seda, et ka madalamate võimetega õpilased saaksid võimaluse kogeda edu. See meede on kohati ka juba rakendust leidnud. Negatiivsena toodi koolide poolt välja, et võimekamate gruppi ei jätku reeglina piisavalt õpilasi, mistõttu võibki tekkida ainult nn „nõrkade grupp“. Arvestades, et koolidel napib ressursse, ei peeta väga väikeste gruppide tekitamist võimalikuks.

Sekkumismeetmed, mis on asjakohased, aga mille rakendamisel oleks vaja teha rohkem tegevusi, on valdav enamus. Alljärgnevalt on esitatud olulisemaid näiteid:

- **Karjäärinõustamine** vajab süsteemsemat lähenemist nii põhi- kui ka kutsehariduses tervikuna.
- **Süsteemne abi kohanemisel (ehk eelkõige esmakursuslaste toetamine kooliellu sisseelamisel).** Üksikuid tegevusi tehakse, aga vajalik oleks süsteemse nõu sisseastuja toetussüsteemi väljatöötamine.
- **Noorsootöö toetamine.** Initsiatiivi tuleks anda rohkem õpilaste kätte. Koolis tehtav noorsootöö, sh huvitegevus, peaks toetama isiku arengut. Õpilased võiksid saada rohkem ise valida, milliseid huviringe jm õppetööväliseid tegevusi koolis pakutakse ning millega nendes täpsemalt tegeletakse.
- **Tagasiside küsimine õpilastelt.** Vajalik on süsteemsem lähenemine, vastava vormi olemasolu ja kohustus tagasisidet regulaarselt küsida. Ühtlasi on vaja arvestada tagasisidest saadud tulemusi edasiste tegevuste planeerimisel.

- **Tugiisikute süsteem (kaasõpilasvalve).** Osaliselt meedet rakendatakse (nt käimas on tugiisikute projekt), aga mitte kõikides koolides ja mitte piisavalt intensiivselt. See võimaldaks õpilastele mitmekülgsemat ja vahetumat abi (vanemate kursuste õpilased teavad, millised on peamised probleemid, millega esmakursuslane võib kokku puutuda), lisaks aitab kaasõpilasvalve märgata õpilaste muresid ja nendega õigeaegselt ja õigete tegevustega tegeleda.
- **Töökasvatuse** ehk ettevõtete külastamine juba põhikoolis annab õpilastele ülevaate erialade spetsiifikast kui hea töösuhte toimimise üldpõhimõtetest. Osaliselt sellega põhikoolides juba tegeletakse, aga intervjueritavate arvates mitte piisavalt. Näitena toodi, et õpilased ei ole teadlikud erialade sisust, kuhu soovivad õppima asuda, nii võib juhtuda, et ennast suure IT-huvilisena tutvustanud õpilane pole tegelikult kunagi „avanud“ arvuti sisu, huvi piirdub interneti külastamisega ning puuduvad elementaarsed teadmised töösuhtest.
- **Lapsevanemate koolitused ja nõustamine.** Kui nõustamisega mingil määral koolides tegeletakse, siis koolitamisega praktiliselt mitte. Seega üht poolt meetmest veel ei rakendata. Samuti ei tegeleta riskiperede lapsevanemate suunamisega lapsevanemaoskusi arendavatesse programmidesse (õpilase resilientsust toetav meede). Selle meetme olulisus tuleneb ka suuresti sotsiaalkeskonna arengutest. Lapsevanemaks olemine on muutunud keerulisemaks, karistusmeetodid on kasvatusel taunitavad (karistuselt „präänikule“ üleminek). Koolipersonali sõnul puuduvad lastevanematel sageli oskused lastega hakkamasaamiseks. Lisaks toodi intervjuude käigus välja, et lapsevanemad ei teadvusta, et keskkaridus pole enam kohustuslik (lapsi ei veeta lihtsalt enam keskkariduse omandamise eesmärgil koolist läbi).
- **Positiivse maine kujundamine.** Kutsekoolide mainekujundamisega on tegeletud ja tegeletakse ka täna, kuid jätkuvalt eelistavad vanemad oma lapse suunamist üldhariduskooli, isegi kui tema võimed ei ole gümnaasiumis õppimiseks piisavad ja laps saaks suurema eduelamuse pigem kutseõppes. Siin võib ühelt poolt olla põhjuseks lapsevanemate vähenenud teadlikkus (vähened koolitused), kuid teisalt kutsehariduse maine võrreldes üldharidusega.
- **Õpetajate motiveerimine** on suure tähtsusega. Õpetajad on oma teadmiste ja motivatsiooniga õpilaste peamiseks eeskujuks ja innustajaks koolis. Ka noorte õpetajate koolitulek sõltub palju sellest, millised on motivatsiooni- ja arenguvõimalused. Koolid tegelevad õpetajate motiveerimisega, samas on õpetajate palk intervjueritavate arvates täna demotiveeriv ja üheks põhiliseks puudujäägiks antud sekkumismeetme rakendamisel, mis mõjutab noorte õpetajate koolitulekut.
- **Õpilaskodu.** Siinkohal toodi välja, et võiks olla rohkem peretubasid, kus õpilane saaks elada oma lapse ja elukaaslasega. Samuti on õpilaskodudes vaja keskendumise ja õppimise tubasid.
- **Võimalused toetuste (nt koolilõuna ja stipendiumide) taotlemiseks ja saamiseks.** Meedet peetakse valdavalt väga vajalikuks. Toodi välja, et kompenseeritavaid söögikordi võiks olla rohkem ja ka sõidukulused võiks suuremas mahus hüvitada. Probleemina toodi välja, et sõidukulude hüvitamist tehakse kuludokumentide põhisel tagantjärele. Rohkem võiks olla ka mitterahalisi toetusi (nt tasuta praktikariidid ja õppevahendid). Eritoetuste jagamissüsteemi peeti koolide poolt liiga töömahukaks: tuleb välja selgitada, kellele on toetust kõige rohkem vaja, sh küsida tõendavaid dokumente näiteks vanemate sissetulekute kohta („Koolid on muutunud sotsiaalosakondadeks“). Meetme vajalike tegevuste maht on seotud majanduskeskkonna arengutega, sest mida ebastabiilsem on majanduskeskkond ja suurem töötuse määr, seda suurem on vajadus erinevate toetuste järele.

- **Õpiraskuste ennetamine** on väga lai meede ja hõlmab mitmeid tegevusi. Rohkem tuleks tähelepanu pöörata sellele, et koolis oleks huvitav õppida. Õpilastele võiks tuua rohkem eeskujuks vilistlaste edulugusid, pöörata enam tähelepanu eduelamuse pakkumisele jne.
- **Koolitervishoiu, ennetustegevuste ja tervisekasvatuse tõhustamine.** Meditsiiniõde on koolides olemas, aga viimase roll on minimaalne. Teatud teemasid käsitletakse erinevate õppeainete raames (nt terviseõpetus). Aeg-ajalt käiakse ka väljastpoolt kooli teemat tutvustamas, näiteks on politseinikud rääkinud narkootikumide teemal ning kampaaniate raames tehakse plakateid, kuid peamiseks probleemiks on, et ennetustegevusi ei tehta süsteemselt, huvitavalt ning piisavas mahus. Tähelepanu tuleks pöörata õpetajate teadlikkuse tõstmisele nt tervisega seotud teemadel (haigused, käitumishäirete diagnoosid jmt), et osataks rohkem mõista ja arvestada erinevate õpilaste vajadustega

Teatud sekkumismeetmete puhul on oluline ka nende rakendamise ajastus: sekkumismeetmeid tuleb rakendada siis, mil õpilane oleks nende osas piisavalt vastuvõtlik. Selgus, et mitmeid meetmeid on keeruline täna kutsekoolis rakendada, kuna õpilased on tulenevalt oma vanusest juba väljakujunenud isiksused. Näiteks oleks väärtuskasvatuse, õppima õpetamisega (lähtuvalt õpilasele sobivast õpistiilist) ja ka karjäärinõustamisega vaja tegeleda põhikoolis.

5.2.2. Tulemuslikkus

Tulemuslikkuse all hinnati sekkumismeetmete rakendamise tulemuslikkust. Vaadati, **kas, mil määral ja millistest teguritest tulenevalt täidavad sekkumismeetmed oma eesmärgi** (ehk katkestamise ennetamist). Kuna tegemist on ühe olulisema teemaga antud uuringu kontekstis, siis hinnati iga meetme tulemuslikkust eraldi. Meetmete tulemuslikkuse hinnangud on ära toodud lisa 3. Hinnangu andmisel lähtuti nii varasemate uuringute tulemustest (vt ptk 2) kui koolipersonali ning katkestanute ja katkestamisohus olevate õpilastega tehtud intervjuudest. Kolme erineva allika info koondamisel koostati iga meetme kohta käivad järeldused ning selle põhjal formuleeriti vajadusel soovitusel.

Analüüsi tulemusena grupeeriti sekkumismeetmed vastavalt tulemuslikkusele nelja kategooriasse:

- suure tulemuslikkusega meetmed (11);
- kõrge tulemuslikkuse potentsiaaliga meetmed (3);
- keskmise tulemuslikkusega meetmed (18);
- vähetulemuslikud meetmed (3).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kasutusel on palju erinevaid sekkumismeetmeid, millest kõik on vähemal või rohkemal määral tulemuslikud. **Tulemuslikkust pärsib reeglina vähene süsteemsus või tegevuste maht konkreetsete meetmete kasutamisel.** Samuti on mõningatel juhtudel tegemist kõrge tulemuslikkuse potentsiaaliga meetmetega (eelaasta juurutamine kutseõppeasutuses või õppekava ülesehitus, abiõpetaja, süsteemne abi kohanemisel), mille rakendamise kvaliteet on koolide lõikes olnud erinev.

Lähtuvalt hindamise tulemustest on **kõige tulemuslikumad** alljärgnevad sekkumismeetmed.

- **Õpetajate motiveerimine.** Kuna õpetajad saavad panustada mitmete aktuaalsete katkestamise põhjuste vähendamisse (nt õpilase motivatsiooni puudumine, oskamatus õppida, viitsimatus), siis on oluline luua õpetajatele stiimulid sellesse panustamiseks.
- **Puudumistega tegelemine ja hinnete jälgimine** on kõige tulemuslikum rühmajuhendajate, õpetajate ja lapsevanemate koostöös. Meetmete eduteguriks võib olla tähelepanu, mis seeläbi õpilasele osaks saab, st teadmine, et tema käekäik läheb ümbritsevatele inimestele korda ning nad on huvitatud aitamast.
- **Tugisüsteem koolis (nii õpingutega toimetulekule kui üldisele arengule suunatud), õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine.** Tugisüsteemi puhul on eriti oluline rühmajuhendajate tegevus nii individuaalselt kui ka koostöös õpetajate, psühholoogide ja sotsiaalpedagoogidega. Samas sõltub tulemuslikkus oluliselt tugisüsteemi kvaliteedist ja sellest, kui palju jõuab rühmajuhendaja õpilastega tegeleda, kuivõrd suudab psühholoog õpilasi toetada jne. Probleemidega toimetulekul võib esile tuua eelkõige rühmajuhendaja ja psühholoogi poolt pakutavat abi. Tulemuslikkuse prognoos on hea, kuna õpilaste valmisolek abi küsimiseks on koolipersonali hinnangul üldiselt suurenenas, kuid kriitiline tegur meetme tulemuslikkuses on abi andmise kvaliteet.
- **Õpiraskuste ennetamine** on oma olemuselt väga lai meede, mille alla saab paigutada mitmeid erinevaid tegevusi. Antud kontekstis käsitleti eelkõige (esmakursuslaste) ankeete ja teste, mis annavad infot õpilase võimekuse kohta. Üldiselt peab koolipersonal neid tulemuslikeks, sest õpilase kohta saab päris palju infot, mille põhjal on võimalik õpilane paigutada erineva tasemega gruppi või saada infot tema võimekusest (mis ei pruugi väljenduda põhikooli õppetulemustes). Positiivsed kogemused ja positiivne veenmine on inimese enesetõhususe suurendamiseks olulised. Võimekuse järgi rühmadesse jaotamine soodustab seda, et ka madalamate võimetega õpilased saaksid võimaluse kogeda edu (teiste oma taseme õpilaste seas). Vastav jaotus võimaldab ka õppetööd paremini suunata ja korraldada. Meetmel on väga kõrge tulemuslikkuse potentsiaal, kuid laialdaselt seda veel kasutatud ei ole.
- **Karjäärinõustamine, töökasvatus ja koostöö tulevaste tööandjatega** on eriti tulemuslik, kuna katkestamine ebasobiva eriala valiku tõttu on käesoleva uuringu tulemuste kohaselt oluline kutseõppe katkestamise põhjus. Senine rakendamine on olnud mahult pigem tagasihoidlik ning vajaks suurendamist.
- **Toetuste võimaldamine, õpilaskodu** on tulemuslik meede, kuna materiaalsed probleemid on koolipersonali poolt väljatoodud kui väga olulised katkestamise põhjused. Õpilaskodu on tulemuslik meede ka juhul, kui õpilasel on kodus probleemsed õppimistingimused või elukoht asub koolist liiga kaugel.

Õpilase resilientsuse toetamisel on hinnatud sekkumismeetmetest kõige tulemuslikumad:

- tugisüsteem koolis (nii õpingutega toimetulekule kui ka üldisele arengule suunatud);
- õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine;
- õpilaskodu;
- süsteemne abi kohanemisel.

7.2.3. Tõhusus

Tõhususe all hinnati sekkumismeetmete rakendamise protsessi. Analüüsi, **millised on kitsaskohad sekkumismeetmete rakendamise protsessis** ning **kas tulemusi on võimalik saavutada ressursse paremini kasutades**.

Kitsaskohad sekkumismeetmete rakendamise protsessis

Sekkumismeetmete rakendamisel on üheks kitsaskohaks **nii rahalise kui inimressursi vähesus**. Katkestamist ennetavate tegevuste maht ja rõhuasetus erineb kooliti märkimisväärselt. Näiteks on koole, kus peetakse eraldi tugivõrgustiku personali olemasolu väga vajalikuks. Samas mõnes koolis ei nähta vajadust eraldi inimeste järele, vaid arvatakse, et teatud ülesandeid saab ka olemasoleva personali vahel jagada, näiteks psühholoogi ja karjäärinõustaja rolli saavad kooli jaoks vajalikul määral täita ka klassijuhatajad. Koolipersonal töö ka välja, et ülesandeid ollakse sunnitud ümber jagama tulenevalt viimasel ajal läbiviidud koondamistest. Kohati on kitsaskohaks **teadmatus vajaduste osas** ja **suutmatus probleemidega tegelda** (probleemid, milleni „kooli käsi“ ei ulatu, nt kodust tulenevad katkestamise põhjused).

Sekkumismeetmete rakendamisel toodi mõnes koolis probleemina välja ka **puudujääke personali koostöös, sh infovahetuses**. Leidub näiteid, kus tugisüsteemis ei ole ülesannete jaotus piisavalt selge, mistõttu osa tegevustest kattub ja osa probleemidest võib jääda märkamata, kuna nendega tegelemine pole antud kellelegi ülesandeks ning kõik arvavad, et sellega tegeleb keegi teine. Kui ei teata kolleegi tööülesandeid, võib tekkida olukord, kus ei osata õpilast piisavalt kiiresti õige spetsialistini suunata. Eelkõige näevad õpetajad ja tugipersonal probleeme info ülevõltsimises. Koolipersonali häirib teadmatus tuleviku ees, eriti seoses strateegiliste otsustega, mis ei sõltu isegi valdavalt koolist, nt palgad ja tugisüsteemi rahastamine. Alt üles suunas peeti info liikuvust hästi toimivaks. Koolide juhtkond arvas, et on piisavalt probleemidest teadlik (juhtkonnani jõuavad sageli vaid keerulised juhtumid, aga informatsiooni lihtsamate juhtumite kohta ei soovigi juhtkond valdavalt igapäevaselt saada).

Ühe kitsaskohana nimetati **noorte innovaatiliste, pädevate ja teotahteliste õpetajate puudust**. Samuti nähakse probleemina, et vanemad pedagoogid ei ole valmis muudatustega kaasa minema (näiteks uute õppemeetodite rakendamine, e-õpe). Ka mõned õpilased märkisid, et nooremate õpetajatega toimib koostöö paremini.

Kitsaskohana sekkumismeetmete rakendamisel töö intervjueeritud koolipersonal valdavalt välja ka **kodu ebapiisavat toetust**. Mitmed meetmed eeldavad tugevat kodu ja kooli koostööd. Siinkohal nimetasid koolide esindajad probleemina ühelt poolt vanemate vähest teadlikkust ja teiselt poolt ükskõiksust, kuid ka ebapiisavat toimetulekut muutuvast majanduskeskkonnast (kogu energia kulub pere elatamisele). Üks õpilane arvas, et kool võiks anda rohkem tagasisidet vanematele (näiteks varem teavitada) lapse hakkamasaamise kohta koolis, sh õppevõlgnevustest.

Ka **ebapiisav koostöö koolide, ettevõtete kui tulevaste tööandjate ja riigi vahel** pärsib teatud juhtudel sekkumismeetmete piisavat rakendamist. Õppekavad ei vasta koolipersonali arvates tööturu vajadustele (samal arvamusel olid mitmeid intervjueeritud katkestanud) ning probleemina nähakse ka seda, et tööturul ei väärtustata diplomit (koolipersonali sõnul on pigem oluline saada odavat tööjõudu). Koolide juhtkonnad töid välja, et riik ei tunne huvi, kuidas koolid hakkama saavad (tagasisidet regulaarselt ei

küsita ja arenguveestlusi ei tehta). Lisaks märgiti EHS-e⁵ kasutamise ebaefektiivsust: koolid annavad sinna sisendit, aga ise jooksvalt statistikat kätte ei saa, vaid peavad avaldama väljavõtete saamiseks kirjalikult soovi. Enamasti on koolides kasutusel paralleelselt oma andmebaasid, mille põhjal tehakse jooksvalt endale katkestamisega seonduvaid ülevaateid vajalike tegevuste planeerimiseks.

Tulenevalt Klarise uuringus (Tamm 2011) tõstatatud probleemist käsitleti koolipersonali intervjuudes ka väljalangevuse arvutamise meetodika küsimust. Kahjuks selgus, et paljud intervjuueeritavad ei olnud meetodilise poolega kursis, kuna viimane ei olnud nende tööülesandeks. Sageli tegelevad statistika koostamisega õppesekretärid. Mõned intervjuueeritavad arvasid, et meetodika võib olla aastate jooksul muutunud (ka koolis). Lisaks ütles mitu intervjuueeritavat, et EHS-es kajastuvad reeglina katkestamise põhjused, mida katkestajad kirjutavad oma avaldusele. Samas on need liialt üldistatud ja ei kajasta põhjuste tegelikku sisu.

Õpilaste intervjuudest tuli mõnevõrra esile see, et kuigi koolides on eeskirjad lubatud põhjuseta puudumiste arvu osas, siis on juhuseid, kui kooli poolt neist kinni ei peeta, vaid õpilasel lubatakse (või lausa palutakse) edasi õppida ning püütakse ta järjele aidata. On näiteid, mil õpilast ei tahetud nimekirjast kustutada isegi pärast vastava avalduse esitamist õpilase poolt (vt tabel 7.2.; tsitaat 2). Samas ei ole lubatud puudumiste arvu mitmekordselt ületanud õpilase nõu kinnihoidmisele ressursside kulutamine eriti tõhus, kui õpilane lõpuks ikkagi katkestab.

Kitsaskohaks võib pidada ka katkestanute intervjuudes selgunud tõsiasja, et kool ei reageeri piisavalt kiiresti õpilase murele, kui õpilane on oma probleemist rääkinud. Leidub ka näiteid, mil katkestanute sõnul ei võtnud kool nende mure lahendamiseks midagi ette. Samuti on juhuseid, kui kool ei teavita õpilasi erinevatest võimalustest või teeb seda liiga hilja (näiteks toetuse taotlemise võimaluste osas, vt tabel 7.2.; tsitaat 1).

Tabel 7.2. Väljavõtted intervjuudest: kitsaskohad sekkumismeetmete rakendamises

<i>Tsitaat 1</i>	<i>Ta ütles, et ma oleksin varem pidanud ütleva, et mul on rahalised probleemid, et siis oleks saanud mingit toetust, aga siis oli hilja juba. Ei, seda ma ei teadnud enne. Siis kui koolist ära hakkasin tulema, siis õpetaja rääkis, et oleksin saanud toetust. (mees, kutseõppe katkestanu; hetkel ei õpi, teeb juhutöid)</i>
<i>Tsitaat 2</i>	<i>Siis ma mõtlesin, et lihtsalt keskkariduse õppida järgi. Et saaks keskkariduse kätte, siis saaks, noh, siis on nagu rohkem uksi avatud, et saab erinevaid erialasid õppida. Äkki on midagi paremat. Et siis võtsingi paberid välja. Et siis lõpus direktor ütles ka, et ega ma nimekirjast sind ära ei võta. Ja lõpuks mul ema helistas sinna kooli ja ütles, et kui te mu last nimekirjast ära ei võta, siis ma helistan Haridusministeeriumisse ja ütlen, et mu laps ei käi seal koolis enam, aga ta nimekirjas on ikka. Siis järgmine päev oli nimekirjast maha võetud. (mees, kutseõppe katkestanu; hetkel ootab vastust gümnaasiumist, kuhu paberid sisse viis)</i>

⁵ Eesti Hariduse Infosüsteem

Võimalused ressursside paremaks kasutamiseks

Ressursside paremat kasutamist soodustaks detailsema **ülevaate olemasolu vajadustest** (nt kas õpilased soovivad koolipsühholoogi olemasolu kooliruumides või eelistavad psühholoogilist nõustamist väljaspool kooli). Samuti on oluline **piisava ressursi olemasolu** meetmete rakendamiseks, sh vajaliku personali palkamiseks.

Ka **tihedam koostöö koolide esindajate ja riigi vahel** aitaks lahendada teatud probleeme. Koolide juhtkonnalt regulaarse tagasiside saamine aitaks kiiremini jõuda probleemide tuumani ning tegeleda nende lahendamisega. Näiteks toodi välja probleeme eritoetuste jagamisel. Siinkohal arvas koolipersonal, et täna on eritoetuse jagamisel pandud otsustamisel liiga suur roll koolile, mis teeb toetuste jagamise kooli jaoks väga aja- ja ressursimahukaks.

Samas teatud valdkondades soovivad koolid rohkem otsustusvabadust. Näiteks selgus intervjuudest, et koolidel võiks olla rohkem paindlikkust õppekavade elluviimisel, eriti eetika ja tõekspidamiste õpetamise osas (nt võimalus tuua kooli eetika ja väärtushinnangute õpetamiseks usuõpetuse tund, poiste distsiplineerimiseks riigikaitse ning selle raames välilaagrid). Mõttekohaks võiks olla ka suurem praktiliste tundide osakaal õppekavas, kuna mitmed õpilased tõid esile, et õpingute praktiline osa on huvitavam ning kasulikum võrreldes teoreetiliste loengutega. Õpetajad pidasid siinkohal oluliseks just teooria sidumist praktikaga, kuid praktika tundide arvu suurendamise vajadust välja ei toonud.

Ressursi parema kasutamise võimalusena nähakse ka **spetsialiseerunud professionaalsete rühmajuhendajate olemasolu**. Praegu on rühmajuhendajad tihtipeale samaaegselt aineõpetajad, mis vähendab nende võimalusi tegeleda igapäevaselt õpilaste murede lahendamisega.

Puudumistega tegelemisel ei ole kasu ainult põhjuste küsimisest. Samas intervjuueeritud kutseõppe katkestanute ja katkestamisohus olijate seas leidis neid, kelle arvates võiks kool rohkem pöörduda õpilase poole ja leida põhjused, mitte ainult ähvardada väljaviskamisega. Pigem tuleks siinkohal pöörata tähelepanu **analüüsile**, miks õpilased ei käi tundides (näiteks läbi tagasiside küsimise õpilastelt ja vastavate järelduste tegemise). Tundides mittekäimise põhjus võib olla nii tunni ebapiisav atraktiivsus õpilase jaoks kui ka probleem suhetes kaasõpilaste ja õpetajatega jms. Oluline on puudumiste probleemile lähenemine: näiteks kas küsitakse alati põhjendust, miks puuduti (soodustab pedagoogide arvates „luiskamist“) või tegeletakse pigem kasvatustööga laiemalt (rõhutakse sellele, et puudumise korral tuleb õpetajat ette teavitada ning viimane suunab õpilast oma käitumise üle mõtlema).

Kuna kutseõppes osalevate õpilaste vanus on erinev (osad on veel alaealised, teised juba 20. eluaastates), siis intervjuudes toodi välja, et põhikoolist tulnule on võrreldes varasemaga kutsekoolis õpetajate kontroll ning suhtumine oluliselt vabamad ja sellest tulenevalt võivad ka puudumised kergemini tekkida (vt tabel 7.3).

Tabel 7.3. Väljavõtted intervjuudest: probleemid puudumistega

Tsitaat 1	<i>Kui põhikoolis pead nagu käima koolis ja seal [kutsekoolis] see nagu iga päev nii tähtis ei ole – see nagu harjumatu – ja siis sai seda palju ära kasutatud. Seal ei pea vanema tõendit olema, kui puudud. Saatsid ise sõnumi. (mees, kutseõppe katkestanu; hetkel töötab, ei näe õpingute jätkamiseks vajadust)</i>
------------------	---

7.2.4. Mõjud ja lisanduvus

Mõju ja lisanduvuse raames hinnati, millised on sekkumismeetmete rakendamise mõjud ja lisandväärtus. Alljärgnevalt on analüüsitud, **mil määral aitab puudumiste ning emotsioonidega tegelemine kaasa katkestamise ärahoidmisele**, kuna varasemate uuringute tulemused viitavad selgelt, et selline tegevus on katkestamise vähendamiseks ja ärahoidmiseks oluline. Lisaks on käsitletud sekkumismeetmeid, mis on olulisemad **pikaajalisema mõju kontekstis**. Õpingud katkestanute ja katkestamisohus olijatega läbiviidud intervjuudele tuginedes analüüsiti, milline on rakendatud meetmete mõju sihtgruppidele.

Mil määral aitavad puudumisi ennetavad tegevused kaasa katkestamise ärahoidmisele?

Koolist puudumise taustategurid on sageli väga erinevad, tulenedes nii inimeset endast, perekonnast kui ka koolist. Olenevalt olukorrast ja puudumise tekkepõhjus(t)est tuleb probleemi lahendamiseks rakendada erinevaid sekkumismeetmeid. Alljärgnevalt on välja toodud olulisemad tegevused, mida koolipersonal intervjuudes korduvalt välja tõi.

Koolipersonal peab kõige olulisemaks õpilasega avatud suhte loomist ja rääkimist, millele aitab kaasa näiteks arenguvestluste läbiviimine ja tagasiside küsimine ning rühmajuhendaja pühendunud tegevus. Koostöö vanematega on oluline meede, kuid selle praktilise rakendamise osas on kogemused (ja mõju katkestamisele) väga erinevad. Vanematele helistamine võib mõjuda lühiajaliselt või üldse mitte mõju avaldada. Õpetajad peavad väga oluliseks puudumisest etteteavitamist: see õpetab distsipliini tööeluks, lisaks motiveerib õpilast enne läbi mõtlema, kas ikka tahab puududa.

Erinevatel positiivsetele koolitunnetusele suunatud meetmetel (nt õpetajate koolitamine, õpilaste motiveerimine läbi õppekäikude, kutsevõistluste ja enda initsiatiivi rakendamise võimaluste) on teatud kaudne mõju katkestamise ärahoidmisele: kui õppimine on huvitav ja pakub rõõmu, on õpilased rohkem motiveeritud õppima ja õpingud edukalt lõpetama. Heaks näiteks on siinkohal õpperestorani projekt Kehtna Majandus- ja Tehnoloogiakoolis, kus õpilastele anti võimalus restoranipidamise ja toitlustuse pakkumise protsessi praktikas rakendada. Koolipersonali sõnul on õpilased alati võtnud vastutust, kui on protsessi kaasatud ja saavad ise olulisi otsuseid vastu võtta. Ühine tegutsemine suurendab gruppi kuulumise tunnet ja grupi ühtekuuluvust. Lisaks annab selline korraldus igale õpilasele võimaluse oma tugevaid külgi tundma õppida ja esile tuua, mis suurendab üksteise väärtustamist ja panustab kiusamise vähendamisesse. See kõik suurendab ka koolirõõmu ja motivatsiooni kool lõpetada.

Samas kasutatakse endiselt meetmeid, mis on suunatud pigem karistamisele (nt praktilise tunni järeletegemise keerukus või puudunud praktikatunni järeletegemine mitmekordselt). Kuna selliste meetmete kasutamine ei olnud valdav, siis siinkohal nende mõju eraldi ei hinnata.

Mil määral aitab emotsioonidega tegelemine kaasa katkestamise vähenemisele?

Osa koolidest peab oma rolli emotsionaalsete probleemidega tegelemisel väga oluliseks ja osa eriti mitte. Viimaste arvates peaksid küll klassijuhatajad tegelema emotsionaalsete probleemide lahendamisega, aga psühholoog peaks tegutsema privaatsuse huvides mitte kooliruumides, vaid koolist väljaspool.

Osades koolides toimib kohapealne psühholoogiline abi hästi: tugipersonal töö intervjuudes välja, et õpilased helistavad isegi öösiti, kui on oma emotsioonidega hädas (pöörduvad isegi nt enesetapu mõtetega). Lisaks saavad õpilased kooli tugipersonalilt psühholoogilist tuge, kui vanemate toetus puudub. Viimane näitab, et teatud juhtudel on koolil tarvis üle võtta vanema roll, et saavutada paremaid õpitulemusi ja vältida katkestamist. Seega on potentsiaalne mõju õpingute katkestamise vältimisele suur. Praktikas on erinevad tugistruktuurid ja/või ametikohad sageli loodud projektide raames ja ei pruugi olla püsivad, mis raskendab ka võimalusi ühe konkreetse ametikoha või struktuuriüksuse (nt psühholoog, sotsiaalpedagoog, karjäärinõustaja) töö hindamiseks katkestamise vähendamise kontekstis, sest mõjud katkestamisele ei pruugi ilmnedagi nende tegevuse ajal (nt paari aasta perspektiivis).

Klassijuhataja või rühmajuhendaja ja tema rühma õpilaste vaheline usalduslik suhe on oluline, et kool saaks õigeaegselt teada tekkinud probleemidest, mis võimaldab pakkuda vajalikku abi ning seeläbi katkestamist vältida. Intervjuudes töö koolipersonal (eelkõige klassijuhatajad) välja, et usaldusliku suhte loomist hõlbustab noortele sobivate meetodite kasutamine (nt Facebookis oma rühma õpilaste kogukonna loomine). Klassijuhatajate ja rühmajuhendajate tähtsus noorte kooliprobleemide lahendamisel ja õpingute jätkamisele motiveerimisel selgus ka katkestanute ja katkestamisohus olijatega tehtud intervjuudest.

Sekkumismeetmete pikaajalisem mõju

Järgnevalt on toodud **olulisemad sekkumismeetmed pikaajalisema mõju kontekstis**.

- **Uute kutseõppeliikide rakendamine** võimaldab ka näiteks hariduslike erivajadustega ja kehvemate õpitulemustega õpilasetel saada (lihtsustatud vormis) elukutse, mis hõlbustab tööturul rakenduse leidmist.
- **Karjäärinõustamine ja töökasvatuse põhikoolis** aitab kaasa, et õpilased teevad eriala- ja koolivaliku teadlikult, mis lõppkokkuvõttes säästab maksumaksja raha ning tekib rohkem spetsialiste tööturul.
- **Positiivse maine kujundamine** aitab kaasa kutseõpinguid aktsepteeriva ja toetava suhtumise tekkimisele ühiskonnas (sh soodustab piisavate riigieelarveliste vahendite eraldamist kutseharidusele). Samuti motiveerib kutsehariduse positiivne maine kutseõpetajaid oma tööd hästi tegema ja soodustab noorte õpetajate koolitulekut, mistõttu kasvab kutseõppe kvaliteet ning tööandja aspektist vaadatuna tööjõu kvaliteet.
- **Lapsevanemate koolitused ja nõustamine** tõstab vanemate teadlikkust, kuidas anda lastele edasi eluks vajalikud põhioskused ja väärtused. Vanemad suudavad lapsi järjele aidata, kui on oht õpingutes maha jääda ning suunata teda erialavalikul, arvestades lapse eripärasid, võimeid ja huvisid. Kodu mõju lapse tulevikule on oluline ning seetõttu on taoliste meetmete mõju potentsiaalselt väga suur ja pikaajaline. Vanemate ja positiivse kasvatuspraktika toetamine on üks paremaid viise ennetada ka hilisemaid tervishoiu-, lastekaitse-, hoolekande- ja kriminaalsüsteemi ning tööhõive- ja majandussektori probleeme. Eriti lapse varases eas mõjutab vanemate kasvatuspraktika lapse tulevikku rohkem kui jõukus, klassikuuluvus, haridus või mis tahes muu tuntud sotsiaalne faktor⁶.

⁶http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Laste_ja_perede_arengukava_2012_-_2020.pdf

- **Koolitervishoiu, ennetustegevuste ja tervisekasvatuse tõhustamine.** Ennetav tegevus aitab kaasa mitmesuguste probleemide vältimisele (nt sõltuvuste osas). Tervisliku keskkonna kujundamine aitab suunata õpilasi tervislike valikute tegemisele, mis toetab nii vaimset, füüsilist kui sotsiaalset heaolu.
- **Tagasiside küsimine** õpilastelt suurendab läbipaistvust koolis ning annab koolipersonalile väärtuslikku tagasisidet, mis toimib koolis õpilaste arvates hästi ja halvasti, võimaldab kiiret reageerimist probleemidele ning aitab kaasa õppekvaliteedi tõstmisele. Tagasiside küsimine õpetajatelt ja koolijuhtidelt suurendab läbipaistvust haridussüsteemis tervikuna ja võimaldab kiiremat reageerimist probleemidele, mis pikemas perspektiivis soodustab kutsehariduse maine paranemist.

Rakendatud meetmete mõju sihtgruppidele

Õpingud katkestanute ja katkestamisohus olijatega läbiviidud intervjuudele tuginedes analüüsiti:

- kuidas on muutnud sekkumismeetmed õpilaste suhtumist õppimisse, näiteks kas ning miks soovitakse õpinguid jätkata?
- millega tegeletakse peale katkestamist (sh õpingud katkestanud kursusekaaslased) ning millised on õpilaste tulevikuplaanid?

Paljud katkestanud kui ka katkestamisohus olijad peavad oluliseks õpingute jätkamist, kuid on ka neid, kes leiavad, et koolis käimine ei ole vajalik ning et töö on võimalik leida ka ilma erialase hariduseta. Oluline ajend edasiõppimiseks on soov omandada haridus/eriala ning asuda pärast õpinguid tööle, et oleks võimalik alustada iseseisvat elu. Edasi õppima motiveerib ka soov valmistada heameelt ja mitte pettumust oma vanematele (nt seetõttu, et vanemad rahastavad õpinguid). Samuti on hariduse omandamist soosivaks teguriks stipendium. Neid katkestamisohus olijaid, kes on oma õpingutega juba viimastele kursustele jõudnud, motiveerib jätkama kooli lõpu lähedalasumine ja kooli poolelijätmise ebaotstarbekus.

Katkestanute hulgas on nii neid, kes on läinud uuesti õppima (või soovivad õpinguid jätkata) kui ka neid, kes proovivad tööturul ilma (kutse)hariduseta hakkama saada. Mõned neist on töötanud või töötavad erialal, mida õppisid koolis, kuid on mitmeid teevad juhu- ja hooajalisi töid või on ametis, mis ei ole seotud õpitud erialaga.

Läbiviidud intervjuudest selgus, et paljud (endistest) õpilastest näevad end viie aasta pärast töö- ja pereinimesena. Mitmed kaaluvad välismaale töölemine (kui mitte kohe, siis paari aasta pärast), vihjates Eestis makstavale madalale palgale ning töökogemuste nõudmisele Eesti tööandjate poolt. On nii neid, kes arvavad, et ei lähe tööle oma erialal, kui ka neid, kes kindlasti tahavad leida tööd õpitud valdkonnas (sh rajada oma väikeettevõtte). Intervjueeritute seas leidis neid, kes plaanivad oma õpinguid jätkata kas Eestis või välismaal. Sellist tulemust toetab ka Tartu Ülikooli varasem uuring (Murakas jt 2007), mille raames selgus, et õpingud katkestanutest 29% soovib kindlasti edasi õppida ja 50% on sellele mõelnud. Kui küsida katkestanutelt ja katkestamisohus olijatelt nende õpingud katkestanud kursusekaaslaste kohta, siis on need enamasti kas pereinimesed, jätkavad õpinguid uuel erialal või koolis või teevad tööd (tihtilugu juhutööd või töötavad välismaal).

8. JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

Nii varasemad uuringud kui käesoleva uuringu raames kutseõppe katkestanute, katkestamisohus olijate ja koolide esindajatega tehtud intervjuud viitavad mitmetele probleemkohtadele, millele lahenduse leidmine on eelduseks katkestamise vähendamisele kutseõppes. Kuivõrd uuringu fookuses olid põhikooli baasil kutseõppes jätkajad, on alljärgnevalt keskendutud just sellele grupile suunatud meetmetele.

Järgnevas tabelis on ülevaatlilikult toodud erinevad probleemide ennetamisele ja lahendamisele suunatud meetmed, mida käsitletakse alljärgnevalt pikemalt.

Tabel 8.1. Ülevaade olulisematest kutseõppe katkestamise põhjustest ja probleemide ennetamisele suunatud meetmetest

	Kutseõppe katkestamise põhjused	Probleemi ennetamisele suunatud meetmed
Inimesest endast tulenevad põhjused:	Eriala sobimatus	Karjäärinõustamise tugevdamine põhikoolis Kutsekoolis esimesel aastal üldainetele keskendumine koos erinevate erialade tutvustamisega
	Vähene õppimismotivatsioon	Puudumiste vältimisele suunatud meetmete rakendamine Professionaalsed rühmajuhendajad
	Kohanemiskõhivad, sotsiaalne ebaküpsus	Arenguvestlused Professionaalsed rühmajuhendajad
Perekonnast tulenevad põhjused:	Perekondlikud probleemid Lapsevanemaks saamine	Arenguvestlused õpilastega
Majanduslikud põhjused:	Tööle asumine ja sellest tingitud ajapuudus Rahapuudus	Info jagamine toetuste kohta Adekvatne toetuste süsteem
Koolist tulenevad põhjused:	Konfliktid suhtes õpetajate või kaasõpilastega	Arenguvestlused õpilastega Arenguvestlused õpetajatega
	Koolipersonali ebakompetentne käitumine	Arenguvestlused õpilastega Arenguvestlused õpetajatega

Eriala sobimatus

Oluliseks kutseõppe katkestamise põhjuseks on **vale erialavalik**, mis viitab karjäärinõustamise nõrkusele põhikoolis, mida ka kutseõppeasutus ei suuda kompenseerida. Tuleb arvestada, et paljud põhikooliõpetajad on sotsiaalselt veel liialt ebaküpsed, et iseseisvalt edasiõppimise võimalusi kaardistada ning teadvustada oma nõrkusi ja tugevusi, millest lähtuvalt teha edasisi karjääriotsuseid. Samas on neil otsustel suur mõju noore edasisele elule, edukusele tööturul ja sotsiaalsele positsioonile ühiskonnas. Seetõttu on **koolidel põhikooli astmes väga oluline roll noorte suunamisel, et nad oskaksid erinevatest võimalustest teadlikult teha edasise edasiõppimise valiku oma võimetest ja huvidest lähtuvalt**. See suurendab tunduvalt tõenäosust, et õpingud lõpetatakse edukalt ning leitakse õpitud erialaga seotud töökoht.

Karjäärinõustamise süsteemsele arendamisele pööratakse Eestis üha laialdasemalt tähelepanu. Põhikooli riikliku õppekava kohaselt (RT I, 14.01.2011, 1) on elukestev õpe ja karjääri planeerimine üheks õpetuses ja kasvatuses läbivalt käsitletavaks teemaks ning karjääriõpetuse ainekava üheks valikõppeainete ainekavadest. Samas viitavad kutseõppe katkestanute, katkestamisohus olijate ja kutsekoolide

töötajatega tehtud intervjuud, et koolide töö põhikooli astmes on selles vallas praegu ebapiisav. Seetõttu teevad noored eriala- ja koolivaliku ilma võimalustest ülevaadet omamata.

Oluline on laiapõhjaline lähenemine karjäärinõustamisele põhikoolis. Karjäärinõustamine põhikooliastmes peab sisaldama nii ülevaate andmist erinevatest ametitest ja edasiõppimisvõimalustest (kutsekoolides ja gümnaasiumides) kui ka põhikooli lõpetaja individuaalset karjäärinõustamist. Kutsesobivustesti sooritamise peab kaasnema testitulemuste sisuline analüüs karjäärinõustamise spetsialisti poolt, arutellu tuleb kaasata nii õpilane kui soovitatavalt ka tema lapsevanem. Siin on oluline roll põhikoolide, kutseõppeasutuste ja ettevõtete koostööl. Tähtis on kaasata tööandjaid tihedalt kutseõppeasutuste õppekavaarendustöösse, et tagada ühelt poolt pakutavate erialade täituvus ja teisalt kutsekooli lõpetanute oskuste vastavus tööturu vajadustele.

Karjäärinõustamine peab jätkuma ka kutseõppeasutuses. Oluline on tagada, et noor oleks erialavalikut tehes teadlik, mida sellel erialal töötamine praktikas tähendab. Selleks on otstarbekas kaaluda võimalust õppekavade korraldamiseks nii, et **esimesel aastal keskendutakse kutseõppes üldainetele ning erinevate erialade sisu tutvustamisele**. Siinkohal on oluline rõhutada, et pedagoogid näevad selget vajadust säilitada tasakaal üld- ja erialaainete vahel õppekava ülesehituses selleks, et pakkuda õppekava alguses piisavalt vaheldust. Samas on selge, et esimesed aastad peavad õpilastele andma piisavalt informatsiooni erinevate erialade kohta. Uuringu tulemused viitavad, et on juhtumeid, kus eriala ebasobivus on selgunud alles praktika käigus. Esimesel aastal erinevate erialade tutvustamine võimaldab selliseid juhtumeid vältida. Samuti oleks sellise süsteemi puhul noorel, kes leiab, et ta siiski on teinud ebasobiva karjäärivaliku, võimalik vahetada eriala ilma üht õpinguaastat kaotamata.

Selline süsteem võimaldaks ühtlustada õpilaste teadmiste taset. Eelnevad uuringud on välja toonud, et **kutseõppes on probleemiks õppurite nõrk tase üldainetes**. Esimesel aastal üldainetele keskendumine võimaldaks tööd korraldada gruppides, mis on moodustatud õppurite teadmiste tasemest lähtuvalt ning seeläbi aitaks ühtlustada teadmiste taset. Selline diferentseerimine tõstaks õpilaste õpimotivatsiooni, kuna läbiviidud intervjuude tulemused viitavad, et keskmisest õpilasest lähtumine on täna süsteemi kitsaskohaks. Osadele õppurile on tase liialt madal ning teisele osale liialt kõrge, mis viib lõppkokkuvõttes rahulolematuse ni mõlemas grupis.

Üldainetele keskendumine õpingute alguses võimaldaks ka välja selgitada, millised on noore eeldused soovitud erialal tööturul edukaks hakkamasaamiseks. Eeldused peavad lähtuma tema isiksuseomadustest, intelligentsist ja huvidest ning tugevdama teadmisi ja oskusi nendes õppevaldkondades, mis on vajalikud erialaste teadmiste omandamiseks.

Vähene õpimotivatsioon

Õppimise, hariduse ja õpetajate vähene väärtustamine õpilaste silmis viib põhjuseta puudumiseni ning õppeülesannetega mittetegelemiseni, mis omakorda soodustab võlgnevuste tekkimist ning lõppkokkuvõttes õpingute poolelijätmist. **Oluline on rakendada meetmeid puudumiste vältimiseks**. Kaaluda võib süsteemi juurutamist, kus tunnist puudumisel tuleb seal käsitletud teema alati järele vastata. Selline süsteem vähendab motivatsiooni põhjuseta puududa ning ei tekita puudumisel lünki teadmistes. Teiseks võimaluseks on nõuda puudumise korral alati etteteatamist, mis distsiplineerib õpilasi.

Puudumiste ning teiste õpiprobleemideni viivate takistuste vältimisel, nende varases staadiumis tuvastamisel ning sobiva sekkumismeetme rakendamisel kooli poolt on oluline roll kursusejuhendajal/klassijuhatajal. Seega on oluline tagada, et **kursusejuhendajal oleks piisavalt aega õpilaste toetamise rollile keskenduda**. Siinkohal on väga oluline rühmajuhendaja tegevus õpilase katkestamise ärahoidmisel, nii puudumiste jälgimise, õpilase suunamise, toetamise, õppevõlgnevuste likvideerimise kui õpilaste motiveerimise osas. Ideaalis võiksid kutsekoolides olla **professionaalsed rühmajuhendajad**, kellel ei ole muid ülesandeid peale rühmajuhendamise. Sellist süsteemi rakendavates koolides on saavutatud puudumiste ja õppevõlgnevuste ennetamisel häid tulemusi.

Oluline on **õppematerjalide olemasolu**, mis võimaldavad iseseisvalt tunnis käsitletut omandada. Kaasaegsete õppematerjalide puudumine on uuringutulemuste kohaselt teatud juhtudel probleemiks ja seondub laiemal murekohaga: **õpetajate vananenud õpetamismeetoditega**. See omakorda vähendab õpilaste huvi õppimise vastu. Kuivõrd õpetajal on võtmeroll aine vastu huvi tekitamisel, on oluline kaasaegsete õpetamis- (sh aktiivõppe) meetodite valdamine, õpetatava temaga kursisolek ning aine erialaga seostamise võime.

Lisaks on oluline pöörata tähelepanu **õppekavaarendusele ja –uendusele**. Esitatavad nõuded ei pruugi alati olla kooskõlas õpilaste võimekusega ja eriala poolt esitatava väljakutsega, seda eriti tänases olukorras, kus kutseõppe maine tõttu ei pruugi kutseõppeasutused üldiselt olla suutelised konkureerima gümnaasiumitega.

Oluline roll õpihuvi tekitamisel on ka huviharidusel. Intervjuud kutseõppe katkestanute ja katkestamisohus olijatega viitavad, et **õpitava erialaga seotud huviringid, kus on võimalik kooliõppes õpitut vahetult praktikas rakendada**, aitavad jõuda arusaamisele, kas õpitaval erialal soovitakse tulevikus tööle asuda, tekitavad õpihuvi ja on olulised sotsiaalse võrgustiku toetajana. Kõige paremini töötaks selline süsteem juhul, kui ka õpilastele on antud vastutust tegevuste elluviimisel ja võimalus kaasa rääkida huviringide teemade kui elluviimise üle.

Konfliktid õpetajate, koolipersonali ja kaasõpilastega

Mitmetest uuringu raames katkestanute ja katkestamisohus olijatega tehtud intervjuudest selgusid murettekitavad koolikiusamise juhtumid. Intervjuueeritavad tõid näiteid, kus õpetaja kasutas tunnis ebatsensuurseid väljendeid või tõi kogu klassi kuuldes õpilast negatiivses valguses esile. Sellistele juhtumitele adekvaatseks reageerimiseks on oluline koolides **juurutada süsteem õpetajate tööle tagasiside saamiseks**. Selline süsteem töötab ainult siis, kui koolid arvestavad oma tegevuste planeerimisel tagasisidest saadud tulemusi.

Selleks, et saada õigeaegselt infot koolikiusamise ja teiste potentsiaalselt katkestamiseni viivate probleemide kohta, on oluline **juurutada vähemasti kord aastas toimuva individuaalse arenguveestluse süsteem ka kutseõppes**. Seda peaks läbi viima nõu neutraalne osapool, näiteks spetsialist (psühholoog, sotsiaalpedagoog), kellega õpilane igapäevaselt koolitöös kokku ei puutu, kuna sel juhul on võimalik luua soodne õhkkond rääkimaks avameelselt neist probleemidest, mis on tekkinud suhetes kaasõpilaste, õpetajate, kursusejuhendaja jt koolitöötajatega, kohanemiskustest, rahalistest probleemidest, isiklikest ja perekondlikest muredest jt õppimist takistavatest probleemidest.

Selliste vestluste puhul on oluline **tagada räägitu konfidentsiaalsus**, kuna see on usaldusliku suhtlemise aluseks. Samas võimaldaks sellise süsteemi olemasolu tuvastada probleemid enne nende liialt suureks kujunemist, mil õpilane nendega enam iseseisvalt toime ei tule ning vajadusel pakkuda abi probleemide lahendamisel. Samuti võimaldaks see vajadusel pakkuda pikemaajalisemat tuge probleemist ülesaamiseks, suunata vajadusel spetsialisti (sotsiaaltöötaja, psühholoog) juurde ning tekitaks usaldusliku suhte loomisel hea keskkonna ka selleks, et õpilane ise pöörduks probleemide tekkimisel spetsialisti poole.

Rahalised probleemid

Majanduslike probleemide korral on eeskätt tarvis pöörata tähelepanu sellele, et info erinevate toetusvõimaluste kohta jõuaks õpilasteni. Oluline on **arendada koostööd kohalike sotsiaalametnikega**. Häid tulemusi annavad ka nt koolilõuna ja stipendiumide taotlemise programmid. Koolidel peaks toetuste võimaldamisel olema võimalik lähtuda õpilaste individuaalsetest vajadustest.

KASUTATUD ALLIKAD

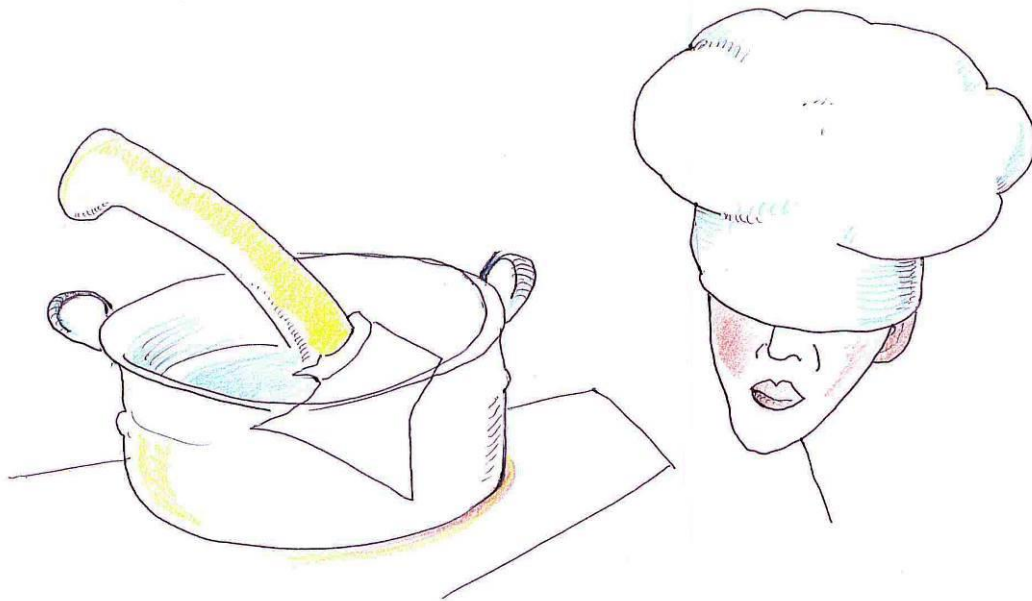
- Aavik, A. (2012). *Sotsiaalpedagoogilised probleemid koolis ja õpetaja toimetulek*. (E-kursuse materjalid). (http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/25450/Sotsiaalpedag_probl_materjalid.pdf?sequence=1; 13.12.2012).
- Eesti Haridusfoorum. *Mõisted*. (http://www.tlu.ee/opmat/ka/opiobjekt/ME_Haridusest/misted.html; 12.12.2012).
- Eesti kutseharidussüsteemi arengukava 2009-2013*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.
- Eesti Vabariigi haridusseadus*. (1992). RT 1992, 12, 192.
- Haridus- ja Teadusministeerium. *Kutseõppurile*. (<http://www.hm.ee/index.php?0512422>; 13.12.2012).
- Leino, M. (2010). *Kooliprobleemide taustategurid. Noortemonitor 2009*. Tallinn: Eesti Noorsoo Instituut.
- Mets, N. (2010). *Eesti noorte resilentsust toetavad kaitsefaktorid*. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Murakas, R., Lepik, A., Dsiss, H. & Rämmer, A. (2007a). *Kutsekooliõpingute katkemine ja taasalustamise võimalused. Ülevaade uurimistulemustest*. Tartu: Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut.
- Murakas, R., Lepik, A., Dsiss, H., Tõugu, R. & Veski, L. (2007b). *Ülikooliõpingute katkemine ja taasalustamise võimalused: Ülevaade uuringu „Uus algus“ tulemustest*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Pärilin, L. (2007). *Õpilaste valmisolek kutsehariduses hakkamasaamiseks põhikooli järel Lääne-Virumaa koolide näitel*. (Bakalaureusetöö). Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Põhikooli riiklik õppekava*. (2010). RT I, 2010, 6, 22.
- Randmann, L. *Enesejuhitud õppijat toetab enesemotivatsioon*. (Õppematerjal). (<http://www.tpi.ee/eneseanalyyis/enesemotivatsioon.pdf>; 13.12.2012).
- Riigikontroll. (2007). *Koolikohustuse täitmine ja selle tagamise tulemuslikkus*. Tallinn.
- Tamm, A. (2011). *Riiklike õppekavade rakendumine kutseõppeasutustes*. Tallinn: Klaris.
- Teichmann, M. (2003). *Toimetulek*. (Slaidid).
- Turba, V. (2010). *Kutsekooli õpilaskontingendi elustiil ja väärtushinnangud*. (Magistritöö). Tartu.
- Türk, K., Haldma, T., Kukemelk, H., Ploom, K., Irs, R. & Pukkonen, L. (2011). *Üldharidus- ja kutsekoolide tulemuslikkus ja seda mõjutavad tegurid*. Tartu: Tartu Ülikool; Haridus- ja Teadusministeerium.
- Urva, T. (2007). *Õpetaja ja õppija interaktsioonisuhete uuring kutsehariduse näitel*. (Magistritöö). Tartu: Tartu Ülikool.

LISA 1. KUTSEÕPPE KATKESTANUD: TÜÜPNÄITED

Kuigi kutseõppe katkestamise põhjused ja nende kombinatsioonid on iga juhtumi puhul unikaalsed, kordusid mõned mustrid intervjuust intervjuusse. Sellest võib järeldada, et teatud tegurid loovad pinnase selliste olukordade tekkeks, kus noore inimese ainsaks (või lihtsaimaks) väljapääsuks näib olevat õpingute katkestamine. Järgnevalt tutvustatakse nõ tüüpjuhtumeid, mis tõenäoliselt kutseõpingute katkestamiseni viivad.

Johanna ja Sven-Eerik⁷: noored, kellel pole aimugi, kelleks nad suureks saades saada tahavad

Johanna ja Sven-Eerik on tüüpilised noored, kes põhikooli lõpetades ei tea, mida nad edasi õppima või tegema peaks. Kutse- või karjäärinõustamisele nende koolis eriti tähelepanu ei pööratud: Johanna täitis kunagi koos oma klassikaaslastega ühes klassijuhatajatunnis kutsesobivustesti, mille üle pikemalt ei arutletud. Sven-Eeriku koolis käidi ühel korral lähedalasuvat kutseõppeasutust ja sealseid erialasid tutvustamas. Nii ei olegi Johannal ja Sven-Eerikul põhikooli lõpetades ettekujutust ei sellest, milline eriala neile nende huve ja võimeid arvestades sobida võiks ega ka sellest, millised kutsekoolid on Eestis olemas, milliseid erinevaid erialasid on võimalik seal õppida ega sellest, mida erialade õppekavad sisaldavad.

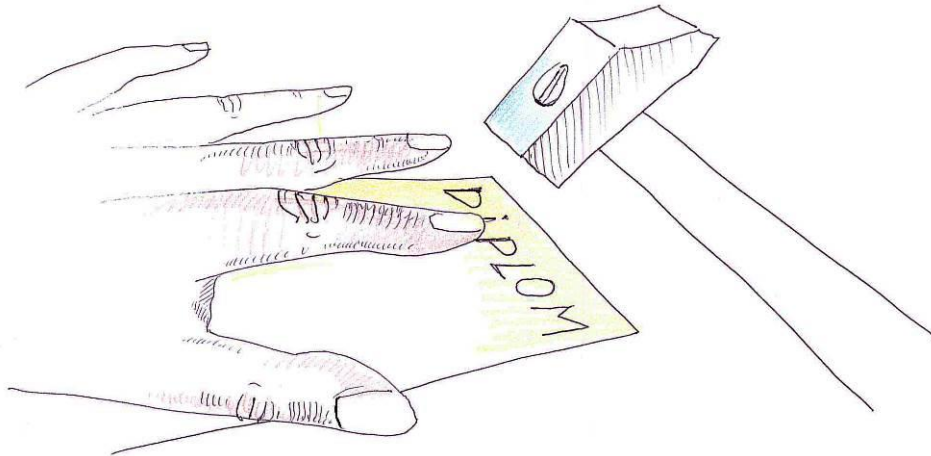
Pärast põhikooli lõppu on vaja otsustada, mida edasi teha, kuid hinded on gümnaasiumi astumiseks liiga viletsad ja tööd on alaealisena raske leida. Nii mõtlebki Sven-Eerik, kes sai käsitöötunnis puutööga päris hästi hakkama, et läheb ja õpib tiseriks. Lõppude lõpuks oli vanaisagi tal ju tislere. Kooli valida pole raske: Sven-Eerik läheb samasse kutsekooli, mille on valinud suurem osa tema sõpradest ja klassikaaslastest. Pealegi asub see kodule kõige lähemal. Teiste koolide kohta ei hakka ta informatsiooni otsimagi.

⁷ Siin ja edaspidi pole kasutatud ühegi intervjuueeritava nime. Kõik nimed on võetud Toivo Tänavsuu artiklist „EDETABEL: Eesti 100 aasta popimad nimed“ (Eesti Päevaleht, 23. mai 2011); täpsemalt on tegemist nimedega, mis leidsid ära märkimist alates 1990. aastast sündinud lastele pandud tüüpilisemate nimede seas.

Johanna on samasuguse valiku ees ning otsustab viia paberid kodulähedasse kutseõppeasutusse koka erialale astumiseks, sest talle meeldib süüa teha. Paraku jääb Johanna oma paberite esitamisega hilja peale ning sinna kooli ta enam dokumente viia ei saa. Sugulase soovitusel viib ta paberid teises maakonnas asuvasse kutsekooli, mille kasuks räägib väga viletsa keskmise hindega Johanna silmis ka see, et sinna võetakse vastu põhimõtteliselt kõik, kes sisseastumisdokumentid esitavad. Soovitud erialale seal küll astuda ei õnnestu, kuid Johanna valib kooli poolt soovitatud väiksema konkursiga eriala mõeldes, et küllap saab ka kodumajanduse suunal süüa teha.

Johannale ja Sven-Eerikule ei meeldi eriti koolis käia. Johannat motiveerib veidi lootus, et ta saab võib-olla eriala vahetada. Esialgu käivad nad küll enam-vähem kohusetundlikult kohal, kuid nädalatega tuleb teadmine, et nende puudumistele vaadatakse kooli poolt läbi sõrmede. Kuidagimoodi õnnestub neil puudumise tulemusena tekkinud võlgnevused siiski õigeks ajaks kõrvaldada ning nad mõlemad pääsevad esimesele praktikale, mille tulemusena jõuavad mõlemad arusaamisele, et õpitaval erialal nad ennast tulevikus töötamas ette ei kujuta. Niisiis muutub suhtumine õpingutesse veelgi ükskõiksemaks, puudumiste arv kasvab, võlgnevused kogunevad ning paari kuuga on neid kogunenud nii palju, et ainus lahendus näib olevat kooli pooleli jätta. Sven-Eerik võtab paberid lihtsalt välja, Johannat tahetakse aga pearaha saamiseks edasi kooli nimekirjas hoida, mistõttu saab ta oma paberid kätte alles siis, kui ta ema on kooli helistanud ning ähvardanud haridusministeeriumisse kaevata, kui tema tüdruku kooli nimekirjast välja ei arvata.

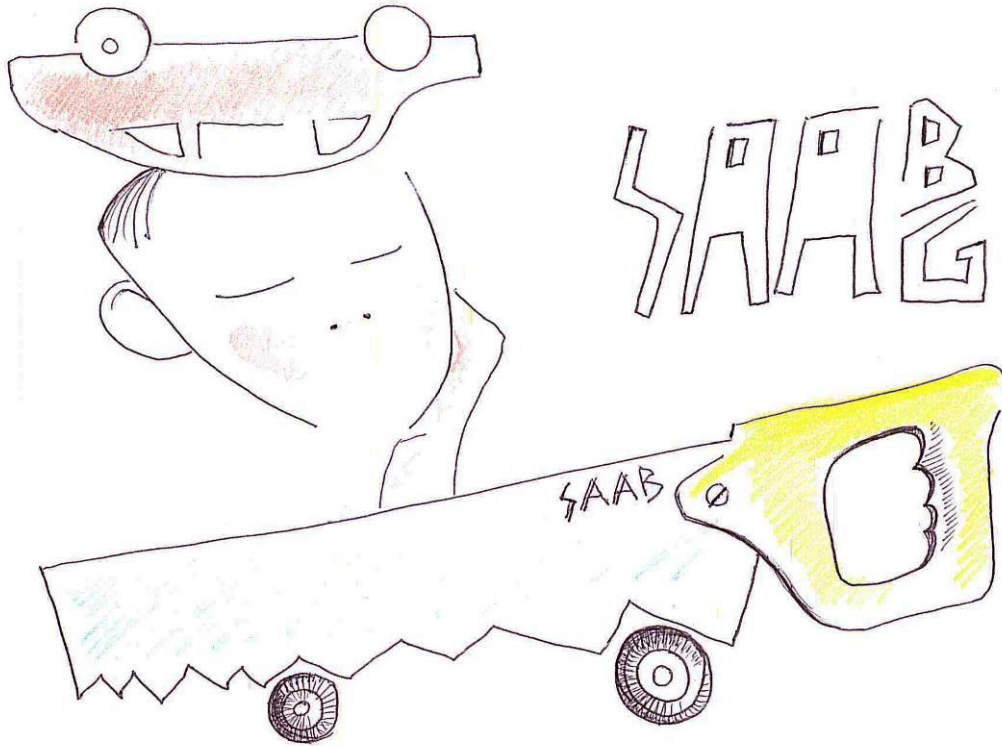
Pärast paberite väljavõtmist töötab Sven-Eerik koos isaga Soomes ehitajana. Johanna passib pool aastat niisama kodus. Sügisest lähevad mõlemad uuesti kooli. Sven-Eerik läheb ehitust õppima, Johanna pääseb teisel katsel kokaks õppima. Sven-Eerikul on kindel plaan seekord kooli ära lõpetada, sest ehitus hakkas talle tööd tehes meeldima ning nii palju on talle ka selgeks saanud, et paberiga on lihtsam tööd saada. Johanna püüab seekord koolis kuni praktika, kuid otsustab siis, et koka amet talle siiski ei sobi.

Kristjan: olude sunnil valel erialal

Sven-Eeriku kursusekaaslane Kristjan polnud tegelikult kunagi plaaninud tislerekts õppida. Ta oli juba mitu aastat teadnud, et tahab saada automehaanikuks. Paraku oli tema kodulähedases kutsekoolis automehaaniku erialale suur konkurss ning seal õeldi nigela keskmise hindega Kristjanile, et automehaaniku erialale ta kindlasti sisse ei saa ning soovitati esitada sisseastumisavaldus tislere erialale.

Kristjan ei tahtnud kodust kaugel koolis käia, mistõttu ta leppis kooli otsusega ja jäi lootma, et ehk õnnestub tal poole õppeaasta pealt meelepärasemale erialale üle minna.

Kuivõrd Kristjanil pole puutöö vastu huvi, on tal raske ennast õppima motiveerida. Üldainetega saab ta hakkama, aga erialaainetes on õpitulemused kehvad, mistõttu lööb Kristjan ühel hetkel õppeaasta keskel ka üldainetele käega ning kiiresti hakkavad kogunema puudumised ja õppevõlgnevused. Võlgnevuste parandamisega ei viitsi Kristjan vaeva näha ning võtab selle asemel hoopis paberid koolist välja, kuna tunneb, et ta ei taha vastumeelselt lihtsalt nõ paberi pärast kutsekoolis õppida.

Järgmisel õppeaastal alustab Kristjan õpinguid uues koolis, mis asub küll kodukohast kaugemal, kuid see-eest võimaldab õppida soovitud erialal. Paar aastat hiljem on Kristjan jõudnud automehaaniku erialal kolmandale kursusele ning plaanib kooli kindlasti lõpetada, et asuda tööle ettevõttes, kus ta praktikal käis. Tisleri erialal alustatud õpingute katkestamist peab ta ainuõigeks otsuseks, sest sellel erialal ta tööle kindlasti poleks asunud.

Annabel: pereprobleemide ohver

Annabeli ema ja isa lahutasid, kui ta oli väike. Mõne aja pärast leidis ema uue mehe. Paraku on Annabeli kasuisal probleeme alkoholi liigtarvitamisega ning ta muutub alkoholi tarvitades kasutütre suhtes vägivaldseks. Annabeli ema keeldub probleemi tunnistamast, sest usaldab meest rohkem kui tütart. Niisiis oli Annabel päris rõõmus, kui põhikool lõppes ning avanes võimalus õpingute jätkamise ettekäändel kodunt lahkuda.

Annabel on kodus harjunud elama pideva kriitika all, mistõttu talle meeldib käia koolis, kus keegi tema perekondlikku tausta ei tea ning temasse suhtutakse neutraalselt või pigem heatahtlikult. Õppimine sujub tal hästi ning suhted õpetajatega on head, sest need näevad tema huvi õpitava eriala vastu. Paraku väljub olukord kodus kontrolli alt ning ema ja kasuisa otsustavad Annabeli igasugusest majanduslikust toetusest ilma jätta. Annabel peab minema tööle, kuid töö kõrvalt jõuab Annabel kooli aina harvemini, kuni on puudumiste tõttu väljaviskamise äärel. Nähes, et õpinguid ja tööd pole võimalik ühildada, võtab Annabel lõpuks ise paberid välja mõttega, et tema eluloosse ei jääks märget koolist väljaviskamise kohta ning ta saaks majandusliku olukorra paranedes kindlasti edasi õppida. Mõned aastad hiljem töötab Annabel endiselt madalalpalgalisel ametikohal, mille töögraafik ei võimalda tal oma õpinguid jätkata. Niisiis on edasi õppimine lükkunud määramatusse tulevikku.

Sandra: kiusamise ohver

Sarnaselt Annabelile on Sandra pärit perekonnast, mis oleks pidanud pälvima lastekaitse või sotsiaaltöötajate tähelepanu. Lisaks sellele, et Sandra vanematel on alkoholiprobleem ning tüdruk ja ta õed-vennad on kasvanud suuresti ilma vanemliku hoolitsuseta, on Sandra ema autoritaarse kasvatustüüliga ning teeb laste eest otsuseid vaatamata sellele, et vanemad muidu laste käekäigu ja heaolu suhtes erilist tähelepanu ei ilmuta. Muuhulgas on Sandra emal kindel ettekujutus, kuhu kooli ja mida tema tütar õppima peab asuma ning ähvardustega surub ta oma tahtmise ka läbi. Seda, et Sandra tahaks kolida vanaema juurde Tartusse ja seal edasi õppida, ei võeta tema edasise elukäigu üle otsustamisel arvesse. Niisiis alustab Sandra õpinguid koolis, mida ta ise pole valinud, ning erialal, mille vastu ta huvi ei tunne.

Kodus kogetud pideva negatiivse suhtumise tõttu on Sandra kujunenud välja madal enesehinnang ning ta pole harjunud enese eest seisma. Seetõttu ei oska ta midagi peale vaikse kannatamise ette võtta ka olukorras, kus kaaslased teda uues koolis ja ühiselamus kiusama hakkavad. Õpetajad ei pööra kaasõpilaste poolsele kiusamisele tähelepanu isegi siis, kui see toimub klassiruumis otse nende silme all, millest kiusajad saavad innustust aina agressiivsemaks edasi tegutsemiseks. Vanemaid Sandra üleelamised ei huvita ja nad süüdistavad tüdrit, et too on lood koolivägivallast üksnes välja mõelnud, kuna ta on lihtsalt isepäine ja ei taha vanemate poolt valitud koolis käia.

Et igapäevaselt koolis kohalkäimine ja kaasõpilaste mõnituste talumine on Sandra jaoks väljakannatamatu, hakkab Sandra aina tihedamini koolist puuduma ja tal tekivad õppevõlgnevused. Lõpuks on Sandra sassis peresuhete, pideva koolivägivalla ja kogunenud võlgnevuste tõttu omadega sedavõrd puntras, et surub alla alandustunde ning pöördub kooli psühholoogi poole. Õnnetuseks ei pea koolipsühholoog kinni ametieetikast ja vaikumiskohustusest ning avalikustab Sandra olukorra pedagoogidele, kelle kaudu see

jõuab ka kaasõpilasteni, mis võimendab veelgi kiusamist. Sandra kaebab koolipsühholoogi peale oma kursusejuhendajale, kes leiab tolle ebaprofessionaalsele käitumisele hulgaliselt vabandusi. Kooli direktori poole pöördumine on tulemuslikum, kuid selleks ajaks on pidev mõnitamine, tema asjade lõhkumine ühiselamus ning sotsiaalne isolatsioon muutunud Sandra jaoks sedavõrd väljakannatamatuks, et ta ei näe muud võimalust, kui paberid koolist välja võtta.

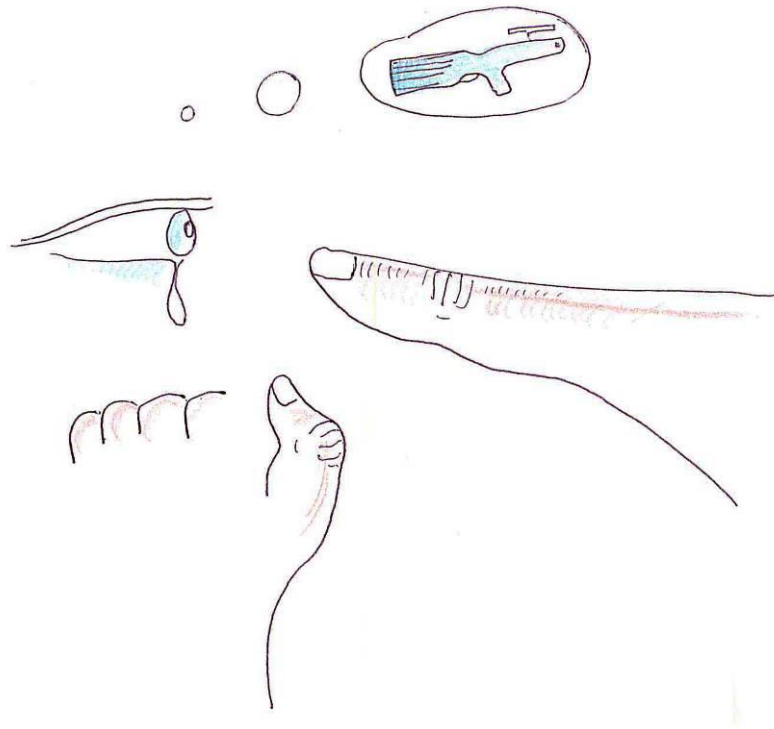
Et vanemad tema otsust ei toeta, põgeneb Sandra vanaema juurde Tartusse. Kolm aastat hiljem elab ta ikka vanaema juures, on lõpetanud kutseõppeasutuse soovitud erialal ning soovib oma õpinguid jätkata rakenduskõrgkoolis. Ta kasutab jätkuvalt antidepressante, kuna kunagine stress on mõjunud halvasti tema vaimsele tervisele.

Karl: poiss, kes ei taha saada koolitulistajaks

Erinevalt Annabelist ja Sandrast on Karli perekonnas kõik korras: tema vanemad on küll tööga hõivatud ega leia tema jaoks väga palju aega, kuid tunnevad huvi, kuidas teismelisel pojalt koolis läheb. Samuti on kõik korras Karli hinnetega, talle meeldib õppida ja süvenenult tunnis kaasa teha. Seda, et kõik oleks korras, ei saa aga öelda Karli suhete kohta eakaaslastega. Kogu tema koolitee on olnud üksainus kannatuste rada: tema kallal noriti algkoolis, teda kiusati põhikoolis ja ka kutsekoolis on ta kaaslaste kiusamise objektiks. Selliste kogemuste baasil on Karl välja kujundanud oskuse end ümbritsevast välja lülitada ja mõnitamisest väliselt mitte välja teha. Tema ellujäämisstrateegia koolis on püüdnud teha ennast nii tähelepandamatuks kui vähegi võimalik, et kaaslased tema olemasolu lihtsalt ära unustaksid ja ta rahule jätaksid.

Olukorda ei muuda kergemaks mõned õpetajad, kes klassiruumis Karli tolle kühmus oleku pärast torgivad ning talle sellega klassikaaslaste täiendavat tähelepanu tõmbavad. Seda, et õpetajad kiusajate ohjeldamiseks midagi ette võtaksid, Karl ei looda, sest enamik õpetajatest kardavad kiusajaid sarnaselt tagakiusatud õpilastega ning tunnevad kergendust, kui kooli suuremad huligaanid nende asemel mõne kaasõpilase kallal oma võimu näitavad. Õpetajate ja koolikaaslaste negatiivse tähelepanu vältimiseks eelistab Karl üha sagedamini tundides mitte kohal käia.

Varem on Karlil olnud koolikaaslaste seas üksikuid sõpru, kes on aidanud üldist negatiivsust välja kannatada. Nood on aga erinevatel põhjustel koolist lahkunud, mistõttu Karl on jäänud üksinda kiusajate meelevalda ning jõuab kiusamise vältimiseks kooli aina harvemini. Vanematele tundub veidi veider, et poiss nii palju aega kodus on, kuid kuni hinnetega on kõik enam-vähem korras, ei näe nad erilist põhjust muretsemiseks. Karl pole neile koolis aset leidvast vägivaldast rääkinud. Ta on üritanud sellest rääkida oma kursusejuhatajaga ja kooli psühholoogiga, kuid need keelduvad probleemi tunnustamast ning on tegelenud üksnes küsimusega, miks Karl laseb põhjuseta puudumistel kontrollimatult koguneda. Lõpuks loobub Karl tuuleveskitega võitlemast ning võtab paberid koolist välja, sest tema hinnangul on jäänud tal vaid kaks valikut: kas kiiremas korras lahkuda või saada Eesti esimeseks koolitulistajaks.

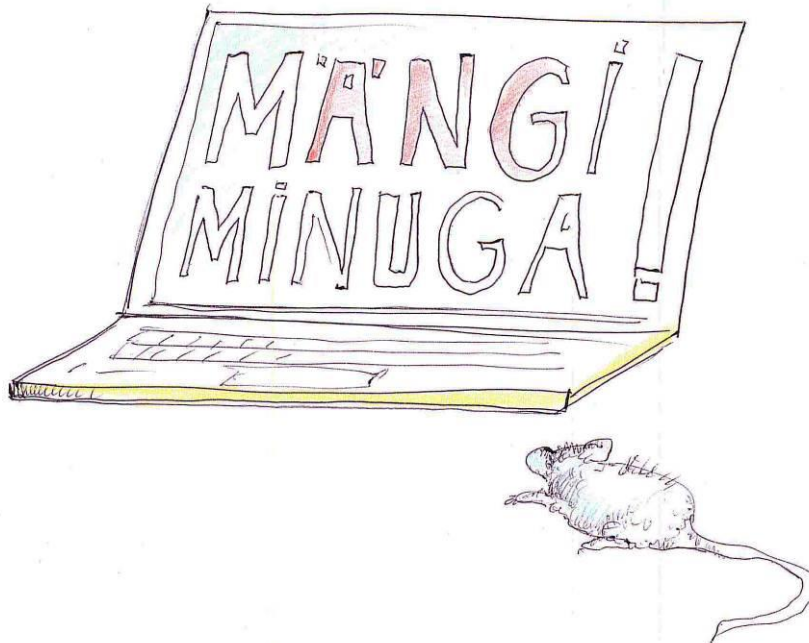

Pool aastat hiljem on Karli vaimne tervis endiselt kehv, kuid ta üritab ennast kokku võtta, et ta koolitee lõplikult pooleli ei jääks. Ta on viinud paberid õhtukooli, lootes, et sealsed õpilased on ehk täiskasvanumad kui kutsekooli kontingent.

Robin: klassikaline laiskvorst kaasaegse tehnika küüsis

Robin sai põhikoolis vaevu-vaevu hakkama. Motivatsiooni enese pingutamiseks mingi eesmärgi saavutamiseks ega enesedistsipliini tal ei ole. Tema ainus huvi ja hobi on arvutimängud, millega ta sisustab enamiku oma ajast. Kutsekooli asus ta õppima peamiselt seepärast, et kõik ümberringi arvasid, et ta peaks pärast põhikooli lõppu midagi edasi tegema ja gümnaasiumi poleks ta kehvade õpitulemuste tõttu kindlasti sisse saanud. Ise oleks ta hea meelega jäänudki koju arvutimänge mängima. Pärast kutsekooli astumist pole Robin oma eluviise oluliselt muutnud, ainult kodu asemel istub ta nüüd arvuti taga oma ühikatoas. Tundidesse ta eriti tihti ei jõua; esimestesse tundidesse ei jõua ta peaaegu mitte kunagi, sest on nii varaseks ärkamiseks öösel arvuti taga istumisest liiga väsinud. Vahepeal, kui kool pani ühiselamu komandandi hommikuti uniseid koolipoisse äratama, jõudis Robin hommikuti isegi kooli, aga pärast seda,

kui selle „teenuse“ osutamine lakkas, jõuab Robin esimestesse tundidesse veelgi harvem kui varem ning põhjendab puudumist sellega, et keegi ei ajanud teda üles.

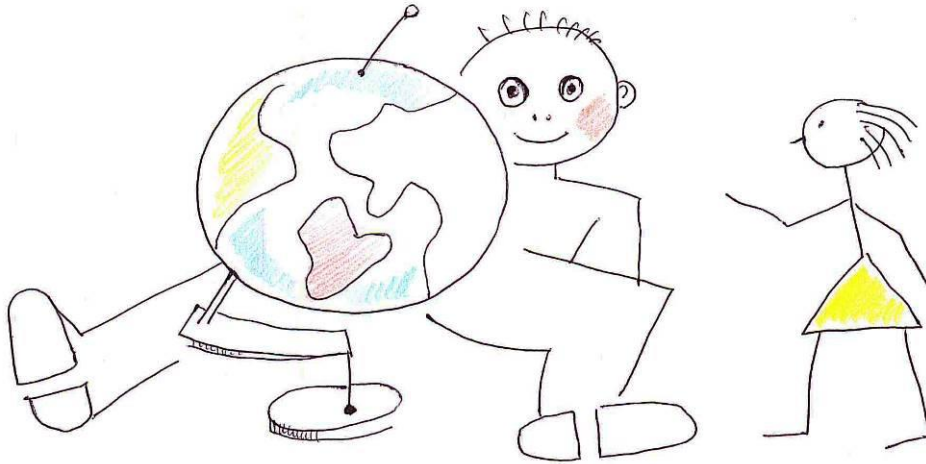
Selle üle, mis temast edasi saab või millest ta ennast ilma vanemate toeta üleval peaks, Robin mõelnud ei ole. Teda ei morjenda seegi, et puudumiste ja võlgnevuste tõttu ähvardab teda juba õige pea koolist väljaviskamine.

Karl-Robert: laisk, rumal ja enesekindel

Sarnaselt Robiniga pole ka Karl-Robert omandanud põhikoolis mingisugust õpiharjumust, sest põhikoolist ta lihtsalt sai kuidagimoodi läbi. Erinevalt Robinist paeluvad Karl-Robertit arvutite asemel pigem alkohol ning niisama „hängimine“. Kutsekooli tuli Karl-Robert seetõttu, et ta kuhugi mujale sisse ei saanud. Tegelikult ei oleks ta kutsekooligi tulnud, aga vanemad käisid peale ja lõpuks Karl-Robert soostuski kooli minema teadmisega, et kutsekoolis nagunii õppimist ei nõuta. Asjaolu, et kutseõppeasutuses tuleb õppida, tuli talle halva üllatusena. Seda enam, et tema arvates on kooliskäimine aja raiskamine, sest midagi vajalikku seal nagunii ei õpetata, õpetajad ja õpikud on ajast ja arust ning Eestis ei maksta Karl-Roberti hinnangul kellelegi nagunii palka, mis kogu õppimise vaeva ära tasuks.

Kuna õppimisel ei ole Karl-Roberti arvates mõtet, veedab ta koolis aega peamiselt tunni segamise ning kaasõpilaste ja õpetajate terroriseerimisega. Koolis käib Karl-Robert täpselt nii, kuidas juhtub. Ühiselamus elab ta vilgast seltsielu, tal on olnud pahandusi alkoholitarbimise pärast nii koolis, ühiselamus kui väljaspool. Seda, et keegi ta võlgnevuste, puudumiste, alkoholi tarbimise või vägivaldsemise pärast välja viskaks, Karl-Robert ei karda, sest ta teab, et kool tahab tema eest riigilt pearaha saada ning reeglitele vaadatakse läbi sõrmede.

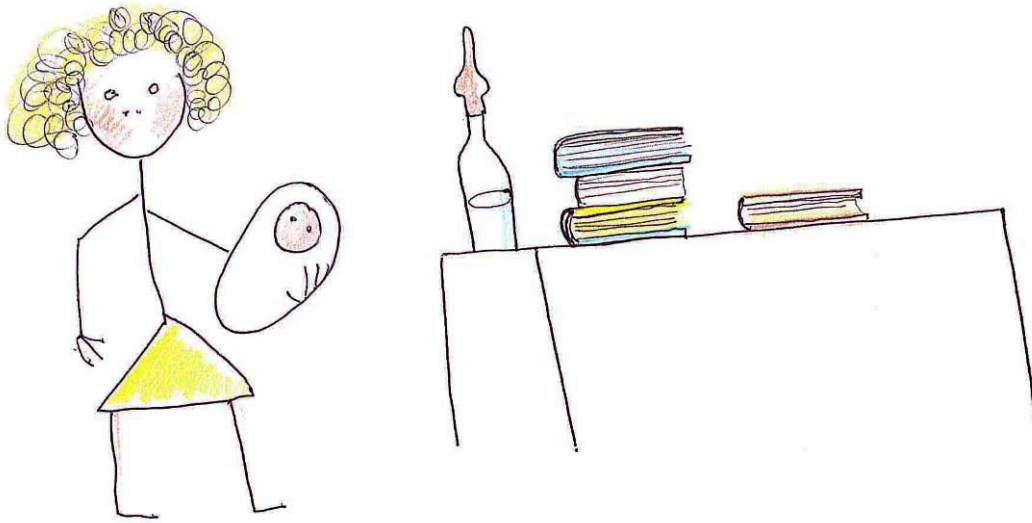
Ükskõik, kas tal õnnestub kool ära lõpetada või mitte, on Karl-Robertil kindel plaan kodumaa tolm jalge alt pühkida ning välismaale tööle minna. Seda peamiselt seetõttu, et ta enda hinnangul ei osata teda Eestis piisavalt hinnata ning palka siin normaalselt ei maksta.

Mari-Liis: lapseohtu noor ema

Mari-Liis oli kutsekoolis populaarne tüdruk. Õppimine tal väga hästi ei sujunud, kuid ta pälvis ohtralt poiste tähelepanu ning paljud tüdrukud tahtsid olla tema moodi. Ise suhtus ta oma kursuse tüdrukutesse nagu ka õpetajatesse pigem ülbelet. Mari-Liisi elu võttis ootamatu pöörde seoses soovimatu rasedusega.

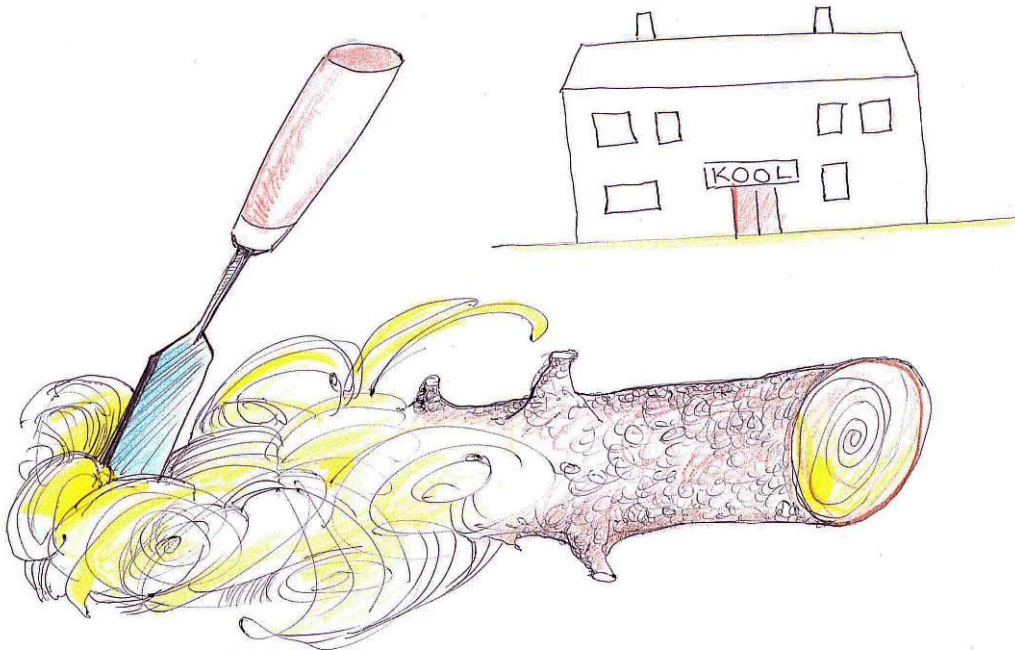
Mari-Liisi optimistlik seisukoht, et imiku kõrvalt õnnestub tal kutsekool siiski ära lõpetada, ei osutunud tegelikkuses lihtsalt elluviidavaks. Osa õpetajatest tuli Mari-Liisile vastu ning võimaldas tal ainet läbida ilma koolis igapäevaselt käimata, saates talle e-kirjaga vajalikud õppematerjalid ja ülesanded. Osa õpetajatest aga arvas, et väikelapse vanemaks olemine ei ole vabanduseks, miks tuleks õpilasele erandeid teha ning nõudsid tundides kohalkäimist. Seetõttu jäid mõned ained läbimata, tekkisid võlgnevused ning lõpuks otsustas Mari-Liis, et ta ei tule väikese lapse kõrvalt õpingute lõpetamisega toime.

Praegu on Mari-Liis kodune, elab vanemate juures ning kasvatab üksinda väikest last. Kunagi tahab ta midagi edasi õppida, et lapsele heaks eeskujuks olla, aga väga kindel see plaan ei ole.

Siim: noor tööline

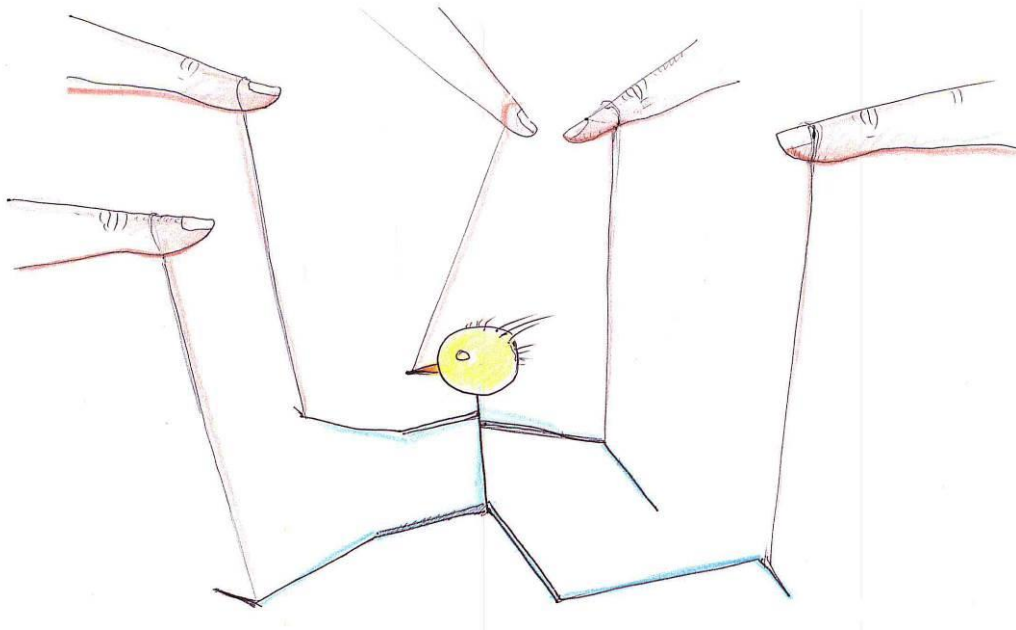
Siimule oli juba kutsekooli astudes selge, et õpingute kõrval tuleb ka töö käia, sest vastasel korral ei tule ta omadega lihtsalt rahaliselt välja. Sobiva eriala kutsekoolis valis ta oma huvidest lähtuvalt. Paraku ei olnud töö, mida Siim kooli kõrvalt tegi, õpitava erialaga seotud. Mõnda aega uskus Siim, et tuleb paralleelselt töötamise ja õppimisega toime, kuid peagi ilmsesid mõlemal rindel probleemid. Tööandja eeldas, et Siim annab endast tööl 110% ning ei võimaldanud Siimul oma töögraafikut koolitööde järgi sättida. Tööandja silmis polnud väärtuseks ka see, et Siim omandab haridust, kuna ta ei pidanud haridusttõendava dokumendi olemasolu Siimu töökohal vajalikuks. Puudumiste tõttu tekkisid Siimul ka koolis probleemid ning kui ta üritas õpetajatega läbi rääkida, kuidas ta saaks oma praktika- ja järelevastamise aegu töölkäimisega ühitada, siis ei jõudnud ta õpetajatega kokkuleppele. Siimu kursusejuhendaja arvates pidanuks Siim tööl lihtsalt lahkumisavalduse esitama ja koolile pühendumata, sest ta töötab nagnii sellises ametis, millel mingit tulevikuperspektiivi ei ole. See, et millestki peab ka elama, polnud õpetajate jaoks argument.

Töökoormus kasvas ning võlgnevused ja puudumised koolis kogunesid ning Siimule sai selgeks, et samamoodi pole võimalik jätkata. Et millestki tuleb siiski elada, siis otsustas Siim koolist loobuda. Kursusejuhendaja ainus arvamusaaldis oli, et tegu on vale otsusega.

Kevin-Johannes: tuulelipp

Kevin-Johannes on kaaslaste poolt kergesti mõjutatav. Juba põhikoolis järgis ta oma tegemistes klassi liidrite ja sõprade käitumist, kuna ei tahtnud langeda nende pilkeobjektiks. Kui põhikool läbi sai, valis ta edasisteks õpinguteks sama eriala ja kutseõppeasutuse, kus asus õppima enamik sõpradest. Valikul oli määravaks seltskond, mitte eriala meeldivus ning tulevikuperspektiivid. Koolis käitub Kevin-Johannes sõprade eeskuju järgides. Kui sõbrad otsustavad koolist puududa, klassikaaslased mõnd kaasõpilast kiusata või toakaaslased ühiselamusse alkoholi smuugeldada, siis teeb Kevin-Johannes kõik alati kaasa. Õpetajatega saab Kevin-Johannes normaalselt läbi, sest kõige hullemate tunnisegajate hulka ta ei kuulu. Paar õpetajat natuke näägutavad ta kallal, et ta tunnis kaasa teha ei viitsi, aga poiss kannab selle pigem õpetajate kulunud närvide kui oma käitumise arvele. Küll aga saadetakse teda regulaarselt õppenõustaja jutule, sest põhjuseeta puudumisi ja võlgnevusi on üksjagu kogunenud. Kevin usub, et ta suudab õppenõustaja koostatud graafiku abil võlgnevused likvideerida ja kooli lõpetada. Sellest, mis temast pärast kooli lõpetamist saab, pole Kevin-Johannesel vähimatki ettekujutust, aga ta arvab, et sõprade tutvuste kaudu ikka kuhugi tööle saab.

Martin-Andreas: kadunud nii kooli kui ka intervjuerija jaoks

Martin-Andreas suhteid koduste ja koolikaaslastega ning katkestamise põhjuseid pole võimalik lähemalt tutvustada, sest ta on uurijate jaoks täiesti tabamatu. Koolist tema kohta saadud andmed olid aegunud ja tema telefoninumber vahetunud, kuid uuringumeeskonnal õnnestus siiski temaga kontakti saada. Esialgu soostus Martin-Andreas intervjuud andma ja intervjuu toimumisaeg lepiti kokku. Martin-Andreas nõusolek oli jõus ka veel intervjuu päeva hommikul ning intervjuerija sõitis tema kodulinna intervjuud tegema. Kes kohale ei ilmunud, oli Martin-Andreas. Kui ta kokkulepitud ajal intervjuukohas ei olnud ning intervjuerija üritas talle helistada, oli Martin-Andreas telefon välja lülitatud. Olgu lisatud, et iga Johanna, Sven-Eeriku, Kristjani, Annabeli jne kohta leidis vähemalt üks kutseõppe katkestanud Martin-Andreas, kes lülitas intervjuerija kõne peale telefoni välja või ei ilmunud kokku lepitud kohtumisele lihtsalt kohale.

TUUT - TUUT - TUUT

LISA 2. ÕPINGUTE KATKESTAMISE PÕHJUSED JA SEKKUMISMEETMED⁸

Õpingute katkestamise põhjus	Katkestamise seos sotsiaalmajandusliku keskkonna arengutega	Sekkumismeede (koolikorralduslik)	Sekkumismeede (pedagoogilis-psühholoogiline)
KÕIGE OLULISEMAD KATKESTAMISE PÕHJUSED			
Inimesest endast tulenevad põhjused			
Eriala/õppeainete mittesobivus	Trendid kutsehariduse mainekujunduses	* Üleminek sama õppekavariühma põhiselt, võimalus alustada teises õppevaldkonnas * Õpetajate motiveerimine * Eelaasta juurutamine * Uute kutseõppeliikide rakendamine * Tagaside küsimine õpilastelt * Töökasvatus, ettevõtete külastamine juba põhikoolis * Õppekavaarendus	* Õpiraskuste ennetamine * Karjäärinõustamine * Lapsevanemate koolitused ja nõustamine * Õppetöölalane nõustamine * Arenguveestlused * Positiivse maine kujundamine
Halb õppeedukus	Trend nõrkade õppetulemustega õpilasi põhikoolis "läbi vedada"	* Eelaasta * Esimesel aastal üldained * Individuaalne õppegraafik/õppekava * Tegelemine iga üksiku puudumisega * Uute kutseõppeliikide rakendamine * Abiõpetaja/ aineõpetaja õpiabi * Õppekomisjonide süsteem * Tagasiside küsimine õpilastelt * Töökasvatus, ettevõtete külastamine juba põhikoolis * Õppekavaarendus * Koostöö kohalike sotsiaalametnikega * Väiksemad rühmad * Tasemetestid ja õpilaste jaotamine vastavalt võimekusele	* Õppetöölalane nõustamine * Tugisüsteem * Karjäärinõustamine * Õppima õpetamine * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Hinnete jälgimine * Tugiisikute süsteem, kaasõpilasvalve * Lapsevanemate koolitused ja nõustamine * Arenguveestlused
Motivatsiooni-puudus	Majanduslik ebastabiilsus: õpilastel on muid muresid, millega tegeleda. Kõigepealt tegeletakse esmavajaduste rahuldamisega, alles siis tuleb õppimine.	* Võimalused toetuste (nt koolilõuna) ja stipendiumide taotlemiseks ja saamiseks * Tegelemine iga üksiku puudumisega * Uute kutseõppeliikide rakendamine * Töökasvatus, ettevõtete külastamine juba põhikoolis * Koostöö kohalike sotsiaalametnikega	* Tugisüsteem * Karjäärinõustamine * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Tugiisikute süsteem, kaasõpilasvalve * Lapsevanemate koolitused ja nõustamine * Arenguveestlused * Positiivse maine kujundamine
Viitsimatus õppida	X	* Tegelemine iga üksiku puudumisega * Töökasvatus, ettevõtete külastamine juba põhikoolis * Õpetajate motiveerimine	* Karjäärinõustamine * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Tugiisikute süsteem, kaasõpilasvalve * Lapsevanemate koolitused ja nõustamine * Õppima õpetamine * Arenguveestlused * Positiivse maine kujundamine

⁸ Informatsioon koolide esindajate intervjuudest

Õpingute katkestamise põhjus	Katkestamise seos sotsiaalmajandusliku keskkonna arengutega	Sekkumismeede (koolikorralduslik)	Sekkumismeede (pedagoogilis-psühholoogiline)
Põhjuseta puudumised	Majanduslik ebastabiilsus, vanematest eraldi elamine. Vastutustunde puudumine. Ahvatlevate/alternatiivsete võimaluste teke (internet, kaubanduskeskused, jms)	* Tegelemine iga üksiku puudumisega * Noorsootöö (sh huvitegevus) toetamine kutseõppeasutustes * Õppekomisjonide süsteem * Tagasiside küsimine õpilastelt * Töökasvatus, ettevõtete külastamine juba põhikoolis * Õppekavaarendus * Koostöö kohalike sotsiaalametnikega * Väiksemad rühmad	* Õppetöölane nõustamine * Õpiraskuste ennetamine * Tugisüsteem * Õppima õpetamine * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Hinnete jälgimine * Tugiisikute süsteem, kaasõpilasvalve * Lapsevanemate koolitused ja nõustamine * Arenguestlused
Oskamatus õppida, eesmärkide ja vastutustunde puudumine	Palju kasutatakse endiselt faktipõhist õpet, kuid vajalik on teistsugune lähenemine. Osa õpilastest ei ole küpsed pärast põhikooli lõpetamist alustama erialaõpingutega.	* Eelaasta * Tegelemine iga üksiku puudumisega * Abiõpetaja/aineõpetaja õpiabi * Tagasiside küsimine õpilastelt * Töökasvatus, ettevõtete külastamine juba põhikoolis * Õppekavaarendus	* Õppetöö alane nõustamine * Õpiraskuste ennetamine * Tugisüsteem * Karjäärinõustamine * Õppima õpetamine * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Tugiisikute süsteem, kaasõpilasvalve * Lapsevanemate koolitused ja nõustamine * Süsteemne abi kohanemisel * Arenguestlused
Distsipliini-probleemid	Üleminek vabamale kasvatusmeetodile, samas oskamatus seda rakendada. Vanemate eemalviibimine (töökohad välismaal). Lapsed pole harjunud, et keegi sekkub nende eraellu.	* Tegelemine iga üksiku puudumisega * Noorsootöö (sh huvitegevus) toetamine kutseõppeasutustes * Õpilaskodu * Õppekomisjonide süsteem	* Tugisüsteem * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Tugiisikute süsteem, kaasõpilasvalve * Lapsevanemate koolitused ja nõustamine * Õpetajate koolitus tervise teemal (nt käitumishäired, diagnoosid) * Arenguestlused
Perekonnast tulenevad põhjused			
Pereelu ja õpingute mittedobimine	Noorte rasedus/ varajane lapsevanemaks saamine	* Kaugõppesse ülemineku võimalus * Individuaalne õppegraafik/ õppekava * Uute kutseõppeliikide rakendamine * Koolitervishoiu, ennetustegevuste ja tervisekasvatuse tõhustamine	* Õpiraskuste ennetamine * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Arenguestlused * Õppetöölane nõustamine
Majanduslikud põhjused			

Õpingute katkestamise põhjus	Katkestamise seos sotsiaalmajandusliku keskkonna arengutega	Sekkumismeede (koolikorralduslik)	Sekkumismeede (pedagoogilis-psühholoogiline)
Töö ja õpingute mitesobimine	Majanduse ebastabiilsest olukorrast tingituna minnakse tööle, et ennast ja lähedasi ära elatada. Buumi ajal katkestati samuti rohkem, kuna lihtne oli töökohta leida. Teisalt on viimasel kümnendil ahvatlusi järjest juurde tekkinud, õpilaste nõudmised seega suurenenud	* Võimalus arvestada erialast töökogemust õpingute osana * Kaugõppesse ülemineku võimalus * Õpetajate motiveerimine * Individuaalne õppegraafik/õppekava * Uute kutseõppeliikide rakendamine * Töökasvatus, ettevõtete külastamine juba põhikoolis	* Õpiraskuste ennetamine * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Arenguestlused * Õppetöölane nõustamine * Karjäärinõustamine
Rahalised raskused	Majandusolukorra ebastabiilsus: vajadus raha teenida, puuduvad piisavad vahendid, et kooli jõuda või koolis õppida	* Võimalused toetuste (nt koolilõuna*) ja stipendiumide taotlemiseks ja saamiseks * Õpilaskodu * Koostöö kohalike sotsiaalametnikega	* Õpiraskuste ennetamine * Tugisüsteem * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Arenguestlused
KESKMISE OLULISUSEGA KATKESTAMISE PÕHJUSED			
Inimesest endast tulenevad põhjused			
Pere juurest eemalolemine, kehv iseseisvalt hakkamasaamine	Majandusolukorra ebastabiilsus, töötus (lapsed kasvavad üksi, vanemad välismaal tööl)	* Kaugõppesse ülemineku võimalus * Individuaalne õppegraafik/õppekava * Koostöö kohalike sotsiaalametnikega	* Tugisüsteem * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Arenguestlused * Süsteemne abi kohanemisel * Lapsevanemate koolitused ja nõustamine
Sõprade negatiivne suhtumine õppimisse, kutseõppesse ja valitud erialasse	Trendid kutsehariduse mainekujunduses	* Uute kutseõppeliikide rakendamine	* Tugisüsteem * Positiivse maine kujundamine
Kooli kodust/elukohast liiga kaugel	Ühiskonna areng. Inimesed mobiilsemad.	* Kaugõppesse ülemineku võimalus * Võimalused toetuste (nt koolilõuna*) ja stipendiumide taotlemiseks ja saamiseks * Individuaalne õppegraafik/õppekava * Õpilaskodu * Koostöö kohalike sotsiaalametnikega	* Arenguestlused * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga
Halb tervis	Sotsiaalkeskkonna arengud tekitavad tervisehäireid (nt depressioon, toitumishäired, suitsetamine jms)	* Kaugõppesse ülemineku võimalus * Üleminek sama õppekavarihma põhiselt või siis võimalus alustada teises õppevaldkonnas * Individuaalne õppegraafik/õppekava * Koolitervishoiu, ennetustegevuste ja tervisekasvatuse	* Karjäärinõustamine * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Tugiisikute süsteem, kaasõpilasvalve * Arenguestlused * Õpetajate koolitus tervise teemal (nt käitumishäired, diagnoosid)

Õpingute katkestamise põhjus	Katkestamise seos sotsiaalmajandusliku keskkonna arengutega	Sekkumismeede (koolikorralduslik)	Sekkumismeede (pedagoogilis-psühholoogiline)
		tõhustamine * Koostöö kohalike sotsiaalametnikega	
Sõltuvus-alkoholi) probleemid (sh)	Sotsiaalkeskonna arengud. Mõnuainete kättesaadavus (narkootikumid, tubakas, alkohol). Arvutisõltuvus.	* Tegelemine iga üksiku puudumisega * Koolitervishoiu, ennetustegevuste ja tervisekasvatuse tõhustamine * Noorsootöö (sh huvitegevus) toetamine kutseõppeasutustes * Koostöö kohalike sotsiaalametnikega	* Tugisüsteem * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Tugiisikute süsteem, kaasõpilasvalve * Lapsevanemate koolitused ja nõustamine
Sotsiaalne ebaküpsus	Lapsed kasvavad üksi või koos vanemate õdede/vendadega, kuna vanemad on välismaal tööl. Kodust lahutakse varem, luuakse oma pere. Arvatakse, et ollakse täiskasvanud ja osatakse langetada õigeid otsuseid. Ei soovita sekkumist oma eraellu. Mõjutab ka faktipõhine õpe põhikoolis.	* Eelaasta * Tegelemine iga üksiku puudumisega * Noorsootöö (sh huvitegevus) toetamine kutseõppeasutustes * Tagasiside küsimine õpilastelt * Töökasvatus, ettevõtete külastamine juba põhikoolis * Õppekavaarendus	Õppetööalane nõustamine * Õpiraskuste ennetamine * Tugisüsteem * Õppima õpetamine * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Lapsevanemate koolitused ja nõustamine * Arenguveestlused * Õpetajate koolitus tervise teemal (nt käitumishäired, diagnoosid) * Süsteemne abi kohanemisel
Perekonnast tulenevad põhjused			
Halb kodune õhkkond (perevägivald, halvad õppimistingimused jms)	Majandusolukorra ebastabiilsus (mitterahuldavad õppimistingimused). Kogukonna/pere subkultuur, väärtushinnangud (palju lahtusi, üksikvanemaid, kasuvanemaid)	* Õpilaskodu * Koostöö kohalike sotsiaalametnikega	* Tugisüsteem * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Lapsevanemate koolitused ja nõustamine
Koolist tulenevad põhjused			

Õpingute katkestamise põhjus	Katkestamise seos sotsiaalmajandusliku keskkonna arengutega	Sekkumismeede (koolikorralduslik)	Sekkumismeede (pedagoogilis-psühholoogiline)
Õppimise igavaks pidamine	Majanduslik olukord – ebapiisav koolieelarve. Kooli ei tule noori pedagooge, samal ajal vanemad olivad lahkuvad koolist ning ei ole motiveeritud uusi õpetamismeetodeid omandama ja kasutama.	<ul style="list-style-type: none"> * Õpetajate motiveerimine * Individuaalne õppegraafik/õppekava * Noorsootöö (sh huvitegevus) toetamine * Tagasiside küsimine õpilastelt * Töökasvatus, ettevõtete külastamine juba põhikoolis * Õppekavaarendus * Tasemetestid ja õpilaste jaotamine vastavalt võimekusele 	<ul style="list-style-type: none"> * Õppima õpetamine * Arenguveestlused

Õpingute katkestamise põhjus	Katkestamise seos sotsiaalmajandusliku keskkonna arengutega	Sekkumismeede (koolikorralduslik)	Sekkumismeede (pedagoogilis-psühholoogiline)
VÄHEM OLULISED KATKESTAMISE PÕHJUSED			
Perekonnast tulenevad põhjused			
Vanemate negatiivne suhtumine õppimisse, kutseõppesse ja valitud erialasse	Sotsiaalkeskonna arengud. Ühiskonna subkultuur (madalama haridustasemega vanemad ei väärtusta haridust). Trendid kutsehariduse mainekujunduses (vanemad ei poolda haridustee jätkamist kutsehariduses)	* Uute kutseõppeliikide rakendamine * Töökasvatus, ettevõtete külastamine juba põhikoolis * Koostöö kohalike sotsiaalametnikega	* Karjäärinõustamine * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Lapsevanemate koolitused ja nõustamine * Positiivse maine kujundamine
Koolist tulenevad põhjused			
Halb/mittesoosiv õhkkond ühiselamus/üürikorteris	X	* Kaugõppesse ülemineku võimalus * Individuaalne õppegraafik/õppekava * Koostöö kohalike sotsiaalametnikega	* Tugisüsteem * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Arenguestlused
Rahulolematus õppe sisuga	Majanduslik olukord – ebapiisav koolieelarve. Kooli ei tule noori pedagooge, samal ajal vanemad olivad lahkuvad koolist ning ei ole motiveeritud uusi õpetamismeetodeid omandama ja kasutama.	* Üleminek sama õppekavarühma põhiselt või siis võimalus alustada teises õppevaldkonnas * Õpetajate motiveerimine * Tagasiside küsimine õpilastelt * Tihe koostöö tulevaste tööandjatega * Õppekavaarendus	* Arenguestlused
Rahulolematus õppekorraldusega	Sotsiaalmajanduslikud trendid. Kutsekooli õpilane on ca 2 a vanem, mistõttu oleks vaja kutsekoolis kasutada rohkem andragoogika meetodeid. Samuti uusi infotehnoloogilisi lahendusi ning õppevorme. Noori õpetajaid keeruline saada kooli tööle.	* Õpetajate motiveerimine * Uute kutseõppeliikide rakendamine * Tagasiside küsimine õpilastelt * Tihe koostöö tulevaste tööandjatega (näiteks ettevõtetega) * Õppekavaarendus	* Arenguestlused
Kiusamine kaaslaste poolt	Tuleneb osaliselt majanduslikust olukorrast (tagakiusatavad sageli halvasti kindlustatud peredest)	* Noorsootöö (sh huvitegevus) toetamine kutseõppeasutustes * Süsteemne abi kohanemisel	* Tugisüsteem * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Tugiisikute süsteem, kaasõpilasvalve * Lapsevanemate koolitused ja

Õpingute katkestamise põhjus	Katkestamise seos sotsiaalmajandusliku keskkonna arengutega	Sekkumismeede (koolikorralduslik)	Sekkumismeede (pedagoogilis-psühholoogiline)
			nõustamine* Õpetajate koostöö tervise teemal * Arenguestlused
Negatiivne kursuse mikroliima	X	* Noorsootöö (sh huvitegevus) toetamine kutseõppeasutustes	* Tugisüsteem * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Arenguestlused
Suured kursused (vähe tähelepanu)	Majanduslik olukord – ebapiisav koolieelarve (ühendatakse grupe, õpetajad ei jõua kõigiga tegeleda ja on ülekoormatud)	* Abiõpetaja/aineõpetaja õpiabi * Tagasiside küsimine õpilastelt * Väiksemad rühmad	* Õppetöölane nõustamine * Õpiraskuste ennetamine * Tugisüsteem * Õppima õpetamine * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Arenguestlused
Raskendatud abi/toe saamine	Majanduslik olukord – ebapiisav koolieelarve (tugisüsteemide kaotamine, tugipersonali vähendamine)	* Õpetajate motiveerimine * Abiõpetaja/aineõpetaja õpiabi * Tagasiside küsimine õpilastelt * Koostöö kohalike sotsiaalametnikega * Väiksemad rühmad	* Õpiraskuste ennetamine * Tugisüsteem * Õppima õpetamine * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Tugiisikute süsteem, kaasõpilasvalve * Arenguestlused * Süsteemne abi kohanemisel
Liiga palju teooriat, liiga vähe praktikat	X	* Tagasiside küsimine õpilastelt	* Õppetöölane nõustamine*
Liiga kiire tempo	X	* Eelaasta * Individuaalne õppegraafik/õppekava * Abiõpetaja/aineõpetaja õpiabi * Tagasiside küsimine õpilastelt * Õppekavaarendus * Väiksemad rühmad	* Õppetöölane nõustamine * Õpiraskuste ennetamine * Õppima õpetamine * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Arenguestlused * Süsteemne abi kohanemisel
Konfliktid õpetajatega	Sotsiaalmajanduslikud trendid. Tänapäeva kutsekooliõpilane on ca 2 a vanem, mistõttu oleks vaja kutsekoolis kasutada rohkem andragoogika meetodeid. Noori innovaatilisi õpetajaid ei tule kooli tööle. Eri generatsioonid. Õpilastel on rohkem distsipliiniprobleeme.	* Õpetajate motiveerimine * Abiõpetaja/ aineõpetaja õpiabi * Tagasiside küsimine õpilastelt * Väiksemad rühmad	* Tugisüsteem * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Hinnete jälgimine * Tugiisikute süsteem, kaasõpilasvalve * Arenguestlused * Õpetajate koostöö tervise teemal * Õpiraskuste ennetamine

Õpingute katkestamise põhjus	Katkestamise seos sotsiaalmajandusliku keskkonna arengutega	Sekkumismeede (koolikorralduslik)	Sekkumismeede (pedagoogilis-psühholoogiline)
Õpilase-õpetaja vahelise usaldussuhte ebapiisavus	Eri generatsioonid	* Õpetajate motiveerimine * Tagasiside küsimine õpilastelt * Väiksemad rühmad	* Tugisüsteem * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Arenguestlused * Õpetajate koolitus tervise teemal * Õpiraskuste ennetamine
OLULISED KATKESTAMISE PÕHJUSED, MIDA TOODI KOOLIDE POOLT LISAKS KORDUVALT VÄLJA⁹			
Inimesest endast tulenevad põhjused			
Koolivahetus (minnakse teise kooli, vahetatakse elukohta)	Ühiskonna areng – inimesed on mobiilsemad	* Kaugõppesse ülemineku võimalus * Individuaalne õppegraafik/õppekava * Õpilaskodu	
Kohanemisprobleemid (ei sobi õpe kollektiivis, ei sulanduta gruppi jms)	X	* Kaugõppesse ülemineku võimalus * Individuaalne õppegraafik/õppekava * Noorsootöö (sh huvitegevus) toetamine kutseõppeasutustes * Abiõpetaja/aineõpetaja õpiabi * Tagasiside küsimine õpilastelt	* Õpiraskuste ennetamine * Tugisüsteem * Õppima õpetamine * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Süsteemne abi kohanemisel
Perekonnast tulenevad põhjused			
Vanemate ükskõiksus, hoolimatus, oskamatus, vähene kodune toetus	Vanemad on tööga hõivatud, pole aega lastega tegeleda. Puuduvad oskused lastega tegelemiseks. Lapsevanemaks olemine on muutunud keerulisemaks (karistuselt präänikule üleminek). Ei teadvustata, et keskharidus pole enam kohustuslik (lapsi ei veeta lihtsalt enam keskhariduse omandamise eesmärgil koolist läbi). Kitsaskohad lastekaitsesteemis.	* Õpetajate motiveerimine (õpilastel suurem suhtlemise/toetuse/ tähelepanu vajadus) * Tegelemine iga üksiku puudumisega * Koostöö kohalike sotsiaalametnikega	* Õpiraskuste ennetamine * Tugisüsteem * Õppima õpetamine * Sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine * Tugiisikute süsteem, kaasõpilasvalve * Lapsevanemate koolitused ja nõustamine

⁹ Katkestamise põhjused, mida samuti peeti oluliseks, kuid mis intervjuude ankeedis ei kajastunud. Neid põhjusi tõi koolipersonal korduvalt välja ja pidas oluliseks.

Õpingute katkestamise põhjus	Katkestamise seos sotsiaalmajandusliku keskkonna arengutega	Sekkumismeede (koolikorralduslik)	Sekkumismeede (pedagoogilis-psühholoogiline)
Majanduslikud põhjused			
Kitsaskohad ettevõtluskultuuris (diplomit ei nõuta/ei väärtustata, "mustalt" töölevõtmine)	Majandusolukord - kriisiperioodil võetakse tööle praktikante, "musta" tööjõudu. Mõnes sektoris on palju mitteametlikult töötajaid. Lihttöolistelt ei nõuta diplomit ja palk ei sõltu samuti diplomi olemasolust	* Tihe koostöö tulevaste tööandjatega * Töökasvatus, ettevõtete külastamine juba põhikoolis	* Karjäärinõustamine * Õppetöölane nõustamine * Positiivse maine kujundamine
Koolist tulenevad põhjused			
Kitsaskohad haridussüsteemis, õppekavades (ebasobiv erialade pakett, erialade liigne diferentseeritus, liiga keerulised õppekavad, koolid võitlevad "peade" ehk pearaha eest, liiga palju koole ühes piirkonnas)	Majanduslik olukord – ebapiisav koolieelarve ja selle seotus nn pearahaga. Demograafilised trendid (väga madal sündivus 14-15 aastat tagasi ja sellest tulenev õppekohtade mittetäituvus). Kitsaskohad haridussüsteemis (ebapiisavad õpetajate palgad, koole liiga tihedalt, koolid ei ole reeglina valdkonnaspetsiifilised). Kutseõpetajate ettevalmistus kohati ebapiisav.	* Õpetajate motiveerimine * Uute kutseõppeliikide rakendamine * Abiõpetaja/aineõpetaja õpiabi * Õppekavaarendus) * Tagasiside küsimine õpilastelt * Tihe koostöö tulevaste tööandjatega * Väiksemad rühmad	* Õppetöölane nõustamine * Õpiraskuste ennetamine * Tugisüsteem * Karjäärinõustamine * Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine
Konkursita "järelerialad"	Majanduslanguse ajal on kaotanud populaarsuse mitmed spetsiifilised erialad, mistõttu on erialade diferentseeritusest tulenevalt tekkinud palju järelerialasid. Probleemiks on ka ebapiisav riiklik tellimus ülikoolides ja kui tasuline õpe käib üle jõu, tullakse sotsiaalse garantii (ravikindlustus, stipendiumid) saamiseks kutsekooli. Õpingud katkestatakse kas huvi puuduse	* Üleminek sama õppekavarühma põhiselt või siis võimalus alustada teises õppevaldkonnas * Eelise andmine sisseastumisel neile, kes on näidanud huvi eriala vastu (saavad sobivale kohale õppima)	* Karjäärinõustamine * Arenguveestlused

Õpingute katkestamise põhjus	Katkestamise seos sotsiaalmajandusliku keskkonna arengutega	Sekkumismeede (koolikorralduslik)	Sekkumismeede (pedagoogilis-psühholoogiline)
	(eriala vastu) või järgmisel katsel kõrgkooli sisseastumise tõttu.		

LISA 3. SEKKUMISMEETMETE TULEMUSLIKKUS

Märke meetme juures	Selgitus
++	meetme tulemuslikkust toodi palju välja
+	meetme tulemuslikkust toodi mõningal määral välja
+/-	meetme osas toodi välja nii kõrget kui ka kesist tulemuslikkust
-	meetme tulemuslikkust peeti pigem kesiseks
0	info puudub

Nr	Sekkumis-meetmed	Uuringud	Kooli personal	Õpilased	Järeldus	Soovitus
Suure tulemuslikkusega meetmed						
1	Õpetajate motiveerimine	++	++	+	<p>Tegemist on väga kõrge tulemuslikkuse potentsiaaliga meetmega. Motiveeritud õpetajad saavad leevendada mitmeid aktuaalseid probleeme (nt õpilase viitsimatus õppida, õpilase motivatsiooni puudumine, oskamatus õppida), mis on ka olulised katkestamise põhjused. Motiveeritud õpetajad on ka palju ära teinud tundide põnevamaks muutmiseks, eluliste teemadega sidumiseks ja õpilasega usaldusliku suhte loomiseks – seda oskavad õpilased ka väärtustada. Meetmel on oluline roll ka noorte õpetajate koolitulekuks. Samas toodi paraku korduvalt välja ka osade pedagoogide väsimine ja tüdimus ning keskendumine eelkõige sellele, et tund kuidagi "ära anda". Lisaks on meetme kasutamine raskendatud vahendite puudumise tõttu. Viimased tegurid koos vähendavad praktikas meetme tulemuslikkust.</p>	<p>Kaaluda võimalusi õpetajate kooisoonisüsteemi loomiseks, ehk õpetajate omavahelist süsteemset abi andmist ja saamist. Soodustada erinevate koolide pedagoogide koostööd, korraldades nt õpitubasid, et omavahel vahetada kogemusi metoodikatest ja nipidest, mis on tundide läbiviimisel hästi töötanud (Soovitus suunatud HTM-le ja kutsekoolidele)</p>
Nr	Sekkumis-meetmed	Uuringud	Kooli personal	Õpilased	Järeldus	Soovitus
Nr	Sekkumis-meetmed	Uuringud	Kooli personal	Õpilased	Järeldus	Soovitus

2	Hinnete jälgimine	+	++	++	<p>Kasutatakse väga sageli ja toimub kõige efektiivsemalt rühmajuhendaja ja õpetajate koostöös. Tulemuslikuks peetakse ka e-kooli (juhul, kui vanemad on huvitatud lapse õppetulemustest, siis see lihtsustab info kättesaadavust ja kohest sekkumist). E-kooli puhul toodi aga negatiivse poole pealt välja, et kui õpilane on täiskasvanud, siis peab ta andma loa vanemale oma õpitulemuste jälgimiseks e-koolis. Viimane võib olla ka põhjuseks, miks e-kool hinnete jälgimiseks kutsekoolides piisavalt hästi ei toimi.</p>	<p>Viia ellu rühmajuhendajate ja õpetajate koostöös teavitades probleemide ilmnemisel koheselt ka lapsevanemaid (Soovitus suunatud kutsekoolidele).</p>
3	Võimalused toetuste (nt koolilõuna) ja stipendiumide taotlemiseks ja saamiseks	+	++	+	<p>Väga aktiivselt kasutatav meede, mis on ka kindlasti tulemuslik. Õpilastele on kättesaadavad nii riiklikud toetused kui kooli poolt võimaldatud vahendid (nt eritoetused). Koolidel on toetuste võimaldamisel olnud võimalik lähtuda õpilaste individuaalsetest vajadustest (nt makstes õpilaskodu üüri, hankides praktikariideid, toiduaineid jne). Sellistel juhtudel on välja toodud head koostööd kohalike omavalitsustega. Kuigi toetuse suurus ei pruugi olla õpilase jaoks piisav.</p>	

4	Tugisüsteem koolis (nii õpingutega toimetulekule kui ka üldisele arengule suunatud)	++	++	+/-	<p>Tugisüsteemi toimimist võib pidada üheks olulisemaks meetmeks nii personali kui õpilaste arvates. Kõige tulemuslikumaks peeti rühmajuhendaja tegevust õpilase katkestamise ärahoidmisel (nii puudumiste jälgimise, õpilase "taga otsimise", suunamise, toetamise, õppevõlgade likvideerimise, õpilaste motiveerimise jms osas). Eriti tulemuslikuks peeti professionaalsete rühmajuhendajate tööd (kellel ei ole muid ülesandeid peale rühmajuhendajate ülesannete). Tulemuslikkust aitab tagada ka rühmajuhendaja koostöö teiste õpetajatega. Teiste spetsialistide (nt psühholoogid, sotsiaalpedagoogid) kaasamist reeglina tulemuslikkuse suurendamiseks väärtustati. Antud meetme alla kuulubki ka sotsiaalpedagoogi/psühholoogi/psühhiaatri konsultatsioonide läbiviimine. Selles osas võib öelda, et meetme rakendamine on koolide lõikes erinev ja sõltub vastavate ametikohtade olemasolust. Tegemist on nõ tugispetsialistidega, kes võivad töötada nt koolide juurde loodud nõustamiskeskustes.</p> <p>Koolid, milles psühholoogid ja sotsiaalpedagoogid on olemas, peavad nende poolset nõustamist reeglina tulemuslikuks. Vajadusel suunatakse õpilasi konsultatsioonidele ka spetsialistide juurde majast väljaspool. Nõustajate poolt pakutava abi tulemuslikkuse tagamisel on oluline ka nõustatavatele vajaliku diskreetsuse pakkumine, mille puhul on abiks eraldi ruumide olemasolu, veidi eemal klassiruumidest/enim käidavatest kohtadest. Samas on õpilaste poolt märgitud, et sotsiaalpedagoog küll nõ hirmutas, aga õpilane ei võtnud siiski midagi ette. Varasemalt on samuti selgunud, et kutsekoolides õpib ka sotsiaalsete ja psühholoogiliste probleemidega hädas olevaid õpilasi. Selle kontekstis on peetud sotsiaalpedagoogi/psühholoogi rolli koolis eriti oluliseks. Nt ka endine õiguskantsler on toonud välja, et " kooli on vaja tugiisikuid - sotsiaaltöötajaid, psühholoogi, kes tegeleksid õpilaste majanduslike muredega nii, et õpilased saaksid oma õigust kutseharidusele ka tegelikkuses realiseerida. Ei ole normaalne, et õpilane ei saa mõnel nädalal kooli, kuna tal puudub bussisõiduks raha. Kui haridus ei ole majanduslikult kättesaadav, on rikutud üks haridusõiguse olulisi komponente".</p>	<p>Kuna rühmajuhendajate tegevust peetakse katkestamise ärahoidmise kontekstis väga tulemuslikuks meetmeks, ning see nõuab väga pühendunud lähenemist, siis oleks rühmajuhendajate tööviime tagamiseks soovitatav välja töötada ja ellu rakendada vastav rühmajuhendajate kovichooni- ja supervisioonisüsteem (Soovitus suunatud HTM-le ja kutsekoolidele).</p>
---	---	----	----	-----	--	--

5	Õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine	++	++	+/-	Tegemist on kindlasti väga olulise meetmega väljalangemise ennetamiseks, kuid tulemuslikkus sõltub palju ka sellest, milline on õpilase valmisolek abi küsida. Viimastel aastatel on see valmidus küll suurenenud ning õpilaste teadlikkus nõustamisvõimalustest on kasvanud. Mingil määral tegelevad vastava abi andmisega erinevad personali liikmed, kuid peamistena toodi esile rühmajuhendajat ja psühholoogi (viimase olemasolul). Samas on õpilaste poolt märgitud, et rühmajuhataja ning psühholoogiga rääkimisest ei olnud abi (nt koolikiusamise puhul olukord eriti ei muutunud pärast seda, kui kool kiusajatega nõ rääkis).	Võimaldada õpilastele esmast abi ka nt e-maili teel või luua kooli kodulehel foorumi laadne võimalus, kus saab anonüümselt muredega pöörduda (abi küsimise suurendamiseks). Määratleda põhimõtted, kuidas tagada abi andmise kvaliteet ja tulemuslikkus. (Soovitus suunatud kutsekoolidele).
6	Õpilaskodu	+	++	+	Üldiselt laialt kasutatav ja hea tulemuslikkusega meede. Tulemuslik eelkõige juhul kui õpilasel kodus probleemne õhkkond ja keerulised õppimistingimused või elukoht asub koolist liiga kaugel. Õpilaskodu eelis üürikorterit ees on ka selle madalam üürihind ning asjaolu, et õpilaskodus on õpilane rohkem kooli "kontrolli" all. Õpilaste arvates on katkestamise vältimise kontekstis oluline lisandväärtus ka õpilaskodu perenaise tegevus (nt hommikune ülesäratamine).	Kaaluda õpilaskodus hommikuse äratamise rakendamist (nt "koolikella" põhimõttel) - (Soovitus suunatud kutsekoolidele).
7	Töökasvatus, ettevõtete külastamine juba põhikoolis	++	++	0	Töökasvatust peetakse katkestamise vältimise kontekstis väga tulemuslikuks meetmeks, kuna katkestamine ebasobiva eriala valiku tõttu on üks peamisi katkestamise põhjuseid. Seda aitaks töökasvatus kindlasti leevendada – õpilasel tekiks parem ettekujutus erialaga seotud ametite igapäevatööst (nii eriala spetsiifika kui ka hea töösuhte toimimise üldpõhimõtetest). Samuti on selles kontekstis oluline põhikooli tööõpetuse tundide kvaliteet. Rakendamise maht ei ole praegu veel piisav vajaliku tulemuslikkuse tagamiseks.	
8	Tihedat koostöö tulevaste tööandjatega	+	++	+	Väga suure tulemuslikkuse potentsiaaliga meede kuna võimaldab õppijatele selgemat ettekujutust töötamise võimalustest pärast kooli lõpetamist. Rakendatakse eelkõige praktikate läbi, kuid parema tulemuslikkuse tagamiseks oleks vajalik laiem perspektiiv - nt tööandjate tihedam kaasamine õppekavaarendusse, et tagada ühelt poolt pakutavate erialade täituvus ja teisalt kutsekoolist väljuvate meistrite vastavus tööturu vajadustele.	Kaasata tööandjaid süsteemsemalt õppekavade arendusse. Kaasata tööandjaid vastuvõtukomisjonidesse, et võimaldada õpilasele kohest praktiku vaatenurka eriala ja selle perspektiividega seonduvalt. Korraldada nõ tööbörse, kus tööandjad ja õpilased saavad luua esmase kontakti. (Soovitus suunatud HTM-le).

9	Karjääri-nõustamine (sh nt kutseõppe-asutustega tutvumine)	++	++	0	<p>Karjäärinõustamine on samuti kõrge tulemuslikkuse potentsiaaliga sekkumismeede, mis reeglina ei leia veel kutsekoolides piisavalt rakendust. Kuna üheks peamiseks katkestamise põhjuseks on personali arvamusel vale eriala valik, on karjäärinõustamine eriti tähtis meede, kuid selleks, et selle tulemuslikkust maksimeerida, oleks oluline piisav nõustamine juba põhikoolis. Kutsekoolides on karjäärinõustamine suhteliselt erineva põhjalikkusega (mõnes eraldi karjäärinõustaja, mõnes tegelevad sellega õpetajad õppetöö - nt praktika juhendamise - käigus). Kooli kutsutakse esinema ka oma kooli lõpetajaid (nt eriala päevade raames). Tulemuslikkust segab süstematiseeritud karjäärinõustamise vähesus (nt rakendatakse ainult lõpukursustele või üksikute loengute näol, mida viivad läbi kooli tellitud nõustajad).</p>	<p>Pakkuda esialgset karjäärinõustamist süsteemsemalt juba põhikoolis. Kutsekoolis pakkuda karjäärinõustamist alates esimesest kursusest, nt eraldi paari tunnise/nädalase blokina ja integreeritult arenguevestlusega. Kaasata kooli lõpetanud õpilaste mentoritena (nt korraldades paar korda aastas kohtumisi).</p>
10	Õpiraskuste ennetamine (varasemate uuringute põhjal on siinkohal arvestatud esmakursuslaste ankeete/teste)	+	++	+	<p>Oma olemuselt väga lai meede, mille alla saab paigutada mitmeid erinevaid tegevusi. Antud kontekstis vaadatud eelkõige (esmakursuslaste) ankeete/teste, mis annavad infot õpilase võimekuse kohta. Üldiselt peavad pedagoogid neid tulemuslikeks, sest õpilase kohta saab päris palju infot, mille põhjal on võimalik õpilane paigutada erineva tasemega gruppi või saada infot tema võimekusest (mis ei pruugi olla sama, mis nt põhikooli õppetulemustes väljendub). Positiivsed kogemused ja positiivne veenmine on olulised inimese enesetõhususe suurendamiseks. Võimekuse järgi rühmadesse jaotamine soodustab seda, et ka madalamate võimetega õpilased saaksid võimaluse kogeda edu (teiste oma taseme õpilaste seas). Vastav jaotus võimaldab ka õppetööd paremini suunata ja korraldada. Meede omab väga kõrget tulemuslikkuse potentsiaali, väga laialdaselt seda veel kasutatud ei ole. Negatiivse poole pealt toodi välja, et võimekamate gruppi ei jätku reeglina piisavalt õpilasi (või tekibki ainult nõrkade teadmistega õpilaste grupp).</p>	<p>Rakendada võimekuse ankeete süsteemselt kõikide esmakursuslaste puhul. Käsitleda testide tulemusi õpilase esimesel arenguevestlusel ning teha nende põhjal soovitusi edasiste õpingute kontekstis. Võimalusel luua erinevate tasemete grupid. (Soovitus suunatud HTM-le ja kutsekoolidele).</p>

11	Iga üksiku puudumisega tegelemine (sh õppekomisjoni de süsteem)	+	++	+	<p>Iga üksiku puudumisega tegelemist peeti äärmiselt oluliseks katkestamise ennetamise kontekstis ning puudumistega tegelemine on üldiselt ka koolikorralduslikes dokumentides märgitud. Meetme rakendamine aitab kaasa õpilaste distsiplineerimisele. Eriti peeti siinkohal oluliseks puudumise korral etteavitamist, kohati mainiti, et vähemat tähtsust omab puudumise põhjendamine (soodustab "luiskamist"). Meetme reaalse rakendamise osas on aga oluline märkida, et sageli sõltub selle tulemuslikkus rühmajuhendaja prioriteetidest (nt kas võtta õpilasega ühendust iga puudumise puhul/puudumiste nädala lõpus või teatud puudumiste arvu puhul vms).</p> <p>Koolides rakendatakse puudumiste ja võlgnevustega tegelemiseks ka erinevaid komisjone, mille otsus on vajalik ka nt õpilase koolist väljaarvamiseks. Samas on koolide endi suhtumine komisjonidesse erinev – neid nähakse nii võimalusena tagada individuaalne lähenemine igale õpilasele (võlgnevuste korral) ja vältida isiklikest põhjustest tulenevat läbikaalumata väljaarvamist kui ka nõ karistusmeetmena aru andmiseks kõrgema komisjoni ees. Õppekomisjone võib tulemuslikkusest pidada võrreldavaks õppevõlgade likvideerimiseks koostatavate graafikutega.</p>	
Kõrge tulemuslikkuse potentsiaaliga meetmed						
12	Eelaasta juurutamine kutseõppe-asutuses või õppekava ülesehitus – algul üldained, järgneval aastal eriala valiku põhiselt	+	0	0	<p>Algul üldainete andmist on ka varasemalt praktiseeritud. Kuid pigem eelistavad pedagoogid üld-ja erialaainetest kombineeritud õppekava ülesehitust. On kõrge tulemuslikkuse potentsiaaliga kui paralleelselt üldainete andmisega pakkuda karjäärinõustamist ja tutvustada koolis pakutavaid eralasid süvitsi.</p> <p>Eelaasta otseselt veel kasutusel ei ole, kuid mingil määral kajastuvad vastavad tegevused eelkurseõppe all. Viiakse läbi nt avatud tunde, tutvustavaid töötubasid või lahtiste uste päevi, kuid nende tulemuslikkus varieerub palju (nt põhikoolide õpilaste esindused ei tule kohale, sest probleemiks on transport või soovitakse õpilaste haridustee jätkumist näha gümnaasiumis). Hästi on toiminud erialade tutvustus pigem huviringide näol (nt kursused, millel osalevad nii kutsekoolide kui põhikoolide õpilased). Õpetajad töid olulise probleemina välja karjääritöö vähesust põhikoolis ja keerulist koostööd põhikoolidega. Eelkurseõppe on kõige paremini toiminud HEV- õpilaste puhul.</p>	

13	Abiõpetaja	+	0	0	Abiõpetajat üldiselt koolides ei kasutata (kasutamine on ettenähtud vastavalt vajadusele). Mõningatel juhtudel on rakendatud teisi spetsialiste nõ abiõpetaja rollis. Abiõpetajast tunti puudust näiteks praktikatundide läbiviimisel (eriti kui kasutusel ohtlikud seadmed). Laialdasemaks rakendamiseks puuduvad vajalikud ressursid. Samas on varasemalt väljatoodud, et abiõpetaja kasutamine on oluline nt erivajadustega õpilaste puhul.	Analüüsida erinevate (toetavate) ametikohtade tööülesandeid ja mahtu ning võimaldada (huvi ja sobivuse korral) mõne teise ametikoha spetsialistil toetada õpetajat nõ abiõpetaja rollis (nt teatud tundides). (Soovitus suunatud kutsekoolidele).
14	Süsteemne abi kohanemisel	0	+	0	Potentsiaalselt tulemuslik meede katkestamise ärahoidmiseks, eelkõige esmakursuslastele. Senini on kasutatud erinevaid tegevusi, mis kohanemist toetavad rohkem kui nõ konkreetseid sisse-elamiseks mõeldud tegevuste pakette. Väga tulemuslikeks peetakse nõ kohanemislaagreid esmakursuslastele (mida on tehtud projektide raames), teatud määral toetab kohanemist aine "Sissejuhatus erialasse"; kaasatud on ka vanemate kursuste õpilasi esmakursuslaste toetamiseks (nõ rebaseabi). Tehtud on trükiseid (nt vajaliku infoga taskuformaadis "Abimees taskus" Pärnu KHK-s). Suurema tulemuslikkuse huvides oleks põhjendatud süsteemse nõ sisseastuja toetuse väljatöötamine.	Töötada välja sisseelamist toetavad tegevuste paketid (nt väikesed koolitused, majutatuvustus, infovoldikud, tugiisiku määramine jms). (Soovitus suunatud kutsekoolidele).
Keskmise tulemuslikkusega meetmed						
15	Õppetööalane nõustamine	+	+	+	Väga aktiivselt kasutatav meede, millega tegelevad nii rühmajuhendajad ja õpetajad kui ka mõnedes koolides tugikeskuse spetsialistid (nt õppenõustajad). Nt puudutab see lahenduste otsimist võlgnevuste likvideerimiseks, mil juhul ei pruugi meede olla väga tulemuslik (sageli katkestatakse isegi juhul kui on õpilasele välja töötatud individuaalsed lahendused õppetööga toimetulekuks).	
16	Üleminek sama õppekava-rühma põhiselt või siis võimalus alustada teises õppevaldkonnas	+	++	+/-	Meedet kasutatakse aktiivselt ning märgitakse ka selle tulemuslikkust (õpilane ei ole katkestanud). Samas ei väärtusta õpilased seda meedet niipalju kui õpetajad – eriti kui nt pakutakse võimalust üle minna lihtsamale õppele, nt kutsehariduse saamine ilma keskhariduseta – üldjuhul eelistavad õpilased siiski ka keskhariduse omandamist. Meede on toimunud hästi juhtudel kui valitud eriala on olnud raske (nt arvuti) ning õpilane on vahetanud eriala sellise vastu, millega ta paremini toime tuleb.	Selgitada ülemineku võimalusi õpilastele juba õpingutega alustamisel. Tuua välja erinevad karjäärivõimalused erinevate õppekavaliikide puhul. (Soovitus suunatud kutsekoolidele).

17	Õppimis- harjumuse tekitamine – õppima õpetamine	++	+	0	<p>Väga oluline meede kuna oskamatus õppida on üks peamiseid katkestamise põhjuseid. Meetme kasutamisest on erinevaid näiteid, nt toimub see erinevate ainete raames (nt "Sissejuhatus erialasse") või õpivad rühmajuhendajad koos õpilastega. Meetme tulemuslikkust vähendab praktikas asjaolu, et õpilaste õpiharjumused on varasema perioodi jooksul juba tekkinud ja kutsekoolis on keeruline need ümber õpetada.</p>	
18	Sotsiaal- pedagoogi rolli suurendamine koostöös koduga	+	+	+	<p>Meetme tulemuslikkuse osas lähevad personali arvamused lahku – on neid, kes väidavad, et tegemist on väga olulise spetsialistiga, kelle tugi õpilastele on katkestamise ennetamiseks väga oluline, kuid on ka neid, kelle sõnusti on tulemuslikum nõ professionaalsete rühmajuhendajate palkamine, kes tegeleksid ainult oma rühma õpilastega (sh siis erinevate probleemide, puudumiste, katkestamise ennetamisega). Praktikas ei ole sotsiaalpedagoogi rolli suurenemist küll reeglina koolides toimunud: mitmetes koolides on sotsiaalpedagoogi tööülesanded ühendatud mõne teise ametikohaga. On õpilasi, kes arvavad, et kool võiks varakult lapsevanemaid teavitada oma lapse probleemidest (võlgnevused, puudumised) koolis. Toodi ka välja, et pigem võiks sotsiaalpedagoogid teha rohkem koostööd valdade sotsiaalametnikega, kes omakorda suhtlevad vanematega ja külastavad kodusid.</p>	<p>Tõhustada koostööd valdade sotsiaalametnikega. (Soovitus suunatud kutsekoolidele).</p>
19	Koolitervis- hoiu, ennetus- tegevuste ja tervise- kasvatuse tõhustamine	++	+	0	<p>Hea füüsiline ja vaimne seisund loovad kirjanduse põhjal olulise baasi inimese enesetõhususeks ning on tähtsad ka katkestamise ennetamise kontekstis. Tervis ja edasijõudmine koolis on otseses seoses.</p> <p>Koolides toimuvad nt spordipäevad ja loengud (nt HIV ennetus) ning töötab kooliõde. Tervisekasvatuse teemasid käsitletakse erinevate ainete raames ja tervisliku keskkonna kujundamisel on viimastel aastatel tehtud nii mõneski koolis edusamme (nt uued hooned). Meetme tulemuslikkust saaks tõsta kui meedet rakendada süsteemsemalt.</p>	<p>Viia koolis läbi temaatilisi tervisenädalaid (võimaldades õpilastel otsustada teemade ja tegevuste üle), siduda seda võimalikult palju koolipraktikate ning võimalusel riiklike kampaaniatega (Tervise Arengu Instituudi poolt). Arvestada tervise aspekti võimalikult palju õppetöös, nt rakendades õuesõpet või võimaldades tervise aspekti lisamist iseseisvatesse töödese (nt toitlustuse erialal kooli retseptide väljaandmine). (Soovitus suunatud kutsekoolidele).</p>

20	Aineõpetaja õpiabi	+	++	+/-	<p>Rakendatakse laialdaselt aineõpetaja poolsete konsultatsioonide ja järelvastamiste näol. Õpilased on kasulikuks pidanud seda, kui õppematerjalid on lihtsasti kättesaadavad (nt õpetajad saadavad õppematerjale e-posti teel). Kui õpetajate poolt peeti seda meetet tulemuslikuks ja hästi kättesaadavaks, siis õpilaste poolt oli ka nurinat konsultatsioonide ja järelvastamiste vähese paindlikkuse üle. Õpiabi pakuvad õpilastele kohati ka rühmajuhendajad, kuid isegi sotsiaalpedagoogid. Tulemuslikuks peeti ka siinkohal õpilastele täpsete konsultatsioonide/järelvastamiste ajagraafikute kättejagamist.</p>	
21	Tagasiside küsimine õpilastelt	+	++	0	<p>Väga tulemuslik meede ka katkestamise ennetamise kontekstis. Kasutatakse koolides suhteliselt erineval tasemel – mõnedes tehakse nt tagasiside uuringuid, kogutakse tagasisidet ainetes lõikes, vesteldakse neil teemadel arenguvestlustel; teistes hetkel veel mitte. Samas selgub varasematest uuringutest, et koolid ei arvesta piisavalt oma tegevuste planeerimisel tagasisidest saadud tulemusi. Siinkohal lähevad lahku koolide ja lapsevanemate/õpilaste arvamus. Samas on selgunud, et koolid, mis arvestavad rohkem õpilaste seisukohtadega, suudavad edukamalt täita õppekohti ja riigi tellimust.</p>	<p>Juurutada regulaarne õpilaste tagasiside süsteem (nt küsitlus 1x aastas), mis võimaldaks avaldada arvamust nii üldise koolielu kui õppimise kohta. Tegemist võib olla nt e-küsitlusega, mis hõlbustab ka andmete töötlemist. Lisaks võib õpilastelt koguda vajadusi ja soovet nõ Heade Ideede Panka (saavad esitada oma ideid, mida ja kuidas koolis muuta) ning tunnustada õpilasi ideede esitamise eest (nt valitakse välja parimad ideed, mis viiakse ellu ja õpilasi tunnustatakse selle eest). Kindlasti tagada õpilaste informeerimine sellest, kuidas nende poolt antud tagasisidet kasutatakse. (Soovitus suunatud HTM-le ja kutsekoolidele).</p>
22	Tugiisikute süsteem/ kaasõpilasvalve	+	++	0	<p>Väga laialdaselt veel rakendatud ei ole, kuid erinevad katsetused on osutunud tulemuslikuks. Nt on tugiõpilasi rakendatud HEV õppijate puhul, mis aitab muuhulgas kaasa erinevuste aktsepteerimisele ja on oluline osa väärtuskasvatusest. Samuti on rakendatud vanemate kursuste õpilasi esmakursuslaste juhendamisel ja nende kohanemise soodustamisel. Käimas on ka tugiõpilaste projekt, kus osalevad mitmete kutsekoolide õpilased. Kutsekoolis raskendab antud meetme rakendamist asjaolu, et vanemate kursuste õpilased on palju praktilik, mis tähendab et vajalik abi ei pruugi olla igal hetkel kättesaadav. Lisaks kohanemisele võimaldab meede suuremat sidusust õpilaste vahel, mis on oluline nt positiivse vaimse tervise kontekstis ja see ka potentsiaalselt väga tulemuslik katkestamise ennetamiseks. Küsitlustes on õpilased varasemalt välja toonud positiivse tulemusena nt iseenda tundmaõppimise, oskuse teisi märgata ja nendega arvestada, sõprade ja kogemuste hankimise ja uute võimaluste leidmise.</p>	<p>Kaaluda tugiisikute süsteemi juurutamist esmakursuslastele. Töötada välja vastavad põhimõtted ja tugiisiku rolli kirjeldus. Tunnustada õpilasi, kes on tugiisikuks. Taha koostööd teiste koolidega (nt korraldades ühiseid üritusi tugiisikutele ja esmakursuslastele). (Soovitus suunatud HTM-le ja kutsekoolidele).</p>

23	Väiksemad rühmad	+	+	+	<p>Kirjanduse põhjal on rühma suurus oluline tegur õppimise tulemuslikkuse tagamiseks. Õpetajate poolt peetakse seda kutsekoolides oluliseks nt koolipraktika puhul, kus nt masinatega töötamisel on rühma suurus tähtis nii piisava tähelepanu, katsetamisvõimaluse kui ka ohutuse seisukohast. Väiksemaid rühmi on katsetatud ka nt taseme järgi grupeerimisel – et pakkuda eduelamusi ka madalama tasemega õpilastele teiste sama tasemega õppijate seas. Viimasel juhul on meede väga tulemuslik eelkõige õppijate motiveerimise osas. Valdavalt olidki väikesed rühmad maapiirkonna koolides ning suurte (kokkupandud) rühmade probleem esines pigem linnades.</p>	
24	Lapsevanemate koolitused ja nõustamine	++	+	0	<p>Lapsevanemate koolitamine ja nõustamine on oluline meede tagamaks kooli sujuvat koostööd koduga. Koolituste osas ei ole meedet praktiliselt kutsekoolides rakendatud; nõustamise osas on vanematele loodud võimalus pöörduda nt rühmajuhendaja või psühholoogi poole (nt lapsega seonduvate murede korral). Süsteemset nõustamist ei ole pigem rakendatud. Lastevanemate koosolekuid küll korraldatakse, aga vanemate huvi nende vastu on väike ning osalejate % väga madal. Samuti ei tegeleta riskiperede lapsevanemate suunamisega lapsevanemaoskusi arendavatesse programmidesse (õpilase resilientsust toetav meede). Meede on potentsiaalselt väga tulemuslik ning seda juba alates olulisemalt varasemates faasides kui lapse õpingute ajal kutsekoolis.</p>	<p>Kaaluda süsteemsete lapsevanemate koolituspakettide väljatöötamist (sisaldaksid muuhulgas näiteks erialade tutvustamist, et vanemad oleksid valikuvõimalustest rohkem teadlikud ja oskaksid lapsi suunata). (Soovitus suunatud HTM-le).</p>
25	Õpilaste arenguvestlused	+	++	0	<p>Väga laialdaselt veel ei kasutata, kuid koolid, kes seda teevad, peavad meedet väga tulemuslikuks. Meetme tulemuslikkus seisneb eelkõige võimaluses ennetada katkestamist väga erinevate probleemide puhul. Usalduslik arenguvestlus pakub võimalusi nii õpilase soovide ja vajaduste väljaselgitamiseks kui probleemide ennetamiseks või nende leevendamiseks.</p>	<p>Rakendada kõikides kutsekoolides iga-aastaselt. (Soovitus suunatud kutsekoolidele).</p>

26	Positiivse maine kujundamine (riigi poolt)	+	++	0	<p>Kutsehariduse positiivse maine kujundamist toodi koolipersonali poolt korduvalt välja kui olulist meedet ka katkestamise ennetamise kontekstis. Kui põhikoolid on oma tegevuse suunanud eelkõige õpilaste jätkamiseks gümnaasiumites, siis on ka nende motiveeritus eelkutseõppe osas väiksem. Samuti võib potentsiaalseid õpilasi kutsekooli tulemisel takistada maine, et kutseõpe on igav ja/või võimalus lihtsalt läbi saada. Kutsekoolid ise on oma maine kujundamisele suhteliselt suurt tähelepanu juba pööranud – tulemuseks on koolide hinnangul näiteks vähem vägivalda, vargusi, mõnuainete kasutamist ning kutsekoolis õppijate valdavalt positiivne suhtumine koolikeskkonda. Ka varasemad maineuringud kinnitavad näiteks, et enamasti ollakse veendunud, et kutseõppeasutuses saadud haridus pakub kindlat sissetulekut, püsivat töökohta ja võimalust edasi õppida. Ometi selgus pedagoogidega läbiviidud intervjuude käigus, et nt lapsevanemad pigem eelistavad oma laste haridustee jätkamist üldhariduskoolides (gümnaasiumides).</p>	
27	Õppekavaarendus (riigi poolt)	+	++	0	<p>Õppekavaarendus on oluline meede, mis puudutab eelkõige riigi tasandi tegevust. Kindlasti on tegemist suure potentsiaaliga meetmega. Tulemuslikumaks muutmine puudutab nt õppekavade diferentseerituse vähendamist ning esitatavate nõuete vähendamist. Esitatavad nõuded ei pruugi alati kooskõlas olla õpilaste võimekusega ja eriala poolt esitatava väljakutsega. Seda eriti olukorras, kus kutseõppe maine vajaks parandamist ning praeguses olukorras ei pruugi kutsekoolid üldiselt olla suutelised konkureerima gümnaasiumitega.</p>	
28	Kaugõppesse ülemineku võimalus	+	+	0	<p>Kaugõppesse ülemineku võimalus eksisteerib keskhariduse baasil õppijatele ja nende puhul see on toonud häid tulemusi. Samas intervjuueritud õpilastest olid enamus olnud põhihariduse baasil õppijad. Meede võiks potentsiaalselt olla perspektiivikas, kuna võimaldab õpinguid paremini ühildada töö käimisega (mis on üheks peamiseks katkestamise põhjuseks).</p>	<p>Kaaluda kaugõppesse ülemineku võimalusi ka põhihariduse baasil õppijate tarbeks. (Soovitus suunatud HTM-le).</p>

29	Individaalne õppegraafik/ õppekava/ paindlikum tunniplaan	+	+	+/-	Individaalsed õppeplaanid on kasutusel valdavalt kahel juhul: 1) nõ probleemide ennetamiseks, juhul kui õpilane peab ühildama õpinguid pere-elu ja/või tööl käimisega 2) nõ probleemidega tegelemiseks, juhul kui õpilasel on tekkinud õppevõlgnevused ja neid on vaja likvideerida. Esimesel juhul on meede suhteliselt tulemuslik (juhul kui on nt tagatud lapsehoid), kuid õppevõlgnevuste likvideerimise puhul on meetme ebaõnnestumise risk suurem. Individaalset õppekava peetakse eriti oluliseks HEV õpilaste puhul. Probleemina on välja toodud, et individaalne lähenemine nõuab koolipersonali tööajast suhteliselt suurt osa. Samuti võib olla probleemiks asjaolu, et erivajadustega õppija ei soovi oma eripära esiletõstmist ja pigem loobub individaalsest õppekavast.	
30	Noorsootöö (sh huvitegevus) toetamine kutseõppe-asutustes	+	+	0	Reeglina toimib koolides hästi, kuid sõltub ka personali valmisolekust huviringe juhtida. Samuti on kooli personali sõnusti märgata õpilaste huvi vähenemist. Kõige tulemuslikum on juhul kui vastutus ja võimalused on antud õpilaste endi kätte – õpilased saavad otsustada nii huviringide teemade kui elluviimise üle. Samuti on häid näiteid huviringidest, mis käsitlevad mitmeid tahke (nt koos toidu valmistamine ja söömine pakub nii kuuluvustunnet/koostegemise rõõmu kui võimaldab süüa saada).	Kaardistada õpilaste soove ja vajadusi võimalike huviringide osas ning otsustada huviringide loomise üle sellest lähtuvalt. Kaasata nt vanemate kursuste õpilasi huviringide juhendamisse. (Soovitus suunatud kutsekoolidele).
31	Koostöö kohalike sotsiaal-ametnikega	0	++	0	Tulemuslik meede selles osas, et tagada õpilasele võimalikult suur abi võrgustiku poolt. Seni on edukalt kasutatud nt materiaalse toetuste võimaldamisel. Suurimat potentsiaali omab meede lisaks materiaalsele probleemidele ka perekondlike probleemide leevendamisel (mida saab toetada läbi sotsiaaltöötaja kompetentsi ja teadmuse). Kodukülastamise õigust täna koolide sotsiaalpedagoogidel pole, küll aga saab sellega tegeleda kohalik omavalitsus.	
32	Õpetajate koolitus tervise teemal (nt käitumishäired, diagnoosid)	+	+	0	Õpetajate teadlikkus erinevatest käitumishäiretest jms on oluline kursuse mikrokliima hoidmiseks ja õpilaste paremaks mõistmiseks (ning seeläbi konfliktide ennetamiseks/paremaks käsitlemiseks ning katkestamise ärahoidmiseks). Samuti võib õpetajal olla suuremast teadlikkusest abi tunni distsipliini hoidmisel ja õpilastega suhtlemisel. Mingil määral on vastavatel teemadel õpetajaid ka koolitatud, kuid koolituse ulatus vajaks suurendamist.	
Vähe tulemuslikud meetmed						

33	Eelise andmine kooli vastuvõtmisel neile, kes on näidanud üles huvi eriala vastu kas kutseõppeasutust külastades, vastavaid valikaineid õppides, vanemate kaudu tehtava tööga kursis olles	+	+/-	0	Vastava meetme kasutamisest on Eesti kontekstis pigem üksikuid näiteid (nt on võimaldatud kutsekooli vastuvõtt eelisjärjekorras neile, kes on esinenud hästi kooli tutvustavates töötubades), mis tuleneb eelkõige asjaolust, et erialade täituvus on problemaatiline ning õpilastest on pigem nõ "puudu". Sellest tulenevalt on ka meetme tulemuslikkus Eestis väiksem.	
34	Uute kutseõppe-liikide rakendamine	+/-	+	0	On kõrge tulemuslikkuse potentsiaaliga, kuid sõltub palju ka ühiskonnas valitsevast suhtumisest. Nt kuigi õpilasel võib olla võimalus omandada kutse ilma keskhariduseta (nt kui ei tulda toime), ei pruugi ta seda soovida (kuna keskharidust üldiselt väärtustatakse) ning võib valida hoopis täiskasvanute gümnaasiumi. See haakub suuresti ka kutseõppe maine tõstmise vajadusega. Samuti on uute kutseõppeliikide rakendamisel mõistlik vältida dubleerimist piirkonna siseselt. Selgus, et varasematel aastatel rakendatud uute kutseõppeliikide mõju katkestamise vähendamisele on jäänud samuti loodetust väiksemaks.	Selgitada kõigepealt välja, milliseid uusi kutseõppeliike oleks vaja (mis vastaksid parimal viisil sihtgrupi vajadustele) (Soovitus suunatud HTM-le).
35	Võimalus arvestada varasemat õpi- ja töökogemust (VÕTA) õpingute osana	+	+/-	-	Meedet kasutatakse päris aktiivselt ning tihti see aitab kooli tagasi tulekut lihtsustada pärast esialgset katkestamist. Samas alati ei pruugi see töötada – mõnikord on eelnevad õppetulemused nii kehvad, et on parem otsustada alustada. Samuti võib olla selline probleem, et kui VÕTA tõttu on õpilane osadest tundidest vabastatud ja peaks osalema ainult mõnedes üksikutes, siis pigem ei vaevu õpilane mõne üksiku tunni pärast kooli tulema. Seega võib see meede kaudselt panustada puudumiste suurenemisele. Mõningaid probleeme võib valmistada ka asjaolu, et VÕTA on teatud juhtumitel tasuline. Siiski, varasematest uuringutest selgub, et pigem ollakse nõus mõõdukalt tasu maksma. Aastaid tagasi õpingud katkestanute jätkamissoove on keeruline rahuldada seoses asjaoluga, et küllalt lühikese ajaga on kutsekoolide erialad oluliselt muutunud ja varasemate õpingute arvessevõtmine keeruline.	Kuna õpingute katkestamine tööle minemise tõttu on kooli personali arvamusel üks peamisi katkestamise põhjuseid, võiks kaaluda paindlikke võimalusi töökogemuse arvestamiseks õpingute raames, sh võimalusi ühendada nt õppimisega samal ajal töötades saadavaid kogemusi. (Soovitus suunatud HTM-le).

